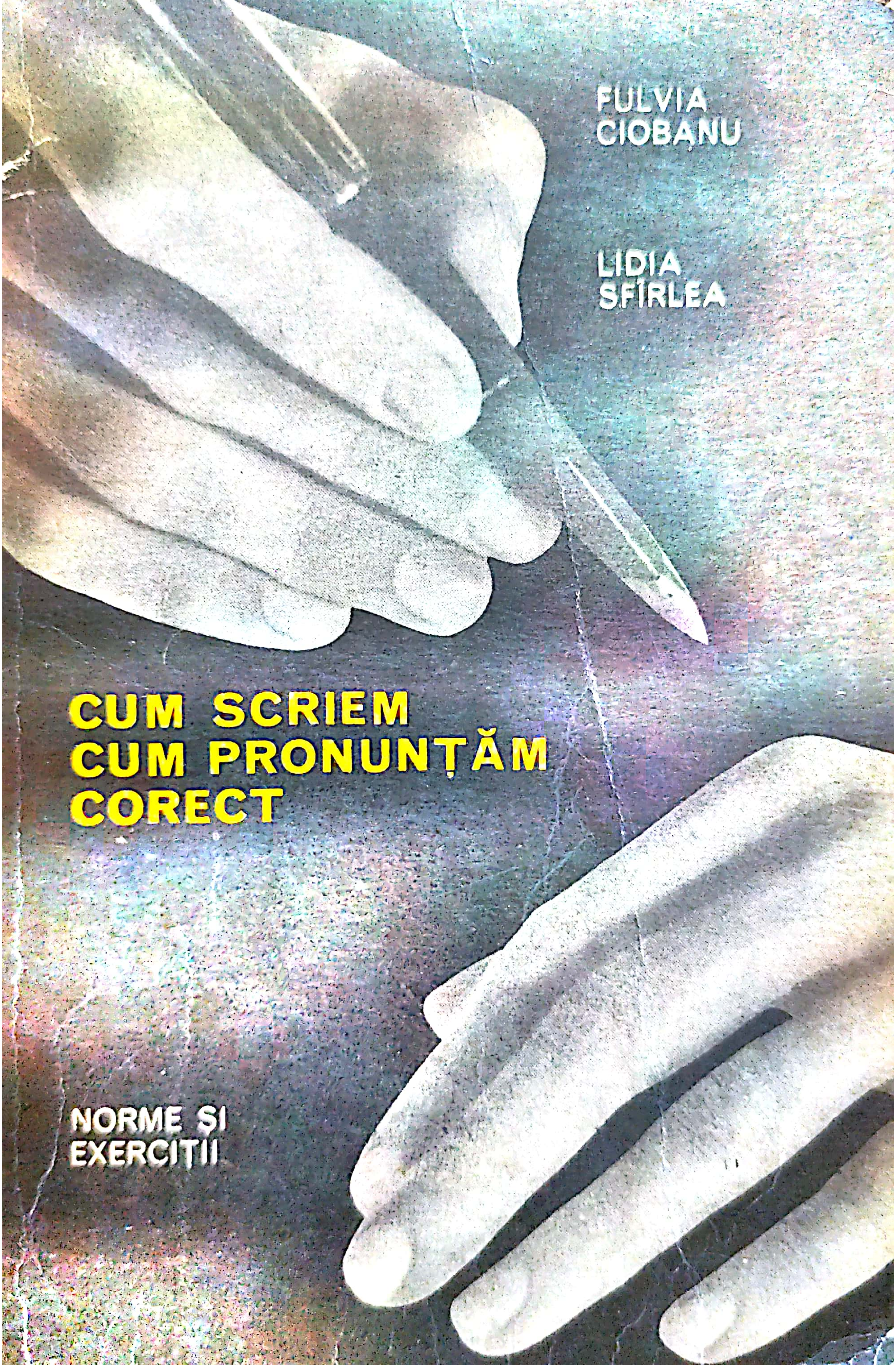

FULVIA CIOBANU

LIDIA SFÎRLEA

CUM SCRIEM CUM PRONUNȚĂM CORECT

NORME ȘI EXERCITII

FULVIA CIOBANU • LIDIA SFÎRLEA

Cum scriem
Cum pronunțăm corect

NORME ȘI EXERCIȚII

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI • 1970

PREFAȚĂ

Micul nostru volum constituie o încercare de alcătuire a unui ghid practic pentru însușirea scrierii și pronunțării corecte în limba română. În lipsa unor lucrări românești de acest fel, ne-am orientat metoda după lucrări cu caracter asemănător, apărute în alte limbi.

Firește, în elaborarea materialului concret am pornit de la datele Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație, *București, 1965. În principiu, ar fi trebuit să considerăm că indicațiile acestui îndreptar oficial sînt clare, complete și bine cunoscute și că, prin urmare, putem proceda la o simplă ilustrare a normelor printr-un număr de exerciții. Dar, întrucît cartea noastră se adresează maselor largi, iar* Îndreptarul *are numeroase lacune (mai ales în ce privește ortoepia) și conține unele enunțuri echivoce, incomplete etc., am socotit necesar să reluăm normele ortografice și ortoepice de bază într-o formă cît mai accesibilă, să le aprofundăm și să le completăm prin explicații suplimentare.*

Informațiile teoretice sînt însoțite de exerciții, care sintetizează și concretizează cunoștințele, ajutînd totodată la fixarea lor. Spre a înlesni verificarea rezultatelor, am adăugat, în încheiere, o cheie a exercițiilor. N-am dat însă rezolvări decît pentru acele exerciții care necesitau într-adevăr o verificare, iar verificarea nu se putea face cu ușurință în îndreptarele și dicționarele uzuale.

Dînd la lumină această carte — elaborată după principiile schițate mai sus — avem convingerea că punem la dispoziția maselor din țara noastră un auxiliar nou și util în învățarea limbii române literare.

AUTOARELE

ABREVIERI

A.	acuzativ	n.	neutru
adj.	adjectiv	neart.	nearticulat
art.	articulat	n. pr.	nume propriu
D.	dativ	palat.	palatalizat
engl.	englezesc	pers.	persoană
ex.	exemplu	pl.	plural
f.	feminin	pron.	pronume
fr.	franţuzesc	rot.	rotunjit
G.	genitiv	s.	substantiv
germ.	german	sg.	singular
lat.	latinesc	sp.	spaniol
m.	masculin	V.	vocativ
N.	nominativ		

TRANSCRIEREA FONETICĂ

Litere de rînd

k̓	oclusivă palatală surdă (redată ortografic prin *ch* + *e*, *i*): *k̓emàt*.
ġ	oclusivă palatală sonoră (redată ortografic prin *gh* + *e*, *i*): *ġindă*.
č	africată prepalatală surdă (redată ortografic prin *c* + *e*, *i*): *čer*.
ǧ	africată prepalatală sonoră (redată ortografic prin *g* + *e*, *i*): *ǧéne*.
m̟	nazală labio-dentală (redată ortografic prin *n* sau *m*) înainte de *f* sau *v*: *im̟văţát*, *úm̟flă*.
n̟	nazală cu ocluziune incompletă (redată ortografic prin *n*) înainte de *s*, *z*, *ş*, *j*, *l*, *r*: *in̟şir*.
ŋ	nazală velară (redată ortografic prin *n*) înainte de *c* sau *g*: *báŋcă*.
ŋ̟	nazală velară cu ocluziune incompletă (redată ortografic prin *n*) înainte de *h*: *iŋ̟hămá*.

i̯ (iod) fricativă palatală sonoră (uneori redată ortografic prin *i* sau *e*) alcătuind elementul marginal al unui diftong sau triftong: *i̯a*, *č^{e}ȧi̯*.

u̯ (digamma) fricativă labială sonoră (redată, de obicei, ortografic prin *o* sau *u*) alcătuind elementul marginal al unui diftong sau triftong: *u̯ȧse*, *b^{e}ă̇u̯*.

ŭ (la sfîrșit de cuvînt) suflu bilabial, indicînd caracterul rotunjit al consoanei precedente: (regional) *facŭ*.

Litere exponente

h́ (la sfîrșit de cuvînt) suflu fricativ bilabial al lui *u̯*: (pe scenă) *meu̯$^{h́}$*

h (la sfîrșit de cuvînt) suflu fricativ laringal, indicînd timbrul dur al consoanei precedente: (pe scenă) *tot^{h}*.

h́ (la sfîrșit de cuvînt) suflu fricativ palatal al lui *i̯* sau al consoanelor palatale: (pe scenă) *doi̯$^{h́}$*, *lup$^{h́}$*.

i (la sfîrșit de cuvînt; numit și pseudo *i* final)suflu palatal (redat ortografic prin *i*) al consoanei precedente: *hoț^{i}*.

(în interiorul cuvîntului, după consoană) element semivocalic, cu timbru palatal închis, al unui diftong sau triftong dependent de consoană: *k^{i}ȧr*, *veǵ^{i}ắu̯*.

i̯ (intervocalic sau înainte de consoană) element marginal, cu timbru palatal închis, al unui diftong sau triftong liber: *încù$^{i̯}$ắu̯*, *hắ$^{i̯}$tă*.

e (după consoană) element semivocalic, cu timbru palatal deschis, al unui diftong sau triftong dependent de consoană: *d^{e}ȧl*.

e̯ (intervocalic) element marginal, cu timbru palatal deschis, al unui diftong sau triftong liber: *scînte$^{e̯}$áză*.

o (după consoană) element semivocalic, cu timbru labial deschis, al unui diftong sau triftong dependent de consoană: *t^{o}ámnă*.

o̯ (intervocalic) element marginal, cu timbru labial deschis, al unui diftong sau triftong liber: *nó$^{o̯}$ȧ*.

u (după consoană) element semivocalic, cu timbru labial închis, al unui diftong dependent de consoană: (regional) *d^{u}ȧre*.

u̯ (intervocalic sau înainte de consoană) element marginal, cu timbru labial închis, al unui diftong sau triftong liber: *pí$^{u̯}$ȧ*.

ö (după consoană) element semivocalic, cu timbru labio-palatal deschis, al unui diftong sau triftong dependent de consoană: *d^{ö}ȯdátă*.

ᵒ̆	(intervocalic) element marginal, cu timbru labio-palatal deschis, al unui diftong sau triftong liber: *vòᵒ̆ásă.*
ᵘ̈	(după consoană) element semivocalic, cu timbru labio-palatal închis, al unui diftong sau triftong dependent de consoană: *vrᵘ̈ün.*

Semne diacritice

´	(pe vocală) accent principal: *bíne.*
`	(pe vocală) accent secundar: *ìnadmisibil.*
˛	(sub vocală) deschidere mare: (regional) *tǫ́mnă.*
› sau ‹	(sub vocală) deschidere mică: *rẹál, ąęd.*
ˆ	(sub vocală) arată caracterul asilabic: (regional) *ĭăl.*
°	(pe vocală) rotunjire: *nẽ̊ón.*
	(sub sonante finale) slăbire: *lemn̥.*
ᵉ	(pe vocală) palatalizare: *bᵉat.*
ᵉᵒ sau ᵒ̈	(pe vocală) palatalizare și rotunjire: *čöáră, leᵘ̈ȧca.*
ʹ	(pe sau lîngă consoană) palatalizare: *vrej', ščénă.*

Ortografia

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

1. Limba scrisă are, în general, un aspect mai îngrijit decît limba vorbită. Caracterul ei relativ permanent pe de o parte, absența interlocutorului pe de alta creează obligația unei exprimări clare și corecte, atît sub aspect logic, cît și gramatical sau ortografic.

Cel care scrie are posibilitatea de a-și cîntări fiecare cuvînt în parte, de a reveni asupra formulării și de a-și corecta eventualele greșeli sau inexactități, fără ca efortul depus în acest sens să devină vizibil. El este dator să acorde atenția cuvenită și aspectului ortografic, întrucît a scrie corect într-o limbă înseamnă în primul rînd a respecta regulile ortografice ale acelei limbi.

2. Ortografia, totalitatea regulilor de scriere corectă a unei limbi, este fonetică atunci cînd urmărește să redea, pe cît posibil, rostirea literară actuală, sau etimologică atunci cînd reflectă un stadiu de rostire mai veche, depășită, a cuvintelor.

Spre deosebire de alte limbi (ca franceza sau engleza), româna are o ortografie relativ simplă și unitară, bazată, în esență, pe principiul fonetic.

În stabilirea anumitor reguli de scriere s-a ținut seamă și de alte principii: principiul silabic, principiul morfologic și cel sintactic.

Potrivit cu principiul silabic, literele *c*, *g* redau alte sunete în silabele *ce*, *ge*, *cea*, *gea* etc., decît în silabele *co*, *go*, *ca*, *ga* etc. sau *che*, *ghe*, *chea*, *ghea*.

Conform principiului morfologic, cu ajutorul ortografiei sînt scoase în evidență anumite caracteristici ale structurii morfologice a cuvintelor: elementele lor constitutive (rădăcina sau tema, sufixul, prefixul, desinența), clasa de flexiune în care se încadrează cuvintele etc. De exemplu, scriem: (*să*) *creez*, (*să*) *agreez* (și nu *creiez*, *agreiez*), deoarece *cre-*, *agre-* reprezintă rădăcina verbelor *a crea*, *a agrea*, la care s-a adăugat desinența de indicativ sau conjunctiv prezent, pers. I. sg. *-ez*, întîlnită și la alte verbe ca *lucrez*, *visez*. Substantivele *fașă*, *vrajă* se scriu la nominativ-acuzativ singular nearticulat cu *ă* final, și nu cu *e*, deoarece acest *ă* reprezintă desinența specifică clasei de substantive din care fac parte (ca și *casă*, *mamă*, *față*, *roată* etc.).

Pe baza principiului sintactic, trebuie deosebite ortografic acele cuvinte sau formații lexicale care în context se și analizează diferit, deoarece au alte sensuri. *Demult*, adverb compus cu sensul „odinioară", răspunzînd la întrebarea *cînd?* (**Demult** *această stradă era mărginită numai de vii*), se scrie într-un singur cuvînt, în timp ce pentru *de mult*, locuțiune adverbială cu sensul „de o bună bucată de vreme", răspunzînd la întrebarea *de cînd?* (*N-a mai trecut* **de mult** *pe la noi*), se recomandă scrierea în două cuvinte.

Există însă și cazuri cînd un anumit mod de scriere se datorește respectării tradiției. De exemplu, în acest fel se poate explica menținerea scrierii lui *e* inițial în loc de *ie* în cuvinte ca *eu*, *el*, *este*, *eram*[1].

3. Deprinderea normelor de scriere corectă începe încă din primii ani de școală. În felul acesta, unele dintre reguli ajung să se fixeze în conștiința noastră la fel de adînc ca și literele alfabetului. Cum se explică atunci faptul că gre-

---

[1] Vezi p. 15.

șelile de ortografie se întîlnesc destul de frecvent în scrisul unor persoane cu studii medii și cîteodată superioare, ori chiar în limba unor texte tipărite?

Pe lingă fixarea insuficientă a unor reguli ortografice încă din școală, mai poate fi socotită drept generatoare de greșeli de scriere și lipsa de preocupare față de problemele de ortografie în general și față de modificările suferite de normele ortografice în special, ceea ce are drept urmare păstrarea unor deprinderi de scriere mai vechi, neconforme noilor norme ortografice. Se adaugă la acestea desconsiderarea, uneori voită, a regulilor ortografice, care merge de obicei mînă în mînă cu impresia, evident greșită, că interesează mai mult ce scriem și mai puțin **cum** scriem din punct de vedere ortografic.

Există, de asemenea, un fel de consens tacit, conform căruia numai unele reguli ar trebui respectate cu strictețe (de exemplu scrierea *l-am* din *l-am văzut*), pe cită vreme altele ar avea un caracter mai mult sau mai puțin facultativ (de exemplu regula care prevede scrierea *mînj*eală, *moleș*eală). Din punctul de vedere al normelor noastre ortografice, foarte precise în această privință, atît scrierea *lam*, în loc de *l-am*, cît și *mînj*ală sau *moleș*ală, reprezintă greșeli la fel de grave.

Uneori regulile ortografice nu sînt suficient de clare, au un caracter prea general ori sînt prea sumar ilustrate cu exemple, ceea ce are ca rezultat apariția unor inconsecvențe ortografice, care însă nu pot fi considerate drept greșeli propriu-zise. De exemplu, din *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (București, 1965) lipsește o indicație precisă cu privire la modul de scriere a străzilor, piețelor, bulevardelor. Din această cauză ziarele noastre scriu, uneori chiar pe aceeași pagină: *str. Coralilor*, *calea*

Victoriei, dar *Piața Operetei*[1]. În ce privește scrierea denumirilor oficiale ale organelor și organizațiilor centrale de stat și politice ar fi fost necesar să se menționeze (măcar într-o paranteză) ce se înțelege prin *organ* sau *organizație centrală* ori să se dea exemple mai multe și mai variate, pentru a se putea ști, de exemplu, dacă ministerele intră în această categorie sau nu.

Rezolvarea fluctuațiilor de acest fel se poate realiza numai prin îmbunătățirea normelor ortografice în sensul precizării lor.

LITERELE ȘI SUNETELE

I. În general se poate spune că fiecare literă din alfabetul limbii române notează cîte un sunet. Există și situații care nu se conformează acestui principiu: uneori aceeași literă redă sunete diferite, mai multe litere pot reda același sunet sau prin mai multe litere poate fi notat un singur sunet[2].

1. Aceeași literă notează sunete diferite:

Litera *w* redă atît consoana *v* în neologisme ca: *weber*, *wolfram* (pronunțate *veber*, *volfram*), cît și semivocala *u̯* în cuvinte ca: *waterpolo* (citit *u̯aterpolo*).

2. Litere diferite notează același sunet:

a) Literele *î* și *â* redau aceeași vocală, prima în marea majoritate a cuvintelor (*mînă*, *întreba*, *urî*, *povîrni* etc.), cea de-a doua numai în cuvîntul *român* (provenit din lat.

---

[1] Vezi referitor la această problemă articolul lui Vasile Breban, *Scrierea cu inițiale majuscule*, în „Limba română", XIII (1964), nr. 3, p. 247.

[2] Vezi și p. 82.

romanus) și în toate cuvintele din familia lui: *România*, *românesc*, *dacoromân*, *aromân* etc., ca și în unele nume proprii de persoană: *Pârvan*, *Brâncuși*.[1]

b) Litera *k*, care apare numai în unele neologisme din terminologia tehnico-științifică, redă pe de o parte același sunet ca și grupul de litere *ch* urmat de *e,i* *(chin*, *chintal)*, iar pe de alta același sunet ca și *c* însoțit de *a*, *o* sau *u* *(cald*, *cuptor)*: *kilogram*, *kilometru*, *kaliu*, *kaki*.

c) Litera *x* redă aceleași sunete ca și grupul *cs*, care se întîlnește mai rar și se datorește de obicei păstrării modului de scriere din limba de origine: *extraordinar*, *excepție*, *lux*, *box*, *saxofon*, *xilofon*, *ax*, dar *cocs* și *cocsifica*, *fucsie*, *fucsină*, *micsandră*, *ticsi*, *ticsit*, *vacs*, *văcsui*, *văcsuitor* (cf. germ. *Kochs*, *Wachs*).

d) Litera *e* la început de cuvînt notează de cele mai multe ori sunetul *e*, ca în *erou*, *estuar*, *ecou*, *ecarisaj*, cu excepția cîtorva cuvinte din vechiul fond al limbii, în care notează rostirea *ie*: *eu*, *el*, *ei*, *ele*, *ești*, *este*, *e*, *eram*, *erai*, *erați*, *erau* etc. De obicei însă, în cuvintele vechi *e* inițial se rostește și se scrie *ie*: *ied*, *ieftin*, *iepure*, *ienupăr*. Cuvîntul *iele*, deși a apărut prin substantivizarea pronumelui personal *ele*, se deosebește de acesta nu numai ca sens și comportament morfologic, ci și prin faptul că se scrie corect cu *ie* inițial[2].

3. Un grup de litere notează un singur sunet:

a) Grupurile de litere *ch*, *gh* urmate de *e* sau *i* silabic, ca în *chem*, *ghete*, *chip*, *ghindă*, notează sunetele *k̂*, *ĝ*. Aceleași sunete mai sînt redate și prin grupurile *che*, *ghe*, *chi*, *ghi* (formate din *ch*, *gh* și *e* sau *i* nesilabic), în cuvinte ca *cheamă*, *gheață*, *chiar*, *maghiar*, *chioară*, *ghioagă*.

b) Grupurile *ce*, *ge*, *ci*, *gi*, alcătuite din *c*, *g* urmate de *e*, *i* nesilabic, în cuvinte ca *ceată*, *geană*, *ciot*, *giol*, notează același sunet ca și literele *c*, *g* urmate de *e*, *i* silabic, din cuvinte ca *cer*, *ger*, *cine*, *ceva* [1].

---

[1] Vezi p. 68.

[2] Vezi p. 93

II. Cîteva probleme în legătură cu scrierea unor grupuri de vocale.

Grupurile de litere *ae*, *ea*, *ee*, *oe*, *ue*, care redau două vocale în hiat, se întîlnesc numai în unele neologisme: *aer*, *aerostat*, *aed*, *maestru*, *reacție*, *meandru*, *odisee*, *epopee*, *poet*, *coeziune*, *boem*, *duet*, *menuet*, *piruetă*. În cuvintele din vechiul fond al limbii, moștenite sau împrumutate într-o perioadă îndepărtată, aceste grupuri de litere nu apar. Se întîlnesc în schimb grupurile: *aie*, *eia*, *eie*, *oie*, *uie*: *taie*, *paie*, *femeia*, *sleiască*, *femeie*, *treier*, *boier*, *încovoiere*, *cuier*, *șuier*, *bizuie*. Este greșită atît grafia *aier*, *aierostat*, *aied*, *maiestru*, *odiseie* etc., cît și grafia *tae*, *pae*, *femeea* sau *femea*, *femee* etc. [2]

EXERCIȚII

1. Să se găsească 5 cuvinte din terminologia tehnico-științifică, care, conform recomandărilor *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație*, trebuie scrise cu *k* inițial.

2. Să se găsească 10 cuvinte, dintre care 5 cu *e* inițial și alte 5 cu *ie* și, cu ajutorul lor, al formelor verbului *a fi* și al pronumelor personale care se scriu de asemenea cu *e* inițial să se formuleze în scris scurte propoziții.

De exemplu: *Expoziția era închisă ieri.*

3. Să se formuleze în scris scurte propoziții cu ajutorul cuvintelor care se scriu cu *â* și cu *cs*, pentru a se fixa mai bine modul lor de scriere.

4. Să se sublinieze aspectul ortografic corect al cuvintelor următoare, verificîndu-se cu indexul de cuvinte al *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* forma aleasă: *trebuie* — *trebue*, *nevoie* — *nevoe*, *bordeie* — *bordee*, *baie* — *bae*, *aierian* — *aerian*, *copaie* — *copae*, *duiel* — *duel*, *poiem* — *poem*, *ieftin* — *eftin*, *zmee* — *zmeie*.

---

[1] În ce privește scrierea cu *che(a)*, *chi(a)*, *ghe(a)*, *ghi(a)*, *ce(a)*, *ge(a)*, vezi capitolul *Structura morfologică a cuvîntului*, pct. 2.

[2] Pentru modul de rostire a vocalelor în hiat, vezi p. 103—104.

ORTOGRAFIA ȘI GRAMATICA

Structura morfologică a cuvîntului

După cum am mai arătat, unele dintre regulile de scriere țin seama de elementele constitutive ale cuvintelor, respectînd unitatea rădăcinii sau a temei pe de o parte, a desinențelor și sufixelor pe de alta.

1. Una dintre regulile prin care se urmărește realizarea unei mai mari unități de scriere este cea conform căreia în rădăcina cuvintelor, după literele *ș*, *j* se scrie *a*, *e*, *i*, și nu *ea*, *ă*, *î*. Deci sînt corecte formele: *așa*, *șarpe*, *înșală*, *jale*, *jar*, *birjar*, *înșela*, *șes*, *jeli*, *jertfă*, *șină*, *rășină*, *înșira*, *prăjină*, *jivină*, și nu: *așea*, *șearpe*, *înșeală*, *jeale*, *jear*, *birjear*, *înșăla*, *șăs*, *jăli*, *jărtfă*, *șînă*, *rășînă*, *înșîra*, *prăjînă*, *jîvină*.

În afara rădăcinii cuvîntului, după *ș*, *j* pot să apară *ea*, *ă*, *î*, cînd ele aparțin unui sufix sau unei desinențe: *greșeală*, *îngrijească*, *angajînd*, *înfățișînd*, ori reprezintă o desinență, ca în: *ușă*, *plajă*, *uriașă* [1].

2. Deosebit de importantă pentru evitarea unor greșeli ortografice este cunoașterea regulilor de scriere a lui *ea* și *ia*.

Trebuie reținut faptul că se scrie *ea* cînd cuvîntul prezintă în cursul flexiunii (în rădăcină, sufix sau desinență) forme cu *e*: *gheață* — *ghețuri*, *cheamă* — *chem*, *seară* — *seri*, *acea* — *acel*, (să) *roșească* — *roșești*, *vitejească* — *vitejesc*, ori cînd cuvinte din aceeași familie conțin *e*: *ceai* — *ceișor*, *geam*—*gemuleț*, *deal* — *deluț*. Sînt incorecte forme ca: *ghiață*, *ghiețuri*, *chiamă*, *chiem*, ori ca *sară*, *roșască*, *vitejască*.

În aceleași condiții ca mai sus se scrie *ia* cînd există forme alternante cu *ie*: *fiare* — *fier*, *tăia* — *tăiem*, *piatră* —

---

[1] Vezi mai departe p. 18.

pietre, *biată* — *biet*. De asemenea se scrie *ia* după *ch*, *gh* atunci cînd nu există forme alternante cu *e*: *chiabur*, *chiar*, *ghiaur*, *maghiar*. Sînt incorecte grafii ca: *feare*, *tăea*, *peatră*, *beată* (în loc de *biată*), *cheabur*, *chear*, *gheaur*, *maghear*.

EXERCIȚII

5. Să se arate dacă formele de bază ale substantivelor sau verbelor următoare se scriu cu *ea* sau cu *ia*: *ghete*, *lichele*, *vieți*, *delușor*, *tejghele*, *gheruță*, *dulcețuri*, *urechez*, *împerechez*, *obiele*. De exemplu: *ghețuri* — *gheață*.

6. Să se pună la indicativ sau conjunctiv prezent pers. a III-a sg. verbele din paranteză: Cum te (a chema)? Apa (a îngheța) la zero grade. Copilul vrea să (a ochi) vrabia cu praștia. Mama îl (a dezmierda) pe copil. Scaunul acesta (a bloca) ușa. Mi-e frică să nu (a pierde) cheia.

7. Să se sublinieze forma corectă a cuvintelor următoare: *șarpe* — *șearpe*, *șaua* — *șeaua*, *șagă* — *șeagă*, *șatră* — *șeatră*, *șapte* — *șeapte*, *jale* — *jeale*, *jăratic* — *jeratic*, *jălanie* — *jelanie*, *șetrar* — *șătrar*, *vijii* — *vîjii*, *cășărie* — *cășerie*.

Substantivul, adjectivul, articolul

În scrierea substantivului și a adjectivului cele mai multe greșeli se înregistrează în special în legătură cu folosirea formelor articulate cu articol hotărît enclitic. Există însă și alte situații în care normele ortografice sînt destul de des încălcate și care merită o atenție deosebită.

1. După *ș*, *j*, substantivele și adjectivele feminine, ca și unele masculine, au finala formei de nominativ-acuzativ nearticulat *ă*: *tovarășă*, *gogoașă*, *cireașă*, *vițelușă*, *mătușă*, *depeșă*, *pașă*, *uriașă*, *poznașă*, *gingașă*, *drăgălașă*, *bătăușă*, *rujă*, *cîrjă*, *vrajă*, *coajă*, *mreajă* (ca și *casă*, *bancă*).

Ele au forma de nominativ-acuzativ singular articulat în *-a*: *tovarășa*, *gogoașa*, *uriașa* etc. (ca și *casa*, *banca*).

2. Substantivele şi adjectivele feminine terminate la nominativ-acuzativ singular nearticulat în *e* au formele articulate corespunzătoare în *ea*: *sare — sarea*, *vulpe — vulpea*, *streche — strechea*, *potîrniche — potîrnichea*, *veche — vechea*, *minge — mingea*, *idee — ideea*. Din această categorie fac parte şi unele substantive masculine în *-e* ca: *bade — badea*.

3. Substantivele şi adjectivele feminine terminate la nominativ-acuzativ singular nearticulat în *ie* (diftong sau hiat) fac forma corespunzătoare articulată în *ia*: *hărmălaie — hărmălaia*, *baie — baia*, *bucălaie — bucălaia*, *unghie — unghia*, *rochie — rochia*, *îndărătnicie — îndărătnicia*, *trandafirie — trandafiria*, *aurie — auria*.

4. Formele de nominativ-acuzativ singular articulat ale substantivelor: *luni*, *marţi*, *miercuri*, *vineri* sînt: *lunea*, *marţea*, *miercurea*, *vinerea*, în timp ce *joi* are forma articulată *joia*.

5. Majoritatea substantivelor şi a adjectivelor feminine formează genitiv-dativul singular articulat prin adăugarea articolului *i* la genitiv-dativul singular nearticulat: *casă — case — casei*, *talpă — tălpi — tălpii*, *viţeluşă — viţeluşe — viţeluşei*, *păpuşă — păpuşi — păpuşii*, *potîrniche — potîrnichi — potîrnichii* (nu *potîrnichei*), *ureche — urechi — urechii* (nu *urechei*), *minge — mingi — mingii* (nu *mingei* sau *mingiei*), *idee — idei — ideii* (nu *ideei* sau *ideiei*), *mare — mari — marii* (nu *marei*), *lungă — lungi — lungii* (*o* **mare** *operă*, *unei* **mari** *opere*, **marii** *opere*; *carnea* **potîrnichii**; **minge** *de cauciuc*, *culoarea* **mingii** *de cauciuc*).

6. Substantivele şi adjectivele feminine terminate la nominativ-acuzativ singular nearticulat în *ie* în hiat fac genitiv-dativul nearticulat, ca şi pluralul, în *ii* (doi *i*), dintre care primul aparţine finalei cuvîntului, iar al doilea reprezintă marca specifică formei de genitiv-dativ şi de

plural: *o unghie — unei unghii, două unghii; o rochie — unei rochii, două rochii; o radiografie — unei radiografii, două radiografii; roșie — roșii; trandafirie — trandafirii (unghie trandafirie, unghii trandafirii; rochie roșie, rochii roșii).*

Genitiv-dativul singular articulat al substantivelor și adjectivelor de acest fel se formează prin adăugarea articolului *i* la forma de nominativ-acuzativ singular nearticulat: *unghiei, rochiei, trandafiriei, roșiei (forma* **unghiei** *trandafirii, forma* **trandafiriei** *unghii).*

7. Toate categoriile de substantive și adjective feminine discutate pînă aici formează pluralul articulat prin adăugarea articolului hotărît (*-le* pentru nominativ-acuzativ, *-lor* pentru genitiv-dativ) la forma de nominativ-acuzativ plural nearticulat: *tovarășă — tovarășe — tovarășele — tovarășelor; uriașă — uriașe — uriașele — uriașelor; potîrniche — potîrnichi — potîrnichile — potîrnichilor; mare — mari — marile — marilor; unghie — unghii — unghiile — unghiilor* (**uriașele** *eforturi,* **marile** *noastre realizări, epoca* **marilor** *înfăptuiri, forma* **unghiilor** *trandafirii*).

8. Substantivele și adjectivele masculine terminate în *-iu* formează pluralul nearticulat cu doi *i*: *fiu — fii, geamgiu — geamgii, scatiu — scatii, sașiu — sașii, timpuriu — timpurii.* La fel formează pluralul nearticulat și substantivul masculin *copil (niște* **copii** *zburdalnici)*, ca și unele substantive neutre terminate de asemenea în *-iu*: *consiliu — consilii, cortegiu — cortegii, domeniu — domenii.*

Substantivele și adjectivele masculine din această categorie fac nominativ-acuzativul plural articulat cu trei *i*: *fiii, geamgiii, scatiii, sașiii, timpuriii, copiii (toți* **fiii**; **copiii** *zburdalnici).* Substantivele neutre adaugă la forma de nominativ-acuzativ plural nearticulat articolul *-le*: *consiliile, cortegiile, domeniile.*

Forma de genitiv-dativ plural articulat are pentru toate categoriile menționate la acest punct finala *-iilor: geamgiilor, sașiilor, domeniilor.*

9. Substantivele masculine care au nominativ-acuzativul singular nearticulat în *-i* prezintă aceeași formă și la nominativ-acuzativul plural nearticulat: *un unchi — doi unchi, un ochi — doi ochi; un arici — doi arici, un pui — doi pui.*

10. Substantivele și adjectivele masculine terminate la nominativ-acuzativ singular nearticulat în *u* vocală fac pluralul nearticulat în *-i* și cel articulat cu doi *i* (*ii*): *scafandru — scafandri — scafandrii; membru — membri — membrii; mîndru — mîndri — mîndrii; negru — negri — negrii* (*Doi* **scafandri** *au coborît în adîncul mării.* **Scafandrii** *poartă costume speciale. Niște copii* **mîndri. Mîndrii** *munți ai țării mele.*)

11. Substantivele și adjectivele masculine mai noi în limbă, terminate la singular în *z*, păstrează acest sunet și la plural, spre deosebire de cuvintele mai vechi, care îl transformă în *j*: *francez — francezi, suedez — suedezi, danez — danezi, vienez — vienezi, bavarez — bavarezi*, dar *cneaz — cneji, viteaz — viteji, obraz — obraji, mofluz — mofluji, harbuz — harbuji.*

12. Substantivele și adjectivele mai noi, de tipul *baroc, echivoc, reciproc, analog, pedagog, endocrinolog*, fac femininul: *barocă, echivocă, reciprocă, analogă, pedagogă, endocrinologă* (nu *baroacă, echivoacă, reciproacă, analoagă* etc.).

13. Substantivele și adjectivele terminate la masculin singular în *x* fac pluralul cu *cș*: *fix — ficși, ortodox — ortodocși, complex — complecși, sfinx — sfincși, prolix — prolicși, convex — convecși.*

14. Există în limba română cîteva substantive cu un comportament special:

— *zero* și *radio* au formele de singular articulat: *zeroul*, *radioul* și *zeroului*, *radioului*, iar cele de plural: *zerouri*, *radiouri*, articulat: *zerourile*, *radiourile* și *zerourilor*, *radiourilor;*

— *ou* are următoarele forme de plural articulat: *ouăle* și *ouălor* (nu *ouălele*, *ouălelor*);

— *tabu* are formele de singular articulat: *tabuul*, *tabuului*, iar cele de plural: *tabuuri*, *tabuurile*, *tabuurilor;*

— *atu* are la singular articulat formele: *atuul*, *atuului*. La plural, are formele: *atuuri* (articulat: *atuurile*, *atuurilor*), cînd înseamnă „element care oferă cuiva un avantaj sau o șansă în plus“, și *atale* (articulat: *atalele*, *atalelor*), cînd are sensul „culoare la jocul de cărți“.

15. Este obligatorie notarea articolului hotărît enclitic *-l* la substantivele și adjectivele masculine și neutre: **copilul** *acesta*, **scaunul** *meu*, **bunul** *meu prieten*, nu *copilu*, *scaunu*, *bunu*. Se respectă acest mod de scriere și la unele substantive din expresii ca: *a căuta pe* **dracul**, *a da de* **dracul**, *a face pe* **nebunul** etc.

Diferitele modificări în declinarea nearticulată și articulată a substantivelor și adjectivelor aduse în discuție pot fi urmărite cu ușurință în tabelul de la p. 24—25.

Adjectivele care determină substantive de genul neutru au la singular forma masculină, iar la plural, forma feminină.

EXERCIȚII

8. Să se arate în scris care sînt formele de nominativ-acuzativ și de genitiv-dativ sg. și pl., art. și neart. ale substantivelor: *gușă*, *schijă*, *strajă*, *găinușă*.

9. Să se decline la nominativ-acuzativ și genitiv-dativ, sg. și pl., art. și neart., grupurile: *chipeș flăcău*, *galeșă privire*.

10. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se subliniecze cea corectă și să se explice de ce trebuie considerată ca atare:

S-au răspîndit ca $\begin{matrix}\text{potîrnichele}\\ \text{potîrnichile}\end{matrix}$. Aici sînt urmele $\begin{matrix}\text{străvechei}\\ \text{străvechii}\end{matrix}$ așezări. Azi este ajunul $\begin{matrix}\text{marii}\\ \text{marei}\end{matrix}$ sărbători. Am o floare cu petale $\begin{matrix}\text{trandafirii}\\ \text{trandafiri}\end{matrix}$. Materialul $\begin{matrix}\text{rochii}\\ \text{rochiei}\end{matrix}$ este frumos. $\begin{matrix}\text{Ouălele}\\ \text{Ouăle}\end{matrix}$ acestea sînt proaspete. Au zburat toți $\begin{matrix}\text{scatii}\\ \text{scatiii}\end{matrix}$. Tata are haine $\begin{matrix}\text{noi}\\ \text{nouă}\end{matrix}$. Au rămas toți $\begin{matrix}\text{perplexi}\\ \text{perplecși}\end{matrix}$.

11. Să se dea substantivelor sau adjectivelor din paranteze forma cerută de context, ținîndu-se totodată seama și de indicația de număr și caz făcută în paranteză: Unde au plecat toți (copil — N. pl.)? Coaja (ou — G. pl.) este subțire. Cenaclul nostru literar are mulți (membru — A. pl.). (Membru — N. pl.) acestui cerc de pictură sînt în majoritate (copil — N. pl.). Marea are astăzi culoarea (cerneală — G. sg.). (Puișor — N. pl.) par niște (minge-N. pl.) de puf. În lobul (ureche — G. sg.) strălucește un cercel auriu. Este bine pregătit la toate (materie — A. pl.). (Scafandru — N. pl.) au o meserie grea dar interesantă. Am făcut cunoștință cu un francez și doi (englez — A. pl.). Mai am de copiat două (pasaj — A. pl). Cunosc și eu o întîmplare (analog — A. sg.). Fetiței îi place culoarea (roșu — N. sg.) a (minge — G. sg.). Casa se află la capătul (alee — G. sg.).

SUBSTANTIVE MASCULINE

N.A.	sg.	neart.	băiat	părinte	erou	codru	unchi	pui
		art.	băiatul	părintele	eroul	codrul	unchiul	puiul
	pl.	neart.	băieți	părinți	eroi	codri	unchi	pui
		art.	băieții	părinții	eroii	codrii	unchii	puii
G.D.	sg.	neart.	băiat	părinte	erou	codru	unchi	pui
		art.	băiatului	părintelui	eroului	codrului	unchiului	puiului
	pl.	neart.	băieți	părinți	eroi	codri	unchi	pui
		art.	băieților	părinților	eroilor	codrilor	unchilor	puilor

ADJECTIVE MASCULINE

N.A.	sg.	neart.	alb	mare	nou	negru	vechi	greoi
		art.	albul	marele	noul	negrul	vechiul	greoiul
	pl.	neart.	albi	mari	noi	negri	vechi	greoi
		art.	albii	marii	noii	negrii	vechii	greoii
G.D.	sg.	neart.	alb	mare	nou	negru	vechi	greoi
		art.	albului	marelui	noului	negrului	vechiului	greoiului
	pl.	neart.	albi	mari	noi	negri	vechi	greoi
		art.	albilor	marilor	noilor	negrilor	vechilor	greoilor

SUBSTANTIVE FEMININE

N.A.	sg	neart.	casă	vițelușă	schijă	talpă	ușă	grijă	căsoaie
		art.	casa	vițelușa	schija	talpa	ușa	grija	căsoaia
	pl.	neart.	case	vițelușe	schije	tălpi	uși	griji	căsoaie
		art.	casele	vițelușele	schijele	tălpile	ușile	grijile	căsoaiele
G.D.	sg.	neart.	case	vițelușe	schije	tălpi	uși	griji	căsoaie
		art.	casei	vițelușei	schijei	tălpii	ușii	grijii	căsoaiei
	pl.	neart.	case	vițelușe	schije	tălpi	uși	griji	căsoaie
		art.	caselor	vițelușelor	schijelor	tălpilor	ușilor	grijilor	căsoaielor

ADJECTIVE FEMININE

N.A.	sg.	neart.	albă	uriașă		mică	nouă		greoaie
		art.	alba	uriașa		mica	noua		greoaia
	pl.	neart.	albe	uriașe		mici	noi		greoaie
		art.	albele	uriașele		micile	noile		greoaiele
G.D.	sg.	neart.	albe	uriașe		mici	noi		greoaie
		art.	albei	uriașei		micii	noii		greoaiei
	pl.	neart.	albe	uriașe		mici	noi		greoaie
		art.	albelor	uriașelor		micilor	noilor		greoaielor

SUBSTANTIVE NEUTRE

N.A.	sg.	neart.	scaun	gard	unghi	nai
		art.	scaunul	gardul	unghiul	naiul
	pl.	neart.	scaune	garduri	unghiuri	naiuri
		art.	scaunele	gardurile	unghiurile	naiurile
G.D.	sg.	neart.	scaun	gard	unghi	nai
		art.	scaunului	gardului	unghiului	naiului
	pl.	neart.	scaune	garduri	unghiuri	naiuri
		art.	scaunelor	gardurilor	unghiurilor	naiurilor

fiu	copil	tată	sfinx	cneaz	francez
fiul	copilul	tatăl	sfinxul	cneazul	francezul
fii	copii	tați	sfincși	cneji	francezi
fiii	copiii	tații	sfincșii	cnejii.	francezii
fiu	copil	tată	sfinx	cneaz	francez
fiului	copilului	tatei și tatălui	sfinxului	cneazului	francezului
fii	copii	tați	sfincși	cneji	francezi
fiilor	copiilor	taților	sfincșilor	cnejilor	francezilor

trandafiriu	prolix	mofluz	ursuz
trandafiriul	prolixul	mofluzul	ursuzul
trandafirii	prolicși	mofluji	ursuzi
trandafiriii	prolicșii	moflujii	ursuzii
trandafiriu	prolix	mofluz	ursuz
trandafiriului	prolixului	mofluzului	ursuzului
trandafirii	prolicși	mofluji	ursuzi
trandafiriilor	prolicșilor	moflujilor	ursuzilor

vulpe	oaie	potîrniche	minge	stea	joi	marți	zi	unghie
vulpea	oaia	potîrnichea	mingea	steaua	joia	marțea	ziua	unghia
vulpi	oi	potîrnichi	mingi	stele	joi	marți	zile	unghii
vulpile	oile	potîrnichile	mingile	stelelor	joile	marțile	zilele	unghiile
vulpi	oi	potîrnichi	mingi	stele	joi	marți	zile	unghii
vulpii	oii	potîrnichii	mingii	stelei	joii	marții	zilei	unghiei
vulpi	oi	potîrnichi	mingi	stele	joi	marți	zile	unghii
vulpilor	oilor	potîrnichilor	mingilor	stelelor	joilor	marților	zilelor	unghiilor

mare	veche	rea	trandafirie
marea	vechea	reaua	trandafiria
mari	vechi	rele	trandafirii
marile	vechile	relele	trandafiriile
mari	vechi	rele	trandafirii
marii	vechii	relei	trandafiriei
mari	vechi	rele	trandafirii
marilor	vechilor	relelor	trandafiriilor

consiliu	semestru	tablou	radio	tabu	ou
consiliul	semestrul	tabloul	radioul	tabuul	oul
consilii	semestre	tablouri	radiouri	tabuuri	ouă
consiliile	semestrele	tablourile	radiourile	tabuurile	ouăle
consiliu	semestru	tablou	radio	tabu	ou
consiliului	semestrului	tabloului	radioului	tabuului	oului
consilii	semestre	tablouri	radiouri	tabuuri	ouă
consiliilor	semestrelor	tablourilor	radiourilor	tabuurilor	ouălor

Pronumele

1. În scrierea pronumelor (adjectivelor) demonstrative *acel(a)*, *același* trebuie evitată confuzia grafică între formele masculine, feminine și neutre de singular și de plural, care sînt următoarele:

	Singular	Plural
	masculin și neutru	masculin
N.A.	*acel(a)*, *același*	*acei(a)*, *aceiași*
G.D.	*acelui(a)*, *aceluiași*	*acelor(a)*, *acelorași*
	feminin	feminin și neutru
N.A.	*aceea*, *acea*, *aceeași*	*acele(a)*, *aceleași*
G.D.	*acelei(a)*, *aceleiași*	*acelor(a)*, *acelorași*

Ca și *acel(a)* se declină și pronumele (adjectivul) demonstrativ *cel(a)*.

Trebuie acordată o atenție deosebită din punct de vedere ortografic formelor de masculin plural N.A. *acei(a)*, *aceiași*, care se scriu corect cu *ei*, și celor de feminin singular N.A. *aceea*, *aceeași*, care se scriu cu *ee*. De asemenea vom scrie *ceea*, cu doi *e*, în pronumele relativ compus *ceea ce*.

Exemple: *Ne-am oprit sub* **același** *copac. Casa a rămas* **aceeași**, *dar oamenii care o locuiesc nu mai sînt* **aceiași**. *Asta e tot* **ceea ce** *știe. Trandafirii* **aceia** *sînt mai parfumați. Am să-mi cumpăr cartea* **aceea**. *Am stat în jurul* **aceleiași** *mese.*

Același se scrie la toate formele cu *i* final.

2. Pronumele de întărire *însumi*, care însoțește în limba actuală un substantiv sau un pronume cu scopul de a preciza obiectul determinat, variază după persoana, genul și numărul termenului pe care îl determină. El are următoarele forme:

	masculin		feminin
pers. I sg. (eu, mie, pe mine)	*însumi*		*însămi*
pers. a II-a sg. (tu, ție, pe tine)	*însuți*		*însăți*
pers. a III-a sg. (el, lui, pe el)	*însuși*	(ea, ei, pe ea)	*însăși*
pers. I pl. (noi, nouă, pe noi)	*înșine*		*însene*
pers. a II-a pl. (voi, vouă, pe voi)	*înșivă*		*însevă*
pers. a III-a pl. (ei, lor, pe ei)	*înșiși*	(ele, lor, pe ele)	*înseși*, *însele*

Exemple:

a) Pronumele de întărire determină un substantiv masculin sau un pronume care ține locul unui substantiv masculin: *Am să plec eu* **însumi** *acolo. Ți-a dat ție* **însuți** *cartea. Copilul* **însuși** *a desenat harta. Noi* **înșine** *am hotărît data plecării. Vouă* **înșivă** *vi se cuvin laudele. Copiii* **înșiși** *au desenat harta.*

b) Pronumele de întărire determină un substantiv feminin sau un pronume care ține locul unui substantiv feminin: *Am să plec eu* **însămi** *acolo. Ți-a dat ție* **însăți** *cartea. Fetița* **însăși** *a făcut prăjitura.* **Însăși** *pisica a băut laptele. Noi* **însene** *am hotărît data plecării. Vouă* **însevă** *vi se cuvin laudele. Fetițele* **înseși (însele)** *au făcut prăjitura.*

Este incorectă o exprimare de felul: *Copilul* **însăși** *a desenat harta. Noi* **înșiși** *am hotărît data plecării.*

3. Pronumele și adjectivul pronominal *un*, *unul* are nominativ-acuzativul plural *unii*: **Unii** *copii sînt cuminți.* **Unii** *sînt cuminți.*

4. Pronumele nehotărît *altul* are nominativ-acuzativul plural *alții*, iar adjectivul corespunzător *alt* are nominativ-acuzativul plural *alți*: *De aici încolo nu mai sînt* **alți** *copaci. În grădina mea,* **unii** *pomi sînt plini de fructe, pe cînd* **alții** *au fructe puține.*

EXERCIȚII

12. Care este genul și numărul formelor pronominale: *aceea*, *aceeași* și *aceia*, *aceiași?*

13. Să se formuleze cîte o propoziție pentru fiecare dintre formele pronumelui de întărire.

14. Să se înlocuiască formele pronumelor și ale adjectivelor pronominale din paranteze cu formele cerute de context: Ai văzut pasărea (acela)? Mi-a spus ea (însuși) totul. M-am întors la (același) oră. V-a dat vouă (însumi) cartea. Poartă în fiecare zi (același) pantofi. Ea (însuși) nu se mai recunoaște. Pe alee sînt mulți trandafiri: (unul) roșii, (altul) albi. Zilele iernii (acela) au trecut greu. Vorba

(cela): la plăcinte înainte, la război înapoi. Din tot (cela) ce i-am cumpărat, cărțile l-au bucurat cel mai mult.

Verbul

În morfologia verbului cele mai multe dificultăți de ortografie sînt legate de felul sunetului final al rădăcinii sau al temei și de modificarea pe care o poate provoca acest sunet în desinență, ca și de unele greutăți care apar în special în scrierea formelor de persoana I și a II-a sg. În această privință merită o deosebită atenție aspectele următoare:

1. Verbele de conjugarea I a căror temă se termină în *ș*, *j* (*furișa*, *înfățișa*, *îngrășa*, *aranja*, *degaja*, *voiaja*, *neglija* etc.) se conjugă ca și verbele de aceeași conjugare cu tema terminată în oricare altă consoană (de exemplu: *a cînta*, *a lucra*).

Indicativ prezent

cînt	îngraș	lucrez	furișez	angajez
cînți	îngrași	lucrezi	furișezi	angajezi
cîntă	îngrașă	lucrează	furișează	angajează
cîntăm	îngrășăm	lucrăm	furișăm	angajăm
cîntați	îngrășați	lucrați	furișați	angajați
cîntă	îngrașă	lucrează	furișează	angajează

Nu: *îngrașe*, *îngrășem;* nici: *furișază*, *furișem* sau *angajază*, *angajem*.

Paralelismul acesta este valabil și la celelalte moduri și timpuri. De exemplu: imperfect: *cîntam*, *îngrășam*, *lucram*, *furișam*, *angajam*; perfect simplu: *cîntă*, *îngrășă*, *lucră*, *furișă*, *angajă;* conjunctiv prezent: *să cînte*, *să se îngrașe*, *să lucreze*, *să se furișeze*, *să angajeze;* gerunziu: *cîntînd*, *îngrășînd*, *lucrînd*, *furișînd*, *angajînd*.

Așeza are forma de indicativ prezent pers. a III-a sg. și de imperativ pers. a II-a sg., *așază*, nu *așează*. Această formă se explică prin aceea că aici tema verbului este *aşez-*, deci se termină în *z*, iar *ş* face parte din temă. După cum s-a mai arătat[1], în tema cuvîntului, după *ş* scriem *a*, nu *ea*.

De exemplu: *La această întreprindere* se angajează *cîţiva muncitori*. Să ne aşezăm *la masă! Trebuie* să ne revanşăm! *Mama* aşază *hainele în dulap. Pisica a intrat în casă* furişîndu-se.

2. Verbele *crea* (*procrea*) şi *agrea* se conjugă corect: *creez*, *creezi*, *creează*, *creăm*, *creaţi*, *creează* şi *agreez*, *agreezi*, *agreează*, *agreăm*, *agreaţi*, *agreează*; *să creeze*, *să agreeze* (nu *creiez*, *creiezi*, *creiază* sau *crează*, *creem* sau *creiăm*, *creeaţi* sau *creiaţi*, *să creieze*, nici *agreiez*, *agreiezi*, *agreiază* etc.). Prezenţa celor doi *e* la anumite persoane se datoreşte faptului că primul reprezintă finala temei, iar cel de-al doilea aparţine desinenţei de persoană, care, ca şi în cazul verbului *a lucra*, este: *-ez*, *-ezi*, *-ează*, *-ăm*, *-aţi*, *-ează*. Gerunziul acestor verbe este *creînd* (*procreînd*), *agreînd*, ca şi *lucrînd*, *cîntînd*. Exemple: *X nu-l* agreează *pe Y*. *Trebuie* să se creeze *mai multe baze sportive pentru tineret*.

3. Verbele de conjugarea I care se termină în *ia* în hiat, de exemplu *expedia*, *concedia*, *copia*, *premia*, *zgîria*, fac indicativul prezent pers. a III-a sg. şi pl.: *expediază*, *concediază*, *copiază*, *premiază*, *zgîrie*, pers. I pl.: *expediem*, *concediem*, *copiem*, *premiem*, *zgîriem* şi gerunziul: *expediind*, *concediind*, *copiind*, *premiind*, *zgîriind*.

La pers. I şi a II-a sg. a indicativului şi a conjunctivului prezent, verbele care nu au desinenţa *-ez* (ca în *expediez*, *concediez*) se termină în doi *i*: (eu, tu) *zgîrii*, *sperii*, *perii*.

Toate verbele de conjugarea I terminate în *ia* în hiat, care pot avea perfect simplu, fac pers. a III-a sg. în *-e* (accentuat): *zgîrié*, *sperié*, *perié*.

---

[1] Vezi p. 17.

Exemple: *Fața îi* **radiază** *de bucurie. Mița blîndă* **zgîrie** *rău. Profesorul l-a prins pe elev* **copiind**. *Să nu te* **sperii**! **Nu mă sperii** *eu așa de ușor. Copilul* **se sperié** *și începu să plîngă.*

4. Verbele de conjugarea a IV-a care au tema terminată în *ș, j (împărtăși, întovărăși, îngriji, necăji)* fac la conjunctiv prezent pers. a III-a sg.: *împărtășească, întovărășească, îngrijească, necăjească* (nu *împărtășască, întovărășască, îngrijască, necăjască*).

5. Verbele de conjugarea a IV-a în *-i (dormi, povesti, aminti, zîmbi)* au, la perfectul simplu pers. I sg., terminația în doi *i*: (eu) *dormii, povestii, amintii, zîmbii*, iar la pers. a III-a un singur *i*: (el) *dormi, povesti, aminti, zîmbi*. De exemplu: **Îmi amintii** *atunci de el. Bunicul* **zîmbi** *în barbă*.

6. Verbele de conjugarea a IV-a terminate în *-î (hotărî, amărî, oțărî)* au la indicativ prezent pers. I sg. și a III-a pl. desinența *-ăsc (hotărăsc)*, pers. a II-a sg. *-ăști (hotărăști)*, pers. a III-a sg. *-ăște (hotărăște)*; conjunctiv prezent pers. a III-a sg. și pl. *-ască (hotărască)*. Cele terminate în *-i (auri, zori, dori)* au la pers. I sg. și a III-a pl. desinența *-esc (auresc)*, pers. a II-a sg. *-ești (aurești)*, pers. a III-a sg. *-ește (aurește)*; conjunctiv prezent pers. a III-a sg. și pl. *-ească (aurească)*.

7. Verbele de conjugarea a IV-a terminate la infinitiv în vocală urmată de *i* (*ui, îi, ăi* etc.): *intui, institui, stărui, cheltui, trebui, constitui, sfîrîi, pîrîi, mîrîi, măcăi, sforăi* păstrează pe *i* în tot cursul conjugării: *intuiesc, intuiește, intuiam, intuiască; trebuie, trebuiască; instituie, instituiam; mîrîie, mîrîia* (nu *intuesc, intuește, intueam, trebue, institue* etc.).

Exemple: **Trebuie** *să pleci mîine. Faptul acesta nu* **constituie** *un indiciu. Revista* **instituie** *un concurs cu premii. Elevii* **intuiesc** *răspunsul. Elevii trebuie* **să intuiască** *ușor răspunsul. Friptura* **sfîrîie** *în cuptor.*

8. Iată în continuare cîteva particularităţi ortografice ale unor forme verbale:

— *a preceda* şi *a succeda* fac indicativul prezent pers. a III-a sg. şi pl.: *precedă*, *succedă*, iar conjunctivul prezent la aceleaşi persoane: *preceadă*, *succeadă* (nu *precede*, *succede*).

— verbul *a fi* are conjunctivul prezent pers. a II-a sg.: *să fii* (nu *să fi*); imperativul pers. a II-a sg. forma pozitivă: *fii!* (cu doi *i*), forma negativă: *nu fi!*; gerunziul: *fiind*;

— *a veni* şi *a ţine* au indicativul şi conjunctivul prezent pers. a II-a sg.: *vii*, *ţii*, cu doi *i*, dintre care primul aparţine temei, iar cel de-al doilea reprezintă desinenţa de persoana a doua singular;

— imperativul pozitiv pers. a II-a sg. de la *a zice* este *zi!*, cu un singur *i*; forma *zii*, cu doi *i*, este incorectă. Alături de imperativul negativ literar *nu zice!* se foloseşte, regional, forma *nu zi!*, care se scrie, de asemenea, cu un singur *i*;

— auxiliarul cu care se formează modul optativ se scrie fără *i* final: *aş* (nu *aşi*: *aş veni*, *aş vrea*, *aş fi ştiut*);

— verbele *a scrie* (ca şi *subscrie*, *prescrie*, *transcrie*, *înscrie* etc.), *a şti* fac indicativul şi conjunctivul prezent pers. a II-a sg. cu doi *i*: (să) *scrii* (*subscrii*, *prescrii*, *descrii*), nu (să) *scri* (*subscri* etc.), (să) *ştii*, gerunziul: *scriind* (*subscriind*, *prescriind* etc.), *ştiind*;

— verbul *a proiecta*, din aceeaşi familie cu *proiect*, apare uneori scris incorect, fără *i*: *proectează*, *am proectat*, în loc de *proiectează*, *am proiectat*, cum este corect.

Exemple: **Fii** *cuminte!* **Aş** *vrea să plec mîine din oraş. Trebuie* **să scrii** *cît mai curînd părinţilor tăi! Poţi* **să vii** *mîine pe la noi? Excursia* **proiectată** *pentru săptămîna viitoare va trebui amînată. Fulgerul* **precedă** *tunetul.*

EXERCIȚII

15. Să se conjuge în scris la indicativ prezent, imperativ și gerunziu verbele: *a încuraja*, *a atașa* și *a așeza*.

16. Să se explice prezența celor doi *e* în formele verbale: *creez*, *creezi*, *creează*, *să creeze*.

17. Să se înlocuiască formele de infinitiv ale verbelor din paranteze cu formele specificate mai jos:

a) Indicativ sau conjunctiv prezent pers. I sg.: Trebuie să (a expedia) urgent scrisoarea. (A se recrea) citind o carte. Îți (a înapoia) banii peste cîteva zile. (A se înfuria) prea ușor. Nu mai pot să te aștept pentru că nu vreau să (a întîrzia).

b) Indicativ sau conjunctiv prezent pers. a II-a sg.: Cînd (a expedia) scrisoarea? (A se recrea) citind o carte. Ți-aș spune ceva, dar mi-e teamă că ai să (a se înfuria). Să (a fi) atent că dacă nu te grăbești, (a întîrzia). Trebuie să (a se hotărî) mai repede. (A veni) mîine la mine?

c) Indicativ sau conjunctiv prezent pers. a III-a sg. sau pl.: Mama (a aranja) în dulap. Copiii își (a așeza) jucăriile în cutie. Nu știu cine (a crea) mai multă dezordine: tu sau el? Ei (a se descuraja) prea ușor. Mecanismul (a se declanșa) printr-o simplă apăsare pe buton. Mama (a înfășa) copilul. Volumul (a înmănunchea) cele mai frumoase basme populare. Pe care dintre ei îl (a agrea) cel mai mult? În această propoziție, subiectul (a preceda) predicatul, iar complementul îl (a succeda). Cînd are să (a restitui) cartea? Șoseaua (a șerpui) printre dealuri. De ce nu vrea să (a se îngriji). Fiecare (a contribui) cu o sumă de bani.

d) Indicativ sau conjunctiv prezent pers. I pl.: Cum am putea să (a se revanșa)? Dacă (a se încrucișa) pe drum cu ei? Să nu (a se descuraja)! Cînd (a expedia) scrisoarea aceasta?

e) Perfect simplu pers. I sg.: — Cînd veniși, măi Ioane? — (A veni) și eu acum. Îi (a povesti) tatei întîmplarea, apoi îi (a împărtăși) cîteva proiecte în legătură cu vacanța.

f) Perfect simplu pers. a III-a sg.: Bunicul (a povesti) copiilor pățania ursului păcălit de vulpe. După ce aruncă toți peștii din căruță, vulpea (a se furișa) jos. Ursul (a veni) la vulpe să o întrebe de unde are peștele. Vulpea îl (a minți) că l-a pescuit cu coada.

g) Imperativ pers. a II-a sg.: (A așeza) totul la loc! (A declanșa) mecanismul apăsînd pe buton! (A cheltui) mai puțin! (A fi) atent cînd traversezi strada! Nu (a fi) distrat! Nu (a zice) vorbă mare!

h) Gerunziu: Hoţii au ieşit (a se furişa). Am întîrziat (a scrie) o scrisoare. Costache Negruzzi a scris nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu*, (a crea) începuturile prozei literare românești.

Adverbul

Singurele particularități demne de semnalat în legătură cu scrierea corectă a adverbelor sînt următoarele:

a) Normele ortografice prevăd ca adverbele: *iarăși*, *totuși*, ca și alte formații populare, regionale sau arhaice, ca: *aciași*, *acoloși*, *acuși*, *așași*, *atunceși*, *cîtvași*, *cumvași*, *undevași* etc. să fie scrise cu *i* final, după *ș*.

b) Adverbele *asemenea*, *alăturea*, *aiurea*, *așijderea*, *colea*, dintre care unele funcționează paralel și cu forme în *-i*: *asemeni*, *alături*, trebuie scrise corect cu *ea* final, nu cu *ia*.

EXERCIȚII

18. Să se înlocuiască punctele de suspensie din propozițiile de mai jos cu adverbele corespunzătoare ca sens grupului de cuvinte din paranteze: Vino... (= din nou) pe la noi! N-am mai văzut ... (= astfel de) piersici mari. Deși e tîrziu ... (= cu toate acestea) am să-l aștept. Este mereu cu gîndul... (= în altă parte). Nu ne-am mai întîlnit de ... (= din acel moment) încoace. Astă iarnă am iernat/ Mai ... (= ceva mai departe) de Calafat. (G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*)

ORTOGRAFIA ȘI FORMAREA CUVINTELOR

Prefixele

1. Prefixele se scriu de obicei împreună cu cuvintul sau tema la care sînt atașate: *anticorp*, *antispasmodic*, *contraindicație*, *contrapagină*, *interastral*, *interdicție*, *îndoi*, *înființa*, *întredeschide*, *întreprindere*, *neființă*, *nepieritor*, *recalcula*, *reconstrucție* etc.

Observație. Prefixul poate fi despărțit prin liniuță de unire de cuvîntul la care e atașat atunci cînd în rostire poartă accent de insistență. Derivatele de acest fel sînt formații rare, ocazionale, care apar adeseori alături de cuvîntul neprefixat: *Mi s-a făcut imputarea că sînt foarte, că sînt prea, că sînt ultra-progresist.* (Caragiale, *O scrisoare pierdută*); *Restaurarea re-restaurării* (titlul unui articol din presă). Se poate scrie însă și: *ultraprogresist, rerestaurării*..

2. Cele mai multe dintre prefixe rămîn neschimbate, indiferent de sunetul inițial al cuvîntului la care sînt atașate: *antialcoolic*, *arhicunoscut*, *contraexpertiză*, *contrafort*, *extrabugetar*, *extrașcolar*, *interacțiune*, *intersecție*, *infraroșu*, *subacvatic*, *subpus* (în expresiile *cu mîinile*, *cu picioarele subpuse*), *subspecie*, *suprapune*, *suprasaturație*, *ultramicroscopic*, *ultrasunet*.

3. Cînd prefixul se termină cu același sunet cu care începe și cuvîntul următor, de obicei se notează ambele sunete: *antiimperialist*, *contraargument*, *contraatac*, *contraamiral*, *interregn*, *neeconomic*, *needucat*, *preexistent*, *reevalua*, *reexamina*.

Prezintă unele excepții de la regulile 2 și 3 prefixele *con-*, *des-*, *in-*, *în-*, *răs-*, *trans-*.

4. Prefixul *con-* are această formă înaintea celor mai multe consoane: *concetățean*, *condescendent*, *confederație*, *confrate*, *conglăsui*, *conjura*, *consătean*, *conștiință*, *contemporan*, *convorbire* etc.

Înaintea cuvintelor care încep cu *b* sau *p* schimbă de cele mai multe ori pe *n* în *m*: *combate*, *compatriot*, *compune*, dar *copărtaș*.

Cînd precedă cuvinte care încep cu *l*, apare, de obicei, sub forma *co-*: *colateral*, *colegatar*, *colocatar*, *cologaritm*. Fac excepție *conlocui* (*conlocuire*, *conlocuitor* etc.) și *conlucra* (*conlucrare*, *conlucrător* etc.), în care înainte de *l* prefixul are forma *con-*. Varianta *co-* apare și înaintea consoanelor *m* și *r*: *comasa*, *comemora*, *comesean* (nu *conmesean*), *corupe* (nu *conrupe*). Ea se întîlnește și înaintea cuvintelor care încep cu vocală: *coasocial*, *coautor*, *coexistență*, *cointeresa*, *coopta* etc. (Vezi mai sus și *copărtaș*.)

5. Prefixul *des-* se păstrează neschimbat înaintea consoanelor *c*, *f*, *h*, *p*, *t*, *ț*: *descăleca*, *desface*, *deshăma*, *despături*, *destinde*, *desțeleni* etc.

În derivatele de la cuvintele care încep cu vocală sau cu consoanele *b*, *d*, *g*, *v*, *m*, *n*, *l*, *r*, devine *dez-*: *dezacord*, *dezechipa*, *deziluzie*, *dezonora*, *dezumfla*, *dezbate*, *dezdoi*, *dezgoli*, *dezgust*, *dezvinovăți*, *dezmoșteni*, *deznădejde*, *dezlega*, *dezrobi*.

În derivatele de la cuvintele care încep cu *s*, *ș*, *j*, are forma *de-*: *desufleca*, *desăra*, *desărcina*, *deșela*, *dejuga*.

În derivatele de la cuvinte care încep cu *z*, *des-* se păstrează uneori neschimbat, iar alteori are forma *de-*: *deszăpezi*, *deszăvorî*, dar *dezice*.

6. Prefixul *in-* înaintea vocalelor și a celor mai multe consoane rămîne neschimbat: *inalienabil*, *ineficace*, *inoperant*, *incomod*, *independent*, *infidel*, *injust*, *interminabil*, *invariabil*.

Înaintea consoanelor *b*, *p* devine *im-*: *imbatabil*, *impalpabil*, *imprevizibil*.

Cînd precedă cuvinte care încep cu *m* se prezintă sub varianta *i-*: *imoral*, *imaterial*, *imemorial*, *imobil*.

7. Prefixul *în-* are această formă înaintea vocalelor și a marii majorități a consoanelor: *înamora*, *înălbi*, *îndrepta*, *înfrîna*, *înmiit*, *înrăi*, *însutit*, *înșeua*, *învălui* etc. Cînd se alătură unor cuvinte care încep cu *b* sau *p*, schimbă pe *n* în *m*: *împlini*, *împuternici*, *îmbuna*[1].

---

[1] Aceeași modificare fonetică apare și în cazul în care e vorba de un compus format din prepoziția *în* și un cuvînt care începe cu *p* sau *b*: *împotrivă (în + potrivă)*, *împrejur (în + prejur)*.

Derivatele formate de la un cuvînt care începe cu *n* se scriu cu doi *n*: *înnopta* (de la *noapte*), *înnoda* (de la *nod*), *înnoi* (de la *nou*), *înnegura* (de la *negură*). În derivatele neanalizabile astăzi, în care nu se mai simte prezența cuvîntului de bază, se notează întotdeauna un singur *n*: *înăbuși*, *îneca*, *înota*.

8. Prefixul *răs-* apare în această formă în majoritatea derivatelor: *răsalaltăieri*, *răscoace*, *răscumpăra*, *răsfierbe*, *răsplată*, *răszice* etc.

În derivatele de la cuvinte care încep cu *b*, *d*, *g*, *j*, *v*, *m*, *n*, *l*, are forma *răz-*: *răzbate*, *războinic*, *răzda*, *răzgîndi*, *răzjudeca*, *răzmamă*, *răznepot*.

În derivatele de la cuvinte care încep cu *s*, se notează întotdeauna un singur *s*: *răsufla*, *răscula*, *răsuci*, *răsuna*.

9. Prefixul *trans-* se păstrează de obicei ca atare în majoritatea derivatelor (*transalpin*, *transborda*, *transvaza*), cu excepția cazului cînd se atașează la cuvinte care încep cu *s*. În această împrejurare, uneori se notează doi *s*: *transsiberian*, *transsudație*, *transsubstanțiere*, alteori, din cauza gradului avansat de sudură, se notează numai unul singur: *transcrie*, *Transilvania*.

10. Prefixele *ante-* „înainte“ și *anti-* „împotrivă“ nu trebuie confundate. Sînt corecte formațiile: *antediluvian*, *antepenultim*, *anteproiect*, *antevorbitor* și *antiaerian*, *antialcoolic*, *antiștiințific* etc. S-au impus însă *anticameră* și *antidata*.

EXERCIȚII

19. Care sînt regulile de bază în scrierea cuvintelor derivate cu prefixe? Dar prefixele care fac excepție de la aceste reguli?

20. Să se scrie în întregime următoarele cuvinte, înlocuindu-se punctele prin literele corespunzătoare sau eliminîndu-se punctul acolo unde nu este necesară o literă în plus: *î.prospăta*, *î.chega*, *î.lătura*, *î.depărta*, *î.ebuni*, *î.genunchez*, *de.hăma*, *de.doi*, *de.juca*, *de.zăpezi*,

de.acord, de.bate, de.pădurire, de.calificare, de.ghețat, de.infecta, de.linat, de.șela, ră.plată, ră.suna, ră.înțelege, ră.bucuros, ră.gîndi, ră.păr, ră.suci, i.oxidabil, i.direct, i.propriu, i.imitabil, i.batabil, i.material, co.pune, co.interesa, co.lateral, co.vorbi, co.labora, co.strînge, co.bate.

21. Din îmbinarea prefixelor: *arhi-, con-, des-, hiper-, in-, intra-, între-, trans-, ultra-* cu cuvintele: *pune, pătrunde, episcop, trăda, săra, bate, violet, parțial, muscular, misiune, tensiune,* se pot forma 13 derivate, de exemplu: *arhiepiscop*. Să se arate în scris care sînt aceste derivate.

22. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se sublinieze cea corectă:

întredeschis înbujorat
Ușa s-a E la față.
între-deschis. îmbujorat

contraatac înecat
Trupele au trecut la Parcă i s-ar fi
contra-atac. înnecat

ne-tîrziu
corăbiile. Tîrziu, trebuie să plecăm imediat.
netîrziu,

reexaminarea înnorează dezice
I s-a aprobat . Cerul se . Nu se
rexaminarea înorează deszice

deszăpezire inconrup-
niciodată. Acțiunea de a luat sfîrșit. Este
dezăpezire incorup-

tibil cooperativă
Haine lucrate la
tibil. coperativă.

Sufixele

1. Sufixul *-atic* se scrie și se pronunță astfel, și nu *-atec*, *-etic* sau *-etec*, indiferent de sunetul final al temei: *tomnatic, noptatic, lunatic, roșiatic, leșiatic, prăvălatic* (nu *tomnatec, noptatec, roșietic* sau *roșietec* etc.).

2. În sufixul *-ămînt*, sunetul *-ă* se păstrează neschimbat, indiferent de sunetul final al temei la care e atașat: *acoperămînt* (nu *acopéremînt* sau *acoperimînt*), *simțămînt* (nu *simțimînt*), *învățămînt, despărțămînt* (nu *despărțimînt*), *îngrășămînt* (nu *îngrășemînt*), *scăzămînt.*

3. Sufixul vechi *-ărie*, ca și finala *-ărie* formată din sufixele *-ar* + *-ie* trebuie scrise corect cu *ă* și nu cu *e* după majoritatea consoanelor, inclusiv *ș*, *j* sau *ț*: *pepenărie*, *pulberărie*, *semințărie*, *mănușărie*, *birjărie*, *zețărie* (ultimelor trei le corespund derivate în *-ar*: *mănușar*, *birjar*, *zețar*).

După consoanele *ḱ*, *ǵ*, *č*, *ğ* sau după *i̯* se scrie întotdeauna *e*: *rachierie*, *frînghierie*, *bragagerie*, *cherestegerie* (nu *cherestegirie*), *oierie*.

Sufixul neologic *-erie*, ca și finala formată din sufixul neologic *-(i)er* + *-ie* se scriu de obicei cu *e*, indiferent de consoana precedentă: *draperie*, *drogherie*, *parfumerie*, *mesagerie*, *frizerie*, *tapițerie*. Totuși în indexul de cuvinte al *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* se recomandă în cîteva cazuri forma cu *ă*, probabil pentru că aceasta din urmă a reușit să se impună, în urma confuziei cu sufixul vechi *-ărie*: *marochinărie*, *papetărie*, nu *marochinerie*, *papeterie*.

4. Sufixele *-ean* (feminin *-eană*, *-eancă*), *-eală*, *-eață* și *-ească* (femininul sufixului *-esc*) păstrează pe *-ea* chiar după *ș*, *j*, *ț*: *orășean (orășeancă)*, *mureșean*, *maramureșean*, *ieșean*, *blăjean*, *clujean*, *gălățean*, *bănățean*, ca și *muntean*, *brăilean*; *zăpușeală*, *gălbejeală*, *oblojeală*, *amețeală*, *fierbințeală*, ca și *tocmeală*, *încîlceală*; *roșeață*, ca și *albeață*, *negreață*; *tovărășească*, *ostășească*, *frățească*, *avocățească*, ca și *tinerească* *moldovenească*.

5. Este nerecomandabilă, ca fiind neliterară, varianta *-eță* a sufixului *-ețe*: *blîndețe*, *tristețe*, *bătrînețe* (nu *blîndeță*, *tristeță*, *bătrîneță*).

6. În derivatele formate cu sufixul *-ință* de la cuvinte cu finala *-i*, se notează de obicei un singur *i*: *dorință*, *făgăduință*, *obișnuință*, *silință*, *locuință* (de la *dori*, *făgădui* etc.), ca și *credință* (de la *crede*), *ușurință* (de la *ușor*), *cunoștință* (de la *cunoaște*). Totuși cîteva derivate se scriu și se rostesc corect cu doi *i*: *ființă* (și *înființa*, *desființa*, de la

a fi), *cuviință*, *necuviință* (și *cuviincios*, de la *a se cuveni*), *știință* (și *conștiință*, *conștiincios*, *conștiinciozitate*, de la *a ști*).

7. Femininul sufixului *-oi* este *-oaie*, nu *-oae*: *cămeșoaie*, *căsoaie*, *comisoaie*, *doftoroaie* (nu *cămeșoae*, *căsoae* etc.).

8. Trebuie evitată, ca fiind necorectă, varianta *-agiu* a sufixului *-aj*: *afișaj*, *aliaj*, *foraj*, *masaj*, *patronaj*, *personaj*, *reportaj* (nu *afișagiu*, *aliagiu*, *foragiu*, *masagiu* etc.).

9. De asemenea trebuie evitată și varianta *-izm* a sufixului *-ism*: *comunism*, *leninism*, *marxism*, *socialism* (nu *comunizm*, *leninizm* etc.).

10. Potrivit normelor ortografice în vigoare este corectă scrierea cu un singur *s* a sufixului *-isim*: *rarisim*, *generalisim* (nu *rarissim*, *generalissim*). Cu un singur *s* se scrie și interjecția *bravisimo*, în timp ce termenii muzicali internaționali: *pianissimo*, *altissimo*, *prestissimo*, *fortissimo* se scriu cu doi *s*.

EXERCIȚII

23. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) Care este forma corectă a sufixului:

-atic, *-atec*, *-etic* sau *-etec*;
-emint, *-imint* sau *-ămint*;
-oae sau *-oaie*;
-aj sau *-agiu*;
-izm sau *-ism*;
-isim sau *-issim*?

b) Care este regula generală cu privire la scrierea derivatelor cu sufixul *-ință*? Există excepții la această regulă?

c) După consoanele *ș*, *j*, *ț* sufixele *-ean*, *-eală*, *-eață* se păstrează neschimbate sau devin *-an*, *-ală*, *-ață*?

24. Să se dea cîteva exemple de substantive derivate cu *-ărie* și cu *-erie*. Să se verifice aceste exemple în indexul de cuvinte al *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație*.

25. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se sublinieze cea corectă:

Frige ca jăratecul / jeraticul. Am văzut o pictură de o mare frumusețe / frumuseță. În colț este o lăcătușărie / lăcătușerie, iar alături o parfumărie / parfumerie. Cuceririle științei / știnței ne interesează. Pămîntul are nevoie de îngrășăminte / îngrășeminte. I s-a descusut căptușala / căptușeala hainei. Copiați următorul pasaj / pasagiu. Are o purtare plină de bună-cuvință / bună-cuviință. Omul este o ființă / fință superioară. Copilul acesta este foarte nebunatec / nebunatic.

Scrierea cuvintelor compuse și a unor locuțiuni

Deoarece, după cum se știe, între cuvintele compuse și locuțiuni nu se poate face întotdeauna o delimitare netă, unele dintre locuțiuni fiind pe cale de a deveni cuvinte compuse, am considerat necesară discutarea lor împreună din punctul de vedere al scrierii.

Modul de scriere a cuvintelor compuse depinde în primul rînd de gradul lor de unitate semantică, adică de măsura în care vorbitorul analizează și sesizează înțelesul fiecărui termen component în parte.

Se scriu de obicei într-un cuvînt compusele caracterizate printr-un grad mai înalt de legătură semantică, în care vorbitorul sesizează în mai mică măsură sensul fiecărui termen, ca și cele ai căror termeni componenți nu există și independent în limbă.

Atunci cînd compusele fac parte din categoria cuvintelor flexibile (substantive, adjective, numerale, pronume, verbe), pe lîngă unitate de sens, ele trebuie să mai prezinte și unitate morfologică, adică trebuie să se decline, să se articuleze ori să se conjuge ca un cuvînt unic: *untdelemn*, *untdelemnul*, *untdelemnului*, *untdelemnuri* (nu *untul-de-lemn*, *untului-de-lemn*, *unturi-de-lemn*); *bunăvoință*, *bunăvoința*, *bunăvoinței* (nu *buna-voință*, *bunei-voințe*); *cuminte*, *cuminți*; *cîteșitrei*, *cîteșitrele*; *oricare*, *oricăruia*; *binevoi*, *binevoiește*, *să binevoiască*.

Compusele în care percepem clar sensul fiecărui termen în parte (din cauza unei legături semantice mai slabe) se scriu cu liniuță de unire, chiar dacă uneori au și unitate morfologică: *marxism-leninism*, *marxism-leninismul*; *după-masă*, *după-masa*, *după-mese*, *după-mesele*; *sus-numit*, *sus-numitul*, *sus-numiții*. De obicei însă, compusele de acest fel sînt lipsite de unitate morfologică: *cîine-lup*, *cîinele-lup*, *cîini-lupi*; *floarea-soarelui*, *florii-soarelui*, *florile-soarelui*; *domnia-sa*, *domniei-sale*.

Cît privește compusele care fac parte din categoria cuvintelor neflexibile (adverbe, prepoziții, conjuncții), scrierea lor împreună este determinată de existența unei legături semantice mai puternice între termeni. La aceasta contribuie adeseori și prezența unor termeni componenți care nu există și independent în limbă: *alaltăieri*, *niciodată*, *vreodată*, *cîndva*, *dincoace*, *despre*, *fiindcă*, *așadar*.

Deosebit de important în scrierea adverbelor compuse este principiul sintactic[1]. Conform acestui principiu, se scriu într-un cuvînt acele adverbe care, pe lîngă unitate de sens, se mai caracterizează și prin unitatea valorii gramaticale. De exemplu adverbul *altfel* (*Casa este* altfel *decît credeam*) se scrie într-un cuvînt, deoarece înseamnă „altminteri, în alt chip“, nemaifiind analizat ca o construcție sintactică formată din adjectiv și substantiv. În schimb grupul de cuvinte *alt fel* „nu același fel“ (*alt fel de* carte), format din adjectivul *alt* și substantivul *fel* (pl. *alte feluri*), trebuie scris în două cuvinte.

---

[1] Vezi p. 52.

Tot astfel, se scriu într-un cuvînt compuse ca: *numai* „doar“, *altădată* și *demult* „odinioară“, spre deosebire de *nu mai*, *altă dată* sau *de mult* [1].

În schimb alte formații, alcătuite din termeni al căror sens și valoare gramaticală se păstrează destul de bine, se scriu cu liniuță de unire sau chiar separat: *astă-seară*, *tîrîș-grăpiș*, *în fine*, *de la*, *de pe*, *ca să*, *măcar că*, *cu toate că*.

EXERCIȚII

26. Să se explice care sînt trăsăturile pe care trebuie să le posede cuvintele compuse, atît cele flexibile, cît și cele neflexibile, pentru a fi scrise într-un cuvînt.

Substantivul

Substantivele compuse se scriu într-un cuvînt, cu liniuță de unire sau, mai rar, separat.

I. Substantivele comune

1. a) Se scriu într-un cuvînt substantivele compuse formate din cuvinte întregi existente și independent în limbă (substantiv + substantiv cu formă de nominativ-acuzativ, substantiv + adjectiv sau numeral, substantiv + prepoziție + substantiv, adverb + substantiv sau adjectiv etc.), care prezintă un grad avansat de unitate semantică și se comportă în flexiune ca un singur cuvînt: *uligaie* (din *uli* + *gaie*), *binecuvîntare*, *bunăvoință*, *bunăvoie* (în expresia: *de bunăvoie*), *bunăstare* (*bunăstarea*, *bunăstării*, nu *bunastare*, *bunei-stări*), *scurtcircuit* (*scurtcircuitul*, *scurtcircuite*), *botroș* (*botroșul*), *botgros* (*botgrosul*, *botgroșii*, nume de pasăre), *primăvară*, *miazăzi*, *miazănoapte*, *pursînge*, *untde-*

---

[1] Vezi mai departe, p. 52.

lemn, *burtăverde (burtăverdele)*, *făr(ă)delege* și *fărălege*, *atotputere*, *atotștiință*, *preaplin (preaplinul)*.

Unele dintre compusele de acest fel au suferit și modificări fonetice: *cocostîrc* (din *cocor* + *stîrc*), *supat* (din *sub* + *pat*), *mujdei* (din *must de ai*), care le fac uneori de-a dreptul neanalizabile, ca în cazul ultimului compus menționat mai înainte.

b) De asemenea se scriu într-un cuvînt substantivele conținind elemente de compunere care nu există independent în limbă: *aero-*, *auto-*, *bi-*, *electro-*, *gastro-*, *mono-*, *poli-*, *pseudo-*, *psiho-*, *termo-*, *-algie*, *-metrie*, *-pod*, *-scop* etc.: *aerogară*, *autostradă*, *bioxid*, *electroforeză*, *gastroscopie*, *gastralgie*, *monocultură*, *poliartrită*, *pseudoartist*, *psihonevroză*, *termostat*, *calorimetrie*, *cefalopod*, *uretroscop*.

În același fel se scriu și substantivele compuse din două substantive unite prin vocala de legătură *o*: *anotimp*, *citatomanie*, *surdomut*, cu excepția celor provenite din adjective compuse substantivizate, care urmează regulile de scriere a adjectivelor compuse (vezi p. 47).

c) Cea de-a treia categorie de substantive compuse care se scriu într-un cuvînt o formează așa-numitele compuse din abrevieri. Atunci cînd acestea constau din alăturarea unor litere inițiale și a unor fragmente inițiale de cuvinte combinate în așa fel încît să aibă aspectul unui cuvînt obișnuit se scriu ca atare: *hantru* = *h*[ectar de] *a*[rătură] *n*[ormală cu] *tr*[actorul] + *u*; *aprozar* = [centru de] *apro*[vizionare cu] *zar*[zavat]; *var* = *v*[olt] *a*[mper] *r*[eactiv], *sima* = *si*[liciu și] *ma*[gneziu], *pal* = *p*[lăci] *a*[glomerate] *l*[emnoase].

2. Se scriu cu liniuță de unire substantivele compuse din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, în care vorbitorul analizează destul de bine înțelesul fiecărui termen în parte și care, de cele mai multe ori, sînt lipsite și de unitate morfologică.

Trebuie scrise astfel toate substantivele compuse alcătuite din substantiv + substantiv în genitiv, ca și cele mai multe compuse formate din substantiv + substantiv cu formă de nominativ-acuzativ, din substantiv + adjectiv ori adverb, substantiv + prepoziție + substantiv, verb + substantiv ori pronume etc. De exemplu: *floarea-soarelui*, *barba-caprei*, *mașină-unealtă*, *cîine-lup*, *pușcă-mitralieră*, *iarbă-mare*, *mațe-fripte*, *argint-viu*, *liber-arbitru*, *coate-goale*, *dublu-decalitru*, *bun-simț*, *rea-voință (reaua-voință, relei-voințe)*, *bună-cuviință (buna-cuviință*, nu *bună-cuviința)*, *amor-propriu*, *trei-frați-pătați*, *bou-de-baltă*, *cal-de-mare*, *ață-de-mare*, *brînză-n-sticlă*, *vîntură-lume*, *taie-varză*, *soare-răsare*, *soare-apune*, *bate-drumuri*, *zgîrie-nori*, *sparge-valuri*, *nu-mă-uita*, *du-te-vino*, *lasă-mă-să-te-las*, *terchea-berchea*, *scîrța-scîrța*.

Unele dintre formațiile care se scriu cu liniuță de unire se comportă în flexiune ca un singur cuvînt: *moș-ajun (moș-ajunul, moș-ajunuri)*, *nord-est (nord-estul, nord-estului)*, *marxism-leninism (marxism-leninismul)*, *bun-rămas (bun-rămasul)*, *după-masă (după-masa, după-mese)*, *mai-mare (mai-marele, mai-marii)*.

În acest caz, scrierea cu liniuță se datorește într-o măsură însemnată tradiției, la care s-a adăugat uneori și dorința de a se evita crearea unor formații scrise neobișnuit de lungi și de greoaie.

II. Substantivele proprii.

Substantivele proprii compuse prezintă, în linii mari, cam aceleași situații ca și cele comune.

Se scriu într-un cuvînt acele substantive proprii care prezintă un grad mai avansat de unitate semantică și totodată se declină și se articulează ca niște cuvinte simple: *Cîmpulung (Cîmpulungul, Cîmpulungului*, nu *Cîmpuluilung)*, *Satulung*, *Sîndominic (Sîndominicul, Sîndominicului)*, *Sîntămăria (Sîntămăriei)*. Formațiile cu *sîn(t)*, *sîntă*, nume de localități și de sărbători religioase, se scriu întotdeauna intr-un cuvint, spre deosebire de numele de sărbători ca: *Sfînta Maria*, *Sfîntul Ioan*, care se scriu separat, deoarece prezintă un grad de unitate mai scăzut, putînd fi considerate mai curînd grupuri de cuvinte.

Se scriu întotdeauna cu liniuță de unire compusele nume de familie alcătuite din două nume cu formă de nominativ-acuzativ dintre care cel de al doilea este un toponimic sau un nume de familie: *Ionescu-Muscel*, *Pancu-Iași*, *Niculescu-Buzău*, *Răchițeanu-Șirianu*.

Cu liniuță de unire se scriu de obicei și numele de personaje din basme și povestiri, ca: *Strîmbă-Lemne*, *Sfarmă-Piatră*, *Baba-Cloanța*, *Statu-Palmă-Barbă-Cot*, *Ciuș-Măgăruș*, *Rița-Veverița*, *Coadă-Roșie*.

În ce privește scrierea numelor de locuri compuse, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (p. 26) prevede scrierea cu liniuță de unire a numelor de localități compuse: *Popești-Leordeni*, *Baia-Mare*, *Crăciunelul-de-Sus*, *Gura-Humorului*. Se înțelege de aici că toate celelalte nume de locuri formate din mai multe cuvinte (numele de puncte topografice, de munți, de ape, de cartiere etc.) se scriu separat: *Măgura Crucilor* (numele unei ridicături de teren), *Piatra Arsă*, *Vîrful cu Dor*, *Bisca Mică* și *Bisca Mare*, *Balta Albă*, *Drumul Taberei* (ultimele două, numele unor cartiere din București), *Drumul Murgului*, *Grădina cu Cai* (nume de străzi).

În ultimul timp, în diferite publicații ca și în presa cotidiană, numele de localități au început să fie scrise și ele fără liniuță de unire. Astfel se scrie nu numai: *Baia Mare*, *Timișul de Sus*, *Poiana Țapului*, ci și: *Satu Mare*, *Turnu Severin*, *Turnu Măgurele*, formații în care prezența liniuței de unire este obligatorie, din cauza stadiului lor de compunere mai avansat, după cum se poate constata și din omiterea articolului *l*.

EXERCIȚII

27. Să se explice de ce compuse ca: *bunăvoință*, *bunăstare*, *primăvară*, *untdelemn*, *supat*, *neurochirurgie*, *electrodinam* trebuie scrise într-un cuvînt, în timp ce compuse ca: *mașină-unealtă*, *tren-fulger*, *strung-revolver*, *rea-voință*, *bună-cuviință*, *buhai-de-baltă* se scriu corect cu liniuță de unire.

28. Să se citeze cîteva exemple de substantive compuse care, deși prezintă unitate de flexiune, se scriu totuși cu liniuță de unire.

29. Să se formuleze în scris cîteva propoziții care să conțină substantive compuse scrise într-un cuvînt sau cu liniuță de unire.

30. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos să se sublinieze cea corectă:

În țara noastră crește necontenit
bunăstarea
buna-stare
a populației.

Instalația a făcut
scurt-circuit
scurtcircuit.
Buna-cuviință
Bunacuviință
trebuie apreciată.

Mi-am petrecut toată
după-masa
după masa
în parc.

În medicină se folosește uneori
electro-șocul
electroșocul.
A plecat de
bunăvoie
bună-voie

Cu toată
bunăvoința
buna-voință
a profesorului, elevul n-a știut să răspundă la întrebare. M-a mîhnit atîta
rea-voință
reavoință
din partea lui.

M-am întîlnit cu o cunoștință din
Piatra Neamț
Piatra-Neamț.

Adjectivul

1. Se scriu într-un cuvînt:

a) adjectivele compuse mai vechi, formate din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, ai căror termeni nu-și mai păstrează individualitatea semantică, iar din punct de vedere morfologic se comportă ca un singur cuvînt: *binecuvîntat* (*binecuvîntatul*, *binecuvîntați*, *binecuvîntată* etc.), *binevoitor*, *binefăcător*, *răuvoitor*, *răufăcător*, *drept-*

credincios, *înaintemergător*, *cuminte*, *cumsecade*, *atotputernic*, *atotștiutor*, *atotfăcător* etc.;

b) adjectivele conținînd elemente de compunere care nu există independent în limbă: *bianual*, *cefalorahidian*, *cerebrospinal*, *cvasiunanim*, *electrotehnic*, *feromagnetic*, *monocelular*, *polipetal*, *pluricelular*, *psihomotor*;

c) adjectivele: *dacoromân*, *istroromân*, *macedoromân*, *meglenoromân*, *cehoslovac*, formate din două nume de popoare legate cu vocala de legătură *o*[1].

2. Se scriu cu liniuță de unire:

a) adjectivele compuse mai noi, formate din două adjective întregi, din adverb + adjectiv sau din substantiv + adjectiv, ai căror termeni își păstrează individualitatea semantică, deși uneori se comportă ca un cuvînt unic: *albastru-auriu* (*panglică* **albastră-aurie**), *roșu-închis* (*trandafir* **roșu-închis**), *cultural-politic* (*nivel* **cultural-politic**), *mic-burghez* (*partide* **mic-burgheze**), *nou-născut* (*copil* **nou-născut**, *copii* **nou-născuți**), *nou-născuții* (nu *noi-născuții*, *noii-născuți*), *așa-zis*, *sus-numit*, *sus-menționat* (*o* **așa-zisă** *problemă*, *persoana* **sus-numită**, nu *așazisă*, *susnumită*, deși se scrie *mai sus numită*, fără liniuțe, din cauza comparativului adverbului), *propriu-zis*, *liber-cugetător*, *vest-german*, *sud-american*, *nord-vestic*;

b) adjectivele compuse din două adjective întregi cu vocală de legătură între ele: *fizico-chimic* (*proces* **fizico-chimic**), *chimico-farmaceutic* (*industrie* **chimico-farmaceutică**), *economico-organizatoric* (*funcție* **economico-organizatorică**), *burghezo-moșieresc* (*coaliție* **burghezo-moșierească**), *politico-economic* (*rol* **politico-economic**);

c) adjectivele formate de la nume de popoare ai căror primi termeni pot fi cuvinte întregi sau teme, legate de ultimul termen de compunere prin vocala *o* (cu excepția compuselor de la pct. 1 c): *austro-ungar* (și numele propriu *Austro-Ungaria*), *franco-german*, *anglo-franco-american*, *româno-bulgar*, *ruso-german*.

---

[1] Deși de obicei adjectivele de acest fel se scriu cu liniuță (vezi pct. 2 c).

EXERCIȚII

31. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) Care sînt categoriile de adjective compuse care se scriu într-un cuvînt?

b) Care este regula generală privitoare la scrierea adjectivelor compuse formate de la nume de popoare? Cunoașteți excepții la această regulă?

32. Să se indice formele de masculin și feminin, singular și plural, articulat și nearticulat ale adjectivului *nou-născut*.

33. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos să se sublinieze cea corectă:

Un sfat binevoitor o ploaie binefăcătoare
bine-voitor; bine-făcătoare;

o persoană cum se cade ; congresul țărilor afroasiatice
cumsecade afro-asiatice;

sistemul nervos cerebrospinal ; bulbul cefalorahidian
cerebro-spinal; cefalo-rahidian;

coproducție franco-italiană ; locuitori istroromâni
francoitaliană istro-romîni;

amplasarea unor obiective social culturale ; se pretinde
social-culturale

atotștiutor ; rachetă teleghidată ; partea sud-estică a țării;
a-tot-științor; tele-ghidată; sud estică

ministru vest-german
vestgerman.

Numeralul

1. Se scriu într-un cuvînt:

a) numeralele cardinale compuse, seriile: *unsprezece*, *doisprezece*, *treisprezece*, *paisprezece*, *cincisprezece*, *șaisprezece*, *șaptesprezece*, *optsprezece*, *nouăsprezece*; *douăzeci*, *treizeci*, *patruzeci*, *cincizeci*, *șaizeci*, *șaptezeci*, *optzeci*, *nouăzeci*;

b) numeralele colective, seriile: *cîteşitrei*, *cîteşipatru*, *cîteşicinci* etc.; *tustrei*, *tuspatru*, *tuscinci* etc.

2. Se scriu separat:

a) numeralele cardinale, seriile: *douăzeci şi unu*, *douăzeci şi doi*, *treizeci şi doi*, *patruzeci şi trei* etc.; *o sută*, *două sute*, *trei sute* etc.; *o mie*, *două mii*, *trei mii* etc.; *un milion*, *două milioane* etc.; *o sută cincizeci*, *două sute şaptezeci şi unu*, *trei mii cinci sute douăzeci şi trei* etc.;

b) numeralele adverbiale, seriile: *o dată*, *de două ori*, *de trei ori* etc., *a doua oară*, *a treia oară* etc.;

c) numeralele distributive: *cîte unul*, *cîte doi*, *cîte trei*, *cîte patru* etc.

EXERCIŢII

34. Să se scrie cu litere următoarele cifre: 12, 16, 19, 20, 24, 26, 38, 67, 334, 448, 1551, 10 278.

35. Să se scrie cu litere cifrele din propoziţiile de mai jos: Casa în care locuiesc are numărul 15. La numărul 14 stă un doctor. Maşina 34 şi tramvaiul 18 trec pe această stradă. Am avut 200 de lei din care am cheltuit 150. Mi-au mai rămas numai 50. Am citit *1001 de nopţi*.

36. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos să se sublinieze cea corectă:

Sirena fabricii a sunat de trei ori: odată
o dată
mai prelung, de două ori mai scurt. Copiii au plecat
cîteşi-patru
cîteşipatru la plimbare. Pe poteca îngustă excursioniştii au
trecut cîte unul.
cîteunul.

Pronumele

1. Se scriu într-un cuvînt:

a) pronumele personale: *dînsul*, *dînsa*, *dînşii*, *dînsele*; *dumneata*, *dumneasa*, *dumnealui*, *dumneaei*, *dumneavoastră*;

b) pronumele și adjectivele demonstrative: *cestălalt*, (regional) *cestalalt*, *istalalt*, *ăstalalt*, *ăstălalt* etc.; *celălalt*, (regional) *celalalt*, *cellalt*, *ălălalt*, *ălalalt* etc.; *acestalalt*, *acelălalt* etc., la toate formele (*cestuilalt*, *celuilalt*, *celeilalte*, *astălaltă*, *asteilalte* etc.);

c) pronumele de întărire: *însumi*, *însămi*, *însuți*, *însăți*, *însuși*, *însăși*, *înșine*, *însene*, *înșivă*, *însevă*, *înșiși*, *înseși*, *însele;*

d) pronumele și adjectivele nehotărîte compuse în care primul sau al doilea termen este *fie*, *vre*, *ori*, *oare*, *va*: *fiecine*, *fiecare*, *fiece*; *vreun*, *vreunul*, *vreuna*, *vreo* (și adverb cu sensul „aproximativ": *vreo zece); oricare*, *orişicare*, *oricine*, *orișicine*, *orice*, *orișice*, *oricît*, *orişicît; oarecare*, *oarecine; cineva*, *ceva*, *careva*, *cîtva*, *cîtăva*, la toate formele (*fiecui*, *fiecărui*(*a*), *vreunui*(*a*), *vreunei*(*a*), *oricui*, *orișicui*, *cuiva*, *cîteva*, *cîțiva*, *cîtorva* etc.).

2. Se scriu cu liniuță de unire pronumele de politețe de tipul: *domnia-ta (domniei-tale)*, *domnia-sa*, *domnia-voastră*, *măria-sa*, *luminăția-sa*, *înălțimea-ta*, *înălțimea-sa* etc.

3. Se scriu separat:

a) pronumele relativ: *cel ce*, *ceea ce*, *cei ce*, *cele ce (celui ce*, *celor ce)* etc.;

b) pronumele și adjectivul negativ: *nici un*, *nici unul*, *nici o*, *nici una*, *nici unii*, *nici unele* etc.

EXERCIȚII

37. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) Cum se scriu pronumele care conțin unul dintre termenii de compunere: *fie*, *vre*, *ori*, *oare*, *va?*

b) Ce categorie de pronume se scrie cu liniuță de unire?

c) Care sînt pronumele care se scriu separat?

38. Să se completeze punctele de suspensie din propozițiile de mai jos cu termenul de compunere omis: Știe cine... dacă a mai rămas vre... prăjitură de ieri? Nu, nici... dintre ele. Am dat ori..., ori... prăjituri a vrut. Noi înși... n-am mîncat de loc. Cunoașteți... voastră vre... magazin de articole casnice prin apropiere? Nu cunosc

nici ... Aţi văzut piesa lui Aurel Baranga: *Reţeta fericirii sau despre ceea... nu se vorbeşte?*

39. Să se sublinieze pronumele şi adjectivele pronominale compuse din citatele următoare:

Fiecine cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi. (Eminescu, *Călin*)

Dar ştie oricine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri. (Idem, *Mortua est*)

Nu! nu eşti tu de vină, ci cei ce te-au vîndut. (Idem, *Împărat şi proletar*)

Nici o creangă nu tresare,
Nici un zbor de păsărică. (Topîrceanu, *Balada munţilor*).

Verbul

Verbele compuse se scriu întotdeauna într-un cuvînt, indiferent de felul termenilor componenţi: *binevoi (binevoieşte, a binevoit)*, *binemerita (a binemeritat)*, *binecuvînta (binecuvîntează, binecuvîntînd)*, *electrocuta (electrocutează, electrocutat)*, *autoimpune*, *autoadministra*, *radiodifuza (se autoadministrează, radiodifuzate)*.

EXERCIŢII

40. Să se arate prin ce se caracterizează scrierea verbelor compuse, spre deosebire de a celorlalte părţi de vorbire compuse.

41. Să se construiască cîteva propoziţii în care să apară unele dintre verbele compuse menţionate mai sus.

Adverbul

1. Se scriu într-un cuvînt:

a) adverbele compuse şi locuţiunile adverbiale care au ca prim termen o prepoziţie sudată cu termenul următor: *acasă*, *alene*, *aminte* (în expresia *a lua aminte*, *cu luare-aminte*), *anevoie*, *dedesubt*, *degeaba*, *degrabă*, *deopotrivă*, *de-*

seară, *desigur*, *devale*, *devreme*, *dimprejur*, *dinadins*, *dinainte*, *dinafară*, *dinapoi*, *dincoace*, *dindărăt*, *împotrivă*, *împrejur*, *înadins*, *înăuntru*, *încotro*, *îndată*, *îndeaproape*, *îndelung*, *îndemînă*, *îndeosebi*, *îndeobște*, *întocmai* etc.;

b) adverbele compuse cu pronumele sau adjectivele *alt(ă)*, *alaltă*, *ast* (ultimul, formă pronominală învechită, inexistentă în limba actuală): *alaltăieri*, *alaltăseară*, *altădată*, *altcînd*, *altcîndva*, *altcum*, *alteori*, *(de) altfel*, *altundeva*;

c) adverbele compuse cu *fie*, *oare(și)*, *ori(și)*: *fiecînd*, *fiecum*, *fieunde; oarecum*, *oarecșicum; oricînd*, *orișicînd*, *oricît*, *orișicît*, *oricum*, *orișicum*, *oriunde*, *orișiunde* etc.

d) adverbele compuse cu *oară* „dată“ și *ori* pluralul substantivului *oară*: *altăoară*, *bunăoară*, *odinioară; adeseori*, *alteori*, *arareori*, *rareori*, *uneori*.

Se scrie însă separat: *ori de cîte ori*, *ori de unde*, *ori de cînd* etc.;

e) adverbul *odată* și cele mai multe adverbe compuse cu acest adverb: *cîteodată*, *deodată*, *totodată*, *vreodată*, dar *dintr-o dată*, deoarece este format cu numeralul *o dată* (se analizează semantic „dintr-o singură dată“);

f) adverbele compuse cu *nici*: *nicicînd*, *nicicît*, *nicicum*, *nicidecît*, *nicidecum*, *niciodată*, *niciunde;*

g) adverbele compuse cu *mite*: *dar(ă)mite*, *încămite*, *pasămite* etc.;

h) alte adverbe compuse: *astăzi*, *bineînțeles*, *numai*, *parcă*, *valvîrtej*.

La scrierea împreună a unora dintre adverbele compuse trebuie avut în vedere faptul că aceiași termeni care alcătuiesc compusul pot apărea alături și fără să formeze o unitate semantică, ca în cazul compusului: *altădată* „odinioară“ față de *altă dată* „în altă împrejurare“: Altădată *grădina era plină de flori*, dar *Am să trec pe aici* altă dată; *altfel* „altminteri“ față de *alt fel* „nu același fel“ (cu pluralul *alte* *feluri*): *Copilul este cam răsfățat,* **altfel** *este deștept și silitor,* dar *Acesta este un* **alt fel** *de mîncare; bineînțeles* „desigur“ și *bine înțeles* „bine priceput“: **Bineînțeles** *că am să-l aștept!* dar *Exemplul acesta a fost* **bine înțeles** *de toți elevii; decît* „ca“ și *de cît* „de ce cantitate“: *Cartea mea e mai mare* **decît** *a ta,* dar *Spune-mi* **de cît** *ai nevoie; demult* „odinioară“ și *de mult* (răspunde la întrebarea: *de cît timp?*): *Trăia* **demult** *prin aceste locuri un cioban,* dar *Mă aștepți* **de mult**?; *deoparte* „în lături“ față de *de o parte* (în expresia *de o parte și de alta*): *Dă geamantanul* **deoparte**! dar **De o parte** *și de alta aleile sînt străjuite de plopi; numai* „doar“ și *nu mai* (negația *nu* și adverbul *mai* „încă“): *Expoziția a fost închisă* **numai** *o lună,* dar **Nu mai** *avem mult de mers; odată* „odinioară, cîndva“ și *o dată* „o singură dată“ (numeral adverbial, opus lui *de două ori*): *A fost* **odată** *un împărat,* dar *Profesorul a mai citit* **o dată** *problema.*

Pentru *altfel* și *alt fel* vezi și discuția și exemplele de la p. 41.

2. Se scriu cu liniuță de unire:

a) locuțiunile adverbiale al căror prim termen de compunere sînt prepozițiile *întru, dintru*: *într-adevăr, într-ascuns, într-acolo, într-adins, într-una, dintr-acolo, dintr-adins.* La fel se scrie și locuțiunea adverbială *de-abia*;

b) locuțiunile adverbiale formate din prepoziția *după* sau din adjectivul demonstrativ *astă* și un substantiv cu un sens temporal: *după-masă, după-amiază, după-prînz, astă-seară, astă-vară, astă-iarnă* etc.; tot astfel se scrie și locuțiunea *dis-de-dimineață.* Face excepție adverbul *astăzi*;

c) marea majoritate a locuțiunilor adverbiale formate prin unirea a două substantive, a unui substantiv cu un adverb, a două verbe, a două adverbe, a două interjecții: *calea-valea, cîine-cîinește, vrînd-nevrînd, treacă-meargă, talmeș-balmeș, harcea-parcea, tam-nisam, nitam-nisam, hodoronc-tronc*;

d) prepoziția compusă *de-a*, din locuțiunile: *de-a berbeleacul*, *de-a binelea*, *de-a bușilea*, *de-a curmezișul*, *de-a lungul*, *de-a latul* etc., cuvîntul următor fiind scris separat.

Se pune liniuță între prepoziția compusă *de-a* și elementul următor, cînd primul sunet al cuvîntului următor se suprimă: *de-a-ndaratelea*, *de-a-ndoaselea*.

Se scrie însă *de-amănuntul*, *cu de-amănuntul*, deoarece *de-amănuntul* este simțit ca fiind format de la *amănunt*.

3. Se scriu separat:

a) locuțiunile adverbiale și adverbele compuse formate din cuvinte care își păstrează valoarea lexicală și gramaticală și există independent în vorbire; *cu anevoie*, *cu începutul*, *de aceea*, *de aici*, *de aproape*, *de asemenea*, *de jur împrejur*, *de loc*, *de obicei*, *de obște*, *din cale afară*, *în curînd*, *în fine*, *în lături*, *în sfîrșit*, *pe aici*, *pe aproape*, *pe atunci*, *pe (de) lături*, *pe loc*, *pe ici pe colo*, *pe de rost*, *pe urmă*, *o dată ce*, *o dată cu*;

b) cîteva locuțiuni adverbiale a căror scriere separată s-a impus prin tradiție, deși unul dintre elementele componente nu mai există și independent: *o ţîră*, *pe alocuri*.

EXERCIȚII

42. Să se citească cu atenție regulile privitoare la scrierea adverbelor compuse și a locuțiunilor adverbiale.

43. Să se completeze punctele de suspensie din propozițiile de mai jos cu cuvintele cerute de context:

odată sau *o dată*: Tot are să se întoarcă el... pe aici. Pe strada aceasta erau... numai vii. Vrei să mai vizitezi... expoziția?

altădată sau *altă dată*: Casele mici de... au dispărut de pe strada noastră. Am să trec... pe la tine. Astăzi sînt foarte ocupat.

decît sau *de cît*: Aș vrea să știu și eu... e el în stare. Nu pot ...să-l felicit pentru răspunsul dat la examen.

demult sau *de mult*: ...timp te-ai întors? Cam... Asta s-a întîmplat cîndva, ... Aici era mai ... un loc viran. Lăutarul cînta un cîntec de ...

numai sau *nu mai*: Apartamentul are ... două camere și dependințe. De mult ... locuiește nimeni în el. În fiecare cameră există ... cîte o fereastră.

deoparte sau *de o parte*: Dă perdeaua ...! S-a așezat ceva mai... Cîmpiile verzi se întind... și de cealaltă a șoselei.

44. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se sublinieze cea corectă:

Cine se scoală devreme departe ajunge.
de vreme, de parte

Copiii au plecat a casă. Bătrînul s-a ridicat a nevoie de pe
acasă anevoie

scaun. În dată vor sosi și nepoții. Era o căsuță mică de vale.
Îndată devale

Astăzi după masă nu ne putem duce la muzeu. Plouă întruna.
după-masă într-una

Pe aici trec rare ori mașini. Să mergem de-a-lungul cheiului.
rareori de-a lungul

Mîine trebuie să ne sculăm dis-de-dimineață. Vom mînca ceva
dis de dimineață

mai devreme astă-seară. A venit valvîrtej acasă. Am plecat
astă seară val-vîrtej

de acasă vrînd nevrînd.
vrînd-nevrînd

Prepoziția

1. Se scriu într-un cuvînt prepozițiile compuse sau locuțiunile prepoziționale ai căror termeni componenți au fuzionat de mult: *din (de + în)*, *prin (pre + în)*, *dinspre*, *despre*, *înspre*, *împrejurul*, *împotriva*, *înapoia*, *îndărătul*, *dinapoia*, *dinaintea*, *dinăuntrul*, *înăuntrul*, *deasupra*, *dindărătul* etc.

2. Se scrie cu liniuță de unire prepoziția compusă *de-a*: *de-a baba oarba*, *de-a uliul și porumbeii* etc.[1]

---

[1] Vezi și p. 54.

3. Se scriu despărțite prepozițiile compuse sau locuțiunile prepoziționale ai căror termeni își păstrează independența. De exemplu: *de la*, *de lîngă*, *de către*, *de pe*, *de pe la*, *de după*, *de sub*, *fără de*, *pe la*, *pe lîngă*, *pe sub*, *pînă la*, *pînă după*, *de pe lîngă*, *de pe după*, *pînă pe la*, *pînă pe lîngă*, *din cauza*, *afară de*, *în urma*, *peste drum de*, *în afara*, *pe aproape de*, *de jur împrejurul*.

EXERCIȚII

45. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) Prin ce se caracterizează prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care se scriu într-un cuvînt?

b) Prin ce se caracterizează prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care se scriu despărțite?

46. Să se sublinieze prepozițiile compuse și locuțiunile prepoziționale din următoarele texte:

Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi. (Coșbuc, *Minioasă*)
Iat-o! Plină despre munte,
Iese luna din brădet. (Idem, *Noapte de vară*)

Se rostogoli de pe tulpina lucie ... în țărînă. (Gîrleanu, *Gîndăcelul*)

De jur împrejurul privazurilor, cununi de zorele se împleteau cu florile deschise. (Idem, *Hoinar*)

A trecut întîi o boare
Pe deasupra viilor,
Și-a furat de prin ponoare
Puful păpădiilor. (Topîrceanu, *Rapsodii de toamnă*).

47. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se sublinieze cea corectă:

Copilul privește $\substack{\text{dela} \\ \text{de la}}$ geam. $\substack{\text{Înspre} \\ \text{În spre}}$ lac e mai răcoare. Copiii se joacă $\substack{\text{de-a} \\ \text{de a}}$ v-ați ascunselea. Ce se vede $\substack{\text{de-a curmezișul} \\ \text{de-a-curmezișul}}$ șoselei? Zgomotul se aude $\substack{\text{din spre} \\ \text{dinspre}}$ curteavecină.

N-a spus nimic
de spre
despre
scrisoare. Nu ne mai trebuie nimic

în afară de
înafară de
pîine.
Pe la
Pela
ce oră ai să te întorci?

Conjuncția

1. Se scriu într-un cuvînt conjuncțiile compuse și locuțiunile conjuncționale ai căror termeni componenți prezintă un grad de fuziune avansat: *așadar*, *deoarece*, *fiindcă*, *încît*, *precum*, ca și cele provenite din adverbe relative ca: *oriunde*, *oricum*, *oricît*, *oricînd* etc.

2. Se scriu separat conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale ai căror termeni componenți pot fi analizați de vorbitori. De exemplu: *ca să*, *pînă să*, *fără să* și *fără ca să*, *pentru că*, *pentru ca să*, *pentru ce*, *de ce*, *ca și cum*, *ca și cînd*, *pe cîtă vreme*, *cît timp*, *cu toate că*, *de cîte ori*, *din moment ce*, *de vreme ce*, *din cauză că*, *în loc să*, *în timp ce*, *ori de cîte ori*, *o dată ce*.

EXERCIȚII

48. Să se explice de ce sînt scrise împreună sau separat conjuncțiile compuse și locuțiunile conjuncționale scrise cu caractere cursive din propozițiile de mai jos: Se grăbește *fiindcă* îi e frică să nu întîrzie. Poate să plece *oricînd* vrea. Nu e nimeni în parc *pentru că* plouă tare. Mîine dimineață vom pleca în excursie; *așadar* astă-seară trebuie să ne culcăm devreme. Spune-mi *de ce* n-ai cumpărat cartea? *Deoarece* n-am avut bani. *Cu toate că* este septembrie, vremea continuă să fie caldă.

49. Dintre cele două forme suprapuse de mai jos, să se sublinieze cea corectă:

Odată ce
O dată ce
mai avem o jumătate de oră pînă la plecarea trenului,

putem să cumpărăm bomboane și reviste. Este așa de cald
în cît
încît

a început să se înmoaie asfaltul.

Am izbutit oridecîtcori
ori de cîte ori te-am ascultat. A plecat repede
pentrucă
pentru că era obosită. Scrisoarea nu a ajuns la destinaţie,
întru-cît
întrucît adresa a fost greşită.

Interjecţia

Interjecţiile compuse din aceeaşi interjecţie repetată ori din două sau mai multe interjecţii diferite se scriu cu liniuţă de unire: *ham-ham*, *hi-hi-hi*, *ha-ha-ha*, *hodoronc-tronc*, *haida-de*, *hai-hui*, *tra-la-la*, *tic-tac* etc. Exemple: *Ceasul face* **tic-tac**! *Toată ziua* **cioc-boc** *în perete! De după gard se auzi un lătrat gros*: **ham-ham! ham-ham!**

SCRIEREA CU MAJUSCULE

Iniţiala majusculă marchează în scris începutul unei idei, al unei unităţi de comunicare, deosebeşte grafic numele proprii de cele comune, poate servi intenţiei stilistice a celui care scrie[1].

I. Ca indicator al începutului unei comunicări, majuscula se foloseşte fie la începutul unui titlu, al unui text, fie după anumite semne de punctuaţie: punct, semnul întrebării, semnul exclamării, puncte de suspensie, două puncte.

Scrierea cu iniţială majusculă după punct are loc fără excepţie. După celelalte semne de punctuaţie, majuscula se foloseşte numai atunci cînd începe o nouă comunicare:

---

[1] Vezi Mircea Mitran, *Despre scrierea cu iniţiale majuscule*, în „Limba română“, VII (1958), nr. 6, p. 68–75.

Dar ce s-aude? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, cîinele! Nu-i vreme de pierdut! (Gîrleanu, *Cînd stăpînul nu-i acasă*)

Noi, între bărbaţi, pusesem de gînd să îmbucăm ceva aicea la noi... Dincolo e cald, masa pusă aşteaptă... Crez că nu o să capăt un refuz? (Caragiale, *D-ale carnavalului*)

Ş-apoi ştiţi că este o vorbă: Cînd îi omul în doi peri, să te fereşti de dînsul, c-atunci e cum îi mai rău. (Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*)

Dacă semnul întrebării, semnul exclamării, punctele de suspensie şi două puncte nu marchează sfîrşitul unei idei, după ele se foloseşte iniţială mică:

Şi afară Alexandru, boc! în uşă, boc! boc! (Sadoveanu, *Năluca*)

Există însă cazuri cînd este greu de spus dacă, într-un text scris, după aceste semne de punctuaţie se exprimă o idee nouă sau continuă ideea începută anterior. În asemenea situaţii trebuie respectată ortografia autorului textului. Compară, de exemplu:

U! O! Pi! Bre! Ce scandal! (Negruzzi, *Negru pe alb*) cu: *Ha! ha! ha! acu înţeleg eu tot!* (Caragiale, *O noapte furtunoasă*)

Se scrie de obicei cu iniţială majusculă primul cuvînt al fiecărui vers, fără să se ţină seama de punctuaţie. Acest mod de scriere nu este însă obligatoriu. Versul poate să înceapă şi cu iniţială mică, caz în care se respectă aceleaşi reguli de scriere cu majusculă ca şi în proză:

Iată-ne-n sfîrşit la piatra
de pe deal. Adînc în noapte
ni se-ntinde-mpărăţia.
Ne-nţelegem doar prin şoapte. (Blaga, *Oraş în noapte*)

Deși după formula de adresare cu care începe o scrisoare sau o cerere se pune virgulă, textul propriu-zis începe cu literă mare:

Frate Vlahuță,

Mă tot gîndesc la amicul care ți s-a plîns, cu atîta dreaptă mîhnire, de apucăturile fiului său, Fănică. (Caragiale, *Morală și educațiune*)

Din motive de publicitate, în limbajul reclamelor, pe copertele cărților etc., titlurile și chiar numele autorilor sînt scrise uneori cu inițială mică. De exemplu, pe coperta unei cărți stă scris: *ion minulescu*, *romanțe pentru mai tîrziu*, pe a alteia: *la bruyère*, *caracterele*, pe a unei reviste: *teatrul*.

Acest mod de scriere, care încalcă deliberat o regulă ortografică elementară, a fost și este combătut, pe bună dreptate, de lingviștii noștri. (Vezi, de exemplu, cele spuse de acad. Al. Graur, în *Limba corectă*, București, 1963, p. 15.)

II. În ce privește rolul inițialei majuscule de a deosebi grafic numele proprii de cele comune, substantivele proprii compuse ridică probleme de scriere diferite de substantivele proprii simple.

1. Substantivele proprii simple de orice fel se scriu cu inițială majusculă.

După cum arată și *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, intră în această categorie:

a) numele proprii de persoană (numele propriu-zise, pseudonimele și poreclele): *Ion*, *Niculaie*, *Sanda*, *Popescu*, *Ionescu*, *Scurtu*, *Cîrnu* etc.;

b) numele proprii mitologice și religioase: *Zeus*, *Iupiter*, *Mercur*, *Ra*, *Alah*, *Scaraoțchi*, *Dumnezeu*. Menționăm că substantivul *dracul* trebuie scris cu inițială mică, deoarece este nume comun;

c) numele date animalelor: *Leu*, *Azor* (nume de cîini); *Duman*, *Joiana* (nume de boi și vaci); *Murgu*, *Zefir* (nume de cai) etc.;

d) denumiri ale aştrilor şi constelaţiilor: *Saturn*, *Uranus*, *Neptun*, *Fecioara*. Ca substantive comune, *soarele*, *luna*, *pămîntul* se scriu cu iniţială minusculă, în timp ce ca substantive proprii, şi anume atunci cînd sînt folosite ca nume de aştri, se scriu cu iniţială majusculă. Să se compare următoarele exemple: *Pe cer străluceşte soarele* sau *Faţa argintie a lunii s-a acoperit de nori*, cu: *Au fost lansate rachete spre Lună, Marte şi Venus*;

e) numele proprii geografice şi teritorial-administrative: *Bucureşti*, *Ploieşti*, *Iaşi*, *Franţa*, *Dunărea*, *Titan* (cartier în Bucureşti);

f) denumirile marilor evenimente istorice: *Comuna*, *Reforma*, *Renaşterea*;

g) denumirile întreprinderilor şi ale instituţiilor de orice fel: *Electronica*, *Galenica* (numele unor fabrici), *Casata*, *Elegant* (numele unor magazine) etc.;

h) numele operelor literare, ştiinţifice şi de artă: *Baltagul*, roman de Mihail Sadoveanu, *Anotimpurile*, lucrare muzicală de Haydn, *Gînditorul*, sculptură de Rodin;

i) numele mărcilor de produse industriale: frigider *Pinguin*, ţigări *Litoral*, aspirator de praf *Record*.

Nu se consideră nume proprii şi deci nu se scriu cu iniţială majusculă:

— denumirile epocilor istorice şi geologice care nu au semnificaţia unor evenimente: *antichitatea*, *capitalismul*, *pliocenul*, *paleozoicul*, *mezozoicul* etc.;

— numele de popoare: *român*, *francez*, *englez*, *rus*, *polonez*;

— numele lunilor şi ale zilelor săptămînii: *ianuarie*, *februarie*, *martie*; *luni*, *marţi*, *joi*;

— numele punctelor cardinale; *est*, *vest*, *nord*, *sud*, *răsărit*, *apus*, *orient*, *occident*. Cînd au semnificaţia unor toponimice, ele se scriu cu iniţială majusculă: *mărfuri din Orient* (= Asia), *călătorie în Apus sau în Occident* (=apusul

Europei). Se scriu de asemenea cu inițială majusculă și cînd formează termenul al doilea al unui nume de loc compus: *Devcca-Est*, *Devcca-Sud*. Abrevierile punctelor cardinale se scriu întotdeauna cu inițială majusculă: E, V, N, S;

— denumirile funcțiunilor de stat, politice și militare: *deputat*, *general*, *han*, *pașă*, *rege*, *ministru*, *voievod*, *vodă*, *academician*.

Se scriu de asemenea cu inițială mică numele proprii devenite comune: *havană*, *olandă*, *weber*, *amper*, *harpagon* (de la: *Havana*, *Olanda*, *Weber*, *Ampère*, *Harpagon*).

Numele proprii folosite cu totul ocazional ca substantive comune se scriu de obicei cu inițială majusculă: *Am văzut la expoziție niște Grigorescu și niște Petrașcu* (= niște tablouri de Grigorescu, de Petrașcu); *Are un Eminescu în bibliotecă* (= o carte de Eminescu).

2. Substantivele proprii compuse, ca și unele grupuri de cuvinte, se scriu în următoarele feluri:

a) Numele proprii compuse care formează o unitate se scriu cu inițială majusculă la început, întocmai ca și numele proprii simple: *Popidan*, *Opreafanea*, *Aciobăniței*, *Patruban* (nume de persoane)[1]; *Cîmpulung*, *Satulung*, *Sîndominic* (nume geografice); *Electroaparataj*, *Industrialexport* (nume de instituții și întreprinderi) etc.

b) Numele proprii compuse ai căror termeni nu alcătuiesc o unitate, ca și grupurile de cuvinte, pot fi scrise cu inițială majusculă la fiecare termen de compunere în parte, cu excepția cuvintelor ajutătoare (prepoziții, conjuncții, articole), sau numai la primul termen.

α) Se scriu cu inițială majusculă la fiecare termen în parte:

— numele proprii de persoane și numele de personaje din basme: *Vasiliu-Birlic*, *Pancu-Iași*, *Dobrogeanu-Gherea*,

---

[1] Pentru scrierea numelor de persoane vezi și p. 68.

Ştefan cel Mare, *Vlad Ţepeş*; *Sfarmă-Piatră*, *Strîmbă-Lemne*, *Harap-Alb*, *Sucnă-Murgă*;

— numele de animale: *Coadă-Scurtă* (nume de cîine), *Rilă-Iepurilă*, *Ciuş-Măgăruş*, *Galben-de-Soare* etc.;

— numele geografice şi teritorial-administrative: *Satu-Mare*, *Bolintinul-din-Deal*, *Curtea-deArgeş*, *Piua-Petri*, *Turnu-Severin*, *Piatra Arsă*; *Balta Albă* (cartier), *Drumul Murgului*, *Popa Nan* (străzi);

— denumirile oficiale ale organelor şi organizaţiilor centrale de stat şi politice, româneşti, străine şi internaţionale: *Marea Adunare Naţională*, *Partidul Comunist Român*, *Comitetul Central al Partidului Comunist Român*, *Organizaţia Naţiunilor Unite*, *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc* etc.;

— titlurile oficiale şi onorifice, numele ordinelor şi medaliilor de stat: *Erou al Muncii Socialiste*, *Steaua Republicii Socialiste România*, *Ordinul Muncii* etc.

β) Se scriu cu iniţială majusculă numai la primul cuvînt:

— numele de sărbători: *Anul nou*, *Ziua copilului*, *Ziua victoriei*, *Intîi mai*. Dacă primul cuvînt este un numeral notat cu cifre, se scrie cu iniţială majusculă substantivul următor: *1 Mai*, *8 Martie*, *23 August*;

— numele de instituţii şi întreprinderi de toate felurile, de organizaţii obşteşti etc. (cu excepţia denumirilor oficiale ale organelor şi organizaţiilor centrale de stat, despre care am mai vorbit înainte): *Institutul de cercetări chimice*, *Institutul de proiectări miniere*, *Centrul de librării şi difuzare a cărţii*, *Uniunea scriitorilor*, *Şcoala tehnică sanitară*, *Comisia de coordonare a valorificării stufului*, *Muzeul satului*, *România liberă* (ziar).

Dacă aceste denumiri conţin şi un nume propriu, acesta, cum este şi firesc, se scrie cu iniţiale majuscule: *Şcoala* *profesională de ucenici „Semănătoarea"*, *Institutul de endocrinologie „C. I. Parhon"*.

Dintre toate categoriile de mai sus necesită unele precizări scrierea cu inițială majusculă a anumitor nume proprii geografice și teritorial-administrative și a denumirilor oficiale ale organelor și organizațiilor centrale de stat.

Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație (§ 160) recomandă ca numele generice *deal*, *fluviu*, *insulă*, *lac*, *munte*, *peninsulă*, *rîu*, *vale* etc., atunci cînd nu fac parte din denumirea geografică sau teritorial-administrativă, să se scrie cu inițială mică[1]. Rezultă de aici, deși lucrul acesta nu este exprimat ca atare, că dacă numele generic face parte din denumire, el trebuie scris cu inițială majusculă. Vom scrie deci: *fluviul Dunărea*, *rîul Jiu*, *rîul Olt* etc., dar: *Satu-Mare*, *Baia-de-Aramă*, *Poiana-Țapului*, *Țara Oașului*, *Marea Neagră* etc.

Termenul generic face întotdeauna parte din denumire, și deci trebuie scris cu inițială majusculă, atunci cînd noțiunea pe care o exprimă el nu corespunde realității geografice. De exemplu în *Valea-Vinului*, *Baia-de-Aramă*, *Poiana-Țapului*, *Vadul-Roșca*, substantivele *vale*, *baie*, *poiană*, *vad* nu denumesc, primul o vale, al doilea o baie „mină" de aramă, al treilea o poiană, iar al patrulea un vad, ci, împreună cu determinantele lor, alcătuiesc numele unor localități (sate, orașe, comune).

Atunci cînd termenul generic exprimă o noțiune care corespunde realității, de exemplu *delta* în *Delta Dunării* sau *peninsula* în *Peninsula Balcanică*, și nu avem siguranța că face ori nu parte din denumire, ne pot veni în ajutor unele criterii de natură gramaticală.

---

[1] O serie de lămuriri binevenite în legătură cu situațiile în care numele generic face parte sau nu din denumire aduc Mircea Mitran și mai ales Vasile Breban în articolele amintite mai înainte.

Numele generic face parte din denumire și se scrie cu inițială majusculă cînd este însoțit de:

a) un adjectiv: *Peninsula Balcanică*, *Peninsula Iberică*, *Munții Apuseni*, *Marea Albă*, *Marea Neagră*, *Rîul Negru*, *Dealul Negru* etc.;

b) un substantiv în genitiv: *Munții Măcinului*, *Insula Șerpilor*, *Delta Dunării*, *Cheile Turzii*, *Valea Dracului*;

c) un substantiv (adverb) precedat de prepoziție: *Balta fără Fund*, *Valea cu Anini*, *Malul cu Cărțile*.

În aceste situații, termenul care stă după numele generic nu poate apărea, de obicei, singur sau, chiar dacă apare uneori, această variantă este mai puțin obișnuită. De exemplu: *Apuseni(i)*, față de *Munții Apuseni*, *Mediterană* sau *Mediterana*, în loc de *Marea Mediterană*, *Pacific(ul)*, în loc de *Oceanul Pacific*.

Atunci cînd termenul generic precedă un nume folosit în mod obișnuit singur, trebuie scris cu inițială mică, deoarece nu face parte din denumire: *insula Madagascar*, *insula Cuba*, față de *Madagascar* sau *Cuba*; *fluviul Elba*, față de *Elba* etc.

Termenul generic aflat pe locul al doilea se scrie întotdeauna cu inițială majusculă: *Plopana-Sat*, *Urdești-Sat* și *Urdești-Tîrg*, *Bîrlești-Cătun*.

În ce privește denumirile teritorial-administrative, s-a adoptat un punct de vedere întrucîtva asemănător, în sensul că termenul generic trebuie considerat ca făcînd parte din denumire și trebuie scris cu inițială majusculă, atunci cînd el nu mai corespunde realității. De exemplu: *Balta Albă* și *Drumul Taberei* sînt numele unor cartiere, *Drumul Sării*, *Calea Victoriei*, *Calea Moșilor*, *Splaiul Independenței* sînt nume de străzi și se comportă ca niște compuse caracterizate prin unitate semantică. Există însă și aspecte ortografice încă nesoluționate de normele ortografice în vigoare. De exemplu dacă și cînd anume trebuie să scriem *stradă*, *bulevard*, *piață*, *pasaj*, *parc* etc. cu inițială majusculă sau cu inițială mică: *strada Frumoasă* sau *Strada Frumoasă*, *strada Arcului* sau *Strada Arcului*, *aleea Licurici* sau *Aleea Licurici* etc.

Insuficient de precisă este și regula privitoare la scrierea denumirilor oficiale ale organelor și organizațiilor centrale de stat. Conform *Dicționarului enciclopedic român*, fac parte din categoria organelor centrale de stat organele supreme, cum ar fi: *Marea Adunare Națională*, *Consiliul de Stat*, *Consiliul de Miniștri*, *Sovietul Suprem*, *Vecea Federativă Iugoslavă*, *Camera Lorzilor*, *Adunarea Națională Franceză* etc.; ministerele: *Ministerul Afacerilor Interne*, *Ministerul Petrolului*, *Ministerul Economiei Forestiere* etc.; consiliile naționale, comitetele de stat, uniunile naționale și generale: *Consiliul Superior al Agriculturii*, *Consiliul Național al Femeilor din R.S.R.*, *Comitetul de Stat al Planificării*, *Uniunea Generală a Sindicatelor*, *Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție* etc. Tot astfel trebuie scrise și numele ministerelor, ale consiliilor sau ale congreselor naționale străine, de exemplu: *Congresul Național al Uniunii Socialiste Arabe*. Desigur că o delimitare precisă între această categorie de denumiri și cele de instituții și organizații care se scriu cu inițială majusculă numai la primul termen nu e întotdeauna posibilă. De aceea inconsecvențele de acest fel nu pot fi considerate greșeli de ortografie propriu-zise.

III. Scrierea unui cuvînt cu inițială majusculă poate servi intenției stilistice a celui care scrie de a scoate în relief un anumit cuvînt sau o anumită idee:

Chimistul a răspuns că suferă de lipsă de clientelă și a rugat să i se comunice Zeului dinlăuntru, de după perdea, că a venit să-i ceară concursul. (Arghezi, *Un tîlhar medical*)

E o vibrare de violete,
Trece şi Ea. (Bacovia, *Nervi de primăvară*)

EXERCIŢII

50. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) Cu ce fel de iniţiale se scriu numele proprii de persoană şi numele geografice compuse formate din mai mulţi termeni nesudaţi? Dar cele formate din termeni sudaţi?

b) Cu ce fel de iniţiale se scriu numele de întreprinderi, instituţii şi organizaţii formate din mai multe cuvinte?

c) Cu ce fel de iniţiale se scriu numele de sărbători formate din mai multe cuvinte?

d) Cu ce fel de iniţiale se scriu numele comune provenite din nume proprii?

51. Să se sublinieze ortografia corectă a formaţiilor de mai jos:

a) *Dragoş-Vodă* sau *Dragoş-vodă*; *Mihnea-Vodă* sau *Mihnea-vodă*; *Roşu-Împărat* sau *Roşu-împărat*; *Alb-Împărat* sau *Alb-împărat*; *Sinan-Paşa* sau *Sinan-paşa*; *Tuman-Bei* sau *Tuman-bei*; *Genghis-Han* sau *Genghis-han*; *Petru-Voievod* sau *Petru-voievod*;

b) *Petru cel Mare* sau *Petru cel mare*; *Radu cel Frumos* sau *Radu cel frumos*;

c) *Ianca-Sat* sau *Ianca-sat*; *Malomnicul-Canton* sau *Malomnicul-canton*; *Ştefăneşti-Sat* sau *Ştefăneşti-sat*; *Borşa-cătun* sau *Borşa-Cătun*.

52. Să se arate de ce sînt scrise cu iniţială mică sau cu iniţială majusculă cuvintele cu caractere cursive din textele de mai jos:

a) Postelnicul *Cotoi* mîncă şi el o bătaie bună ca văru-său banul *Ursul*. (Odobescu, *Jupîn Rănică Vulpoiul*)

b) Cînd se întorc *Făt-Frumos* şi *Strîmbă-Lemne* de la vînat, găsesc pe *Sfarmă-Piatră* stîlcit. (Creangă, *Făt-Frumos, Fiul Iepei*)

c) *De*-ai fi văzut jucînd voioşi
Şi feţi-voinici, şi *feţi-frumoşi*,
Şi logofeţi (Coşbuc, *Nunta Zamfirei*)

d) *Norii* s-au mai răzbunat
Spre apus. (Idem, *Iarna pe uliţă*)

e) *O*, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus!
Toată floarea cea vestită a întregului *Apus*.
(Eminescu, *Scrisoarea III*)

f) Aci, la *Moara cu Noroc*, nu putea să stea nimeni fără voia lui *Lică*. (Slavici, *Moara cu Noroc*)

g) În partea de *sud* a Europei se află *Peninsula Italică*, cuprinsă între *Marea Tireniană*, *Marea Ionică* și *Marea Adriatică*. Regiunea de *nord* a Italiei este străbătută de *fluviul Pad*, iar regiunea peninsulară, de la un capăt la celălalt, de *munții Apenini*.

h) În *Oceanul Indian* se află *insula Java*.

UNELE PARTICULARITĂȚI DE SCRIERE A NUMELOR PROPRII

În ce privește numele proprii românești, scrierea lor respectă, de cele mai multe ori, regulile ortografice privitoare la numele comune. Vom scrie deci: *Ploiești*, *Războieni*, *Nicolaie*, *Cîmpina* (ca și *voie*, *baie*, *cîmp*), și nu *Ploești*, *Războeni*, *Nicolae*, *Câmpina*.

La numele proprii de persoane se respectă modul în care sînt sau au fost scrise aceste nume de purtătorii lor, chiar dacă ele conțin unele abateri de la normele ortografice obișnuite. Din acest motiv, vom scrie, de exemplu: *Vasile Pârvan*, *Alecsandri*, *Negruzzi*, *Kogălniceanu*, *Pann*, *Tonitza*, *Tattarescu*, *N. Vasilescu-Karpen*.

Aceeași normă se aplică și la scrierea numelor de persoană compuse, indiferent de gradul de fuziune a termenilor componenți. De exemplu vom scrie: *Ochi Albi*, *Manta Roșie*, dar *Țarălungă*, *Capmare*, *Moșandrei*, dacă aceste nume sînt sau au fost scrise astfel de către purtătorii lor.

Fac excepție numele de familie compuse din două nume proprii, care se scriu, după cum am văzut, cu liniuță de unire.[1] Cît privește numele proprii străine scrise cu alfabet latin, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (p. 32) arată că ele se scriu ca în limba de origine: *Rabelais*,

---

[1] Vezi p. 62.

Beethoven, *Liszt*, *Baudelaire*, *Mozart*, *Calais*, *New York*, *Chicago*, *Philadelphia*.

Numele proprii străine din statele care folosesc alt alfabet decît cel latin se redau în transcrierea oficială a statului respectiv: *Tokio*, *Fuji Yama*, *Bangkok*.

Fac excepţie numele intrate mai de mult în limbă, în special cele de locuri, care se scriu conform tradiţiei: *Viena*, *Budapesta*, *Belgrad*, *Austria*, *Brazilia*, *Anglia*, *Lisabona*, *Londra*; *Ludovic*, *Henric*, *Filip*.

Pentru a scrie corect numele proprii este deci necesar ca, pe lîngă cunoaşterea şi respectarea normelor ortografice, să ne informăm asupra modului de scriere a numelor de persoane sau de locuri, mai ales străine (uneori chiar şi româneşti), cu ajutorul unui dicţionar enciclopedic.

DESPĂRŢIREA CUVINTELOR ÎN SILABE

Deşi regulile ortografice privitoare la despărţirea cuvintelor în silabe sînt în general cunoscute şi respectate, se întîlnesc totuşi uneori cuvinte greşit despărţite. Cele mai multe greşeli de acest fel se înregistrează în legătură cu despărţirea cuvintelor terminate în *i* nesilabic, a unor grupuri de consoane, ca şi în legătură cu felul în care sînt despărţite cuvintele compuse şi cele derivate cu prefixe.

În cele ce urmează vom trece în revistă regulile de despărţire a cuvintelor în silabe, grupîndu-le în două categorii mai mari, după cum ele privesc cuvintele simple (neanalizabile) sau derivate cu sufixe, pe de o parte, şi cele compuse sau derivate cu prefixe, pe de alta.

Cuvintele simple (neanalizabile) sau derivate cu sufixe

1. După cum se ştie, nucleul silabei este constituit dintr-o singură vocală, alături de care pot apărea două sau

mai multe consoane sau semivocale: *şa* (1 silabă, vocala *a*), *cîi-ne* (2 silabe, vocalele *î*, *e*), *pleos-că-i* (3 silabe, vocalele *o*, *ă*, *i*). Cînd într-un cuvînt există două vocale succesive, prima aparţine silabei anterioare, iar cea de-a doua, silabei următoare: *vi-e*, *ca-ut*, *nă-uc*.

2. Semivocalele *i* şi *u* între două vocale trec la silaba următoare: *cre-ier*, *bo-ier*, *ro-uă*, *pi-uă*. Plasate la sfîrşitul cuvîntului, ele formează silabă cu vocala precedentă: *a-poi*, *co-tei*, *e-cou*.

3. În ce priveşte *i* final nesilabic care notează muierea consoanei precedente, ca în: *pomi*, *garduri*, *certaţi*, *vezi*, el formează silabă cu vocala anterioară consoanei: *pomi* (1 silabă, vocala *o*), *gar-duri* (2 silabe, vocalele *a*, *u*), *cer-taţi* (2 silabe, vocalele *e*, *a*), *vezi* (1 silabă, vocala *e*). Este necorectă despărţirea lui *i* nesilabic împreună cu consoana precedentă de vocala anterioară acesteia (*po-mi*, *gar-du-ri* etc.).

4. Consoana situată între două vocale formează silabă cu vocala următoare, după cum s-a putut constata din exemple ca: *a-poi*, *co-tei*, *e-cou*.

5. În cazul grupurilor de două consoane intervocalice, prima consoană trece la silaba dinainte, iar cealaltă la silaba următoare: *ip-sos*, *ir-lan-dez*, *ac-cent* (vezi şi exemplele: *gar-duri*, *cer-taţi*), cu excepţia grupului format din una dintre consoanele *b*, *c*, *d*, *g*, *p*, *t*, *v* sau *f* urmată de *l* sau *r*, care trec împreună la silaba următoare: *fa-bri-că*, *du-blu*, *a-cla-ma*, *şa-cru*, *vi-dră*, *ne-gru*, *cea-praz*, *cio-pli*, *tea-tru*, *pă-tla-gi-nă*, *co-vrig*, *su-flet*, *şo-fran*.

În rostire, grupul *cs* intervocalic se desparte în silabe ca orice grup de două consoane. El se desparte şi în scris, atunci cînd este redat prin *cs*: *coc-si-fi-ca*, *fuc-si-nă*, *văc-su-i*.

Litera *x* se comportă ca şi cum ar reda o singură consoană: situată între vocale trece la silaba următoare *(bo-xa*, *ve-xat)*; urmată de o altă consoană, trece la silaba precedentă, în timp ce consoana situată pe locul al doilea aparține silabei următoare (*pre-tex-ta*, *tex-tu-al*).

6. Grupurile de trei sau mai multe consoane se despart în felul următor: prima consoană trece la silaba dinainte, celelalte la silaba următoare: *păs-trăv*, *is-pra-vă*, *cen-tru*, *as-tmă*, *nos-tru*, *mon-stru*, *cin-ste*. Fac excepție de la această regulă grupurile formate din consoană urmată de *ct*, *cț* sau *pt*, ca și grupul *rtf*. Primele două consoane ale acestor grupuri trec la silaba anterioară, în timp ce ultima consoană aparține silabei următoare: *punc-ta*, *punc-ți-e*, *sanc-ți-u-ne*, *promp-ti-tu-di-ne*, *jert-fă*, *jert-fi*.

Cuvintele compuse și cele derivate cu prefixe

La despărțirea în silabe a compuselor sau a derivatelor cu prefixe se ține seamă de părțile lor componente, atunci cînd formația este analizabilă.

În cuvintele derivate cu prefixe, sunetul final al prefixului trece la silaba anterioară, pe cînd sunetul inițial al temei aparține silabei următoare, indiferent de felul lor. La fel se despart în silabe și cuvintele compuse: sunetul final al termenului de compunere anterior aparține silabei precedente, în timp ce sunetul inițial al termenului următor aparține silabei următoare.

În interiorul prefixului, al temei sau al termenului de compunere despărțirea se face după regulile prezentate la punctul I, în legătură cu cuvintele simple sau derivate cu sufixe. De exemplu: *sub-lo-co-te-nent* (nu *su-blo-co-te-nent*), *an-ti-spas-mo-dic* (nu *an-tis-pas-mo-dic*), *in-fra-struc-tu-ră* (nu *in-fras-truc-tu-ră*), *in-ac-tu-al* (nu *i-nac-tu-al*), *în-a-po-ia* (nu *î-na-po-ia*), *dez-a-cord* (nu *de-za-cord*), *cînd-va* (nu *cîn-dva*), *ter-mo-stat* (nu *ter-mos-tat*), *di-pter* (nu *dip-ter*), *alt-un-de-va* (nu *al-tun-de-va*), *fi-ind-că* (nu *fi-in-dcă*), *e-lec-tro-scop* (nu *e-lec-tros-cop*).

EXERCIȚII

53. Să se despartă în silabe următoarele cuvinte: *cîntam*, *douăzeci*, *voios*, *alcoolic*, *exagera*, *extensiune*, *culcuș*, *dezarma*, *consecvent*, *innebuni*, *înapoi*, *transpune*, *treisprezece*, *stetoscopic*, *stalagmită*, *subintitula*, *succint*, *supraaglomerație*, *copii*, *copiii*, *arbori*, *membri*.

54. Să se indice care este despărțirea corectă în silabe: *pa-rme-zan* sau *par-me-zan*; *praz-nic* sau *pra-znic*; *de-zor-do-nat* sau *dez-or-do-nat*; *ca-zar-mă* sau *caz-ar-mă*; *a-cu-pun-ctu-ră* sau *a-cu-punc-tu-ră*; *de-plin* sau *dep-lin*; *oro-psi*, *o-rop-si* sau *o-ro-psi*; *co-tlet* sau *cot-let*; *jon-cți-u-ne* sau *jonc-ți-u-ne*; *al-bas-tru* sau *al-ba-stru*; *sim-ptom* sau *simp-tom*; *som-ptu-os* sau *somp-tu-os*; *dez-i-ce* sau *de-zi-ce*; *dez-răs-u-ci* sau *dez-ră-su-ci*; *pai-spre-ze-ce* sau *pais-pre-ze-ce*; *trans-mi-te* sau *tran-smi-te*; *ob-sta-col* sau *obs-ta-col*.

SEMNELE ORTOGRAFICE

Semnele ortografice folosite în mod obișnuit în scrierea limbii noastre sînt: liniuța de unire sau cratima, apostroful și, în anumite împrejurări, punctul. Liniuța de unire și apostroful marchează în scris anumite particularități de rostire sau redau grafic unele aspecte privitoare la structura cuvintelor, iar punctul permite o scriere mai rapidă și totodată realizarea unei economii de spațiu.

Liniuța de unire

1. După cum se știe, unul dintre rolurile cele mai importante ale liniuței de unire ca semn ortografic este acela de a reda în scris rostirea împreună a două cuvinte diferite. De obicei, dintre aceste cuvinte, cel puțin unul are un corp fonetic redus și este pronume, verb auxiliar sau articol nehotărît.

Liniuța de unire se folosește pentru a reda grafic:

a) dispariția vocalei unui cuvînt datorită vocalei inițiale sau finale a cuvîntului alăturat: *s-a dus* (din pronumele *se* și auxiliarul *a*), *n-a vrut* (din negația *nu* și auxiliarul *a*), *într-o zi* (din prepoziția *întru* și articolul nehotărît *o*), *într-adins* (din prepoziția *întru* și adverbul *adins*); *se-nșiră;*

b) contracția a două vocale aparținînd la două cuvinte diferite: *ce-ai făcut?* (din pronumele *ce* și auxiliarul *ai*), *mi-a* (din pronumele *mi* și auxiliarul *a*), *nu-i* (din negația *nu* și forma scurtă *i* de indicativ prezent pers. a III-a sg. a verbului *a fi*), *de-a* (din prepozițiile *de* și *a*);

c) alipirea unui cuvînt, de obicei cu un corp fonetic redus, la sfîrșitul altui cuvînt, ca un adaos la ultima silabă a acestuia sau ca o silabă în plus: *pornit-a* (forma inversată de perfect compus pers. a III-a sg. a verbului *a porni*), *din parte-mi* (din substantivul *parte* și pronumele *mi*), *du-o* (din imperativul verbului *a duce* și pronumele *o*).

Pot fi alăturate și mai mult de două cuvinte, ca în cazurile următoare: *dă-le-o* (imperativul verbului *a da*, urmat de pronumele *le* și *o*), *adusu-le-au* (forma inversată de perfect compus pers. a III-a pl. alcătuită din participiul verbului *a aduce* și auxiliarul *au*, între care a fost intercalat pronumele *le*), *făcîndu-li-se* (gerunziul lui *a face* și pronumele *li*, *se*).

Folosirea în scris a liniuței de unire este uneori obligatorie. De exemplu în formele inversate ale verbelor, însoțite sau nu de pronume: *venit-a*, *pleca-voi*, *spusu-ne-a*, *dîndu-le-o*; în forma de perfect compus precedată de pronume: *s-a dus*, *v-a spus*, *i-a amintit*, *ți-am arătat*; în cazul prepozițiilor *întru* sau *dintru* urmate de articol nehotărît, pronume sau adverb începînd cu o vocală: *într-o*, *într-acea seară*, *dintr-acolo*. Alteori se poate alege între construcția cu liniuță de unire și cea fără liniuță de unire: *m-așteaptă* sau *mă așteaptă*, *se-apropie* sau *se apropie*, *n-am* sau *nu am*, *de-acolo* sau *de acolo*, *pe-aproape* sau *pe aproape*.

Una dintre cele mai grave greșeli de ortografie, întîlnită destul de frecvent, constă în scrierea într-un singur cuvînt a două cuvinte diferite (rostite împreună), care trebuie scrise cu liniuță de unire. Ea se întîlnește mai ales cînd grupul de cuvinte care trebuie scris cu liniuță este identic ca formă cu un singur cuvînt. De exemplu: prepoziția *la* față de *l-a* rezultat din rostirea împreună a pronumelui *l* cu verbul auxiliar *a*; pronumele posesiv *sa* și construcția *s-a* rezultată din rostirea pronumelui reflexiv *se* și a auxiliarului *a*; conjuncția *sau* și construcția *s-au* formată din pronumele *se* și auxiliarul *au*; auxiliarul de viitor pers. a III-a sg. *va* și *v-a*, în care intră pronumele *vă* și auxiliarul *a*.

Deosebirea reiese clar din context: *Elevul se duce* **la** *școală*, față de **L-a** *întîlnit în parc. Bluza* **sa** *e călcată*, față de *Bluza* **s-a** *șifonat. Poate să plece pe jos* **sau** *cu tramvaiul*, față de *Pomii* **s-au** *acoperit de zăpadă. Iarna* **va** *veni curînd*, față de *Nu știu ce* **v-a** *spus*.

Uneori se produce o regretabilă confuzie între pers. a II-a pl. a prezentului indicativ sau conjunctiv ori a imperativului și pers. a II-a sg. a imperativului urmată de pronumele *ți*: *voi (să) spuneți* și *spune-ți tu!*, *voi (să) puneți* și *pune-ți tu!*

Și de această dată contextul indică ortografia corectă:

1) *Unde vă* **puneți** *cărțile?*
2) **Pune-ți** *cărțile (tale) pe masă!*
3) **Spuneți** *cum vă cheamă!*
4) *Tu* **spune-ți** *că ai să reușești!*
5) *Nu mai* **bateți** *drumurile!*
6) **Bate-ți** *capul și ai să reușești!*

În situațiile 1), 3) și 5) verbul este la pers. a II-a pl., în timp ce 2), 4) și 6) au ca autor al acțiunii pers. a II-a sg.

2. Liniuța de unire ca semn ortografic se mai folosește și la scrierea unor derivate cu prefixe, a unor cuvinte compuse și a unor locuțiuni, ca și la despărțirea cuvintelor în silabe. Aceste situații au fost discutate pe larg în capitolele: *Scrierea derivatelor cu prefixe. Scrierea cuvintelor compuse și a unor locuțiuni* și *Despărțirea în silabe.*

3. Liniuța de unire se mai folosește și în alte împrejurări decît cele menționate la punctele precedente. De exemplu, ea însoțește o parte izolată dintr-un cuvînt (sunet, grup de sunete, prefix, sufix, termen de compunere etc.: *a-*, din *alene*, *-ul-*, din *săculeț*, *pre-*, din *preface*, *-os*, din *nervos*, *-va*, din *cineva*); poate lega desinența ori articolul hotărît postpus de un cuvînt cu aspect neobișnuit ca rostire sau ca scriere (*whisky-uri*, *Ph-ul*, *O.N.U.-ul*, *S.M.T-uri*).

Apostroful

Apostroful marchează grafic căderea accidentală în rostire a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfîrșitul unui cuvînt: *'Neața!* în loc de *Bună dimineața!*; *Sal'tare!* în loc de *Salutare!*; *Ascultă dom'le! Cin' să-l mai înțeleagă! Un' te duci? Hai scoal'! Umblă făr' de rost.* În asemenea cazuri întrebuințarea liniuței de unire în locul apostrofului este greșită.

Iată un text din Caragiale *(Repaus duminical)* în care apostroful este întrebuințat pentru a indica grafic modul de rostire a cuvintelor de către un bețiv:

Costică mă sărută și zice:
— Eș' du'ce, 'ne Iancule!
— Sîn' tu'tă, Co'tică!
— Tu'tă du'ce, 'ne Iancule!

Punctul

Ca semn ortografic, punctul se folosește la sfîrșitul cuvintelor prescurtate din care a fost păstrată, de obicei, numai partea inițială (uneori o singură literă): *v.* = *vezi*, *vol.* = *volum*, *id.* = *idem*, *ib.* sau *ibid.* = *ibidem*, *a.c.* = *anul curent*, *p.* sau *pag.* = *pagina*, *locot.* = *locotenent*, *nr.* = *număr*, *dr.* = *doctor*, *etc.* = *etcaetera* „și celelalte“, *cf.* = *confer*.

Cînd abrevierea este formată din începutul cuvîntului și partea lui finală, punctul poate să lipsească. De exemplu: *d-ta* = *dumneata*, *d-sa* = *domnia-sa*, *cca* = *circa* se scriu fără punct.

De asemenea nu se pune punct după anumite abrevieri cu caracter oficial din domeniul tehnico-științific, ca:

— simbolurile în chimie, fizică, matematică: *Ka* = *potasiu*, *Mg* = *Magneziu*, *C* = *carbon*, *O* = *oxigen*, *Na* = *natriu*, *Cl* = *clor*, *n* = *număr întreg*;

— unitățile de măsură: *m* = *metru*, *cm* = *centimetru*, *mm* = *milimetru*, *ha* = *hectar*, *t* = *tonă*, *l* = *litru*, *kg* = *kilogram*;

— numele punctelor cardinale: *N* = *nord*, *S* = *sud*, *V* = *vest*, *E* = *est*.

Substantivele compuse din litere inițiale se pot scrie cu sau fără punct după fiecare inițială: *C.F.R.* sau *CFR*, *C.E.C.* sau *CEC*, *I.T.B.* sau *ITB*, *O.N.T.* sau *ONT*, *O.N.U.* sau *ONU*, *A.C.T.H.* sau *ACTH* (citit *acetehaș* = *adrenocorticotrophormon*). Este preferabilă însă scrierea cu punct după fiecare literă. Separarea literelor prin puncte este însă greșită atunci cînd avem de-a face cu compuse în alcătuirea cărora intră fragmente de cuvinte. Se scrie ICECHIM (= *Institutul de cercetări chimice*), nu I.C.E.C.H.I.M., deoarece *I* reprezintă inițiala cuvîntului *institut*, *CE*, primele două sunete ale cuvîntului *cercetări*, iar *CHIM*, fragmentul inițial al cuvintului *chimice*, *IPROMIN* (*= Institutul de proiectări miniere*), nu I.P.R.O.M.I.N.

Regula aceasta este valabilă și pentru compusele de origine străină. Astfel se va scrie *ECOSOC* (abrevierea denumirii englezești *Economic and Social Council* = Consiliul Economic și Social al O.N.U.), iar nu E.C.O.S.O.C.

EXERCIȚII

55. Să se răspundă la următoarele întrebări:

a) În ce situații se folosește în scris liniuța de unire ca semn ortografic?

b) Care este valoarea grafică a apostrofului?

c) Ce rol are punctul ca semn ortografic?

56. Să se explice de ce s-a folosit liniuța de unire sau apostroful în următoarele exemple:

a) Tu uită-i-te-n ochi să vezi
De-o doare ori n-o doare.

(Coșbuc, *Rugămintea din urmă*)

b) Crezi basmul c-a sfîrșit și s-a pierdut
Și el de-abia-i la început...

(Arghezi, *Crezi basmul...*)

c) Pe cărări pierdute-n vale
Merge-n codri făr' de capăt.

(Eminescu, *Făt-Frumos din tei*)

d) Las' ochii, mamă, las' să plîngă!
Tu-n leagăn tot cu mîna stîngă
Mi-ai dat să sug, de-aceea sînt
Nătîngă.

(Coșbuc, *Dușmancele*)

57. Să se arate în care dintre exemplele de mai jos prezența liniuței de unire este absolut obligatorie și în care se poate evita folosirea ei, fără însă să se recurgă la modificarea ordinii cuvintelor: Sculați-vă iute! Ce s-aude acolo? E-un zgomot de motor. Unde-ai pus cartea? Am rătăcit-o. Credeai c-o să mă-nșeli? Copiii s-au ascuns pe-aproape. Vom pleca zilele-acestea într-o excursie. Cine-i acolo? Ți-am spus să nu mănînci atîtea bomboane!

58. Să se facă analiza morfologică a cuvintelor scrise cursiv din propoziţiile următoare, indicîndu-se ce parte de vorbire reprezintă fiecare termen subliniat (pronume, prepoziţie etc.): *L-a* anunţat că trenul pleacă *la* şase. Rochia *sa* *s-a* şifonat. Unde *s-au* dus copiii: la teatru *sau* la cinema? De ce nu *m-ai* lăsat să *mai* rămîn cîteva minute? *Nu* mai *bateţi* aşa de tare în uşă! *Bate-ţi* capul şi ai să rezolvi problema!

Ortoepia

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Caracteristicile fundamentale ale ortografiei, ilustrate în prima parte a lucrării de față, ne permit să deducem specificul raportului dintre grafie și rostire în limba română. După cum s-a arătat, în ciuda unor aspecte care aparțin în mod natural numai limbii scrise, și în ciuda unor concesii făcute tradiției, gramaticii, etimologiei etc., scrierea românească este în esență fonetică, urmărește adică să realizeze o corespondență cît mai perfectă între literă și sunet. Principiul fonetic al alfabetului nostru simplifică foarte mult relația ortografie — ortoepie, în sensul că „se scrie așa cum se vorbește" și „se citește așa cum se scrie". Această concordanță, deși reală, are totuși un caracter relativ. În primul rînd, pentru că nici un alfabet (deci nici cel al limbii române) nu poate să reproducă întocmai sistemul sunetelor limbii vorbite[1], în al doilea rînd pentru că scrierea o dată fixată, rămîne neschimbată în cursul unor perioade îndelungate, în care însă pronunțarea își urmează evoluția relativ independentă[2].

---

[1] Din pricina aceasta, lingviștii sînt obligați adesea să recurgă la așa-numita „transcriere fonetică", un sistem de semne care redau cu maximum de exactitate particularitățile fiziologice și acustice ale diverselor sunete. Un număr limitat de astfel de semne folosim și în expunerea noastră. Vezi lista de la p. 6—8. Explicații amănunțite pentru sunetele corespunzătoare vom da în cursul capitolelor următoare.

[2] De obicei reformele ortografice izvorăsc din necesitatea de a pune de acord stadiul evoluat al pronunțării cu aspectul desuet al grafiei într-o limbă oarecare.

E adevărat că noi, românii, nu scriem 2—3 vocale pentru a pronunța una (cf. fr. și germ. *ie* = *i*, engl. *ee* = *i*, *oe* = *o*), nu scriem litere pe care în mod regulat să nu le pronunțăm (cf. *h* în fr. *cahier*, *homme*, în engl. *honor*, în sp. *hermana*) etc. Totuși, cu aceeași literă (*i*) notăm realități fonetice diferite (vocală, semivocală și pseudovocală), pronunțăm sunete pe care nu le scriem *(i̯el* pentru *el*, *luu̯ăm* pentru *luăm*), notăm prin două litere un singur sunet consonantic *(ch* = *ḱ*, *gh* = *ǵ)*, redăm în două feluri unul și același grup de consoane *(cs* și *x)* etc[1]. Aceste fapte demonstrează incapacitatea grafiei de a reproduce întocmai pronunțarea, imposibilitatea evitării unui decalaj între scriere și vorbire.

Să nu uităm apoi că aspectul scris aparține prin excelență limbii literare și poate fi ușor prins în norme rigide. Drept urmare, abaterea de la regula ortografică apare numai sporadic și, oarecum, întîmplător (provocată de insuficienta cultură a celui care scrie, de necunoașterea unei anumite reguli etc.). Aspectul vorbit are o extindere mult mai mare, iar prin varietatea și mobilitatea lui se adaptează foarte greu la tiparul normelor unice. Abaterea de la norma literară de pronunțare are adesea un caracter colectiv și sistematic. De exemplu, foarte mulți vorbitori ai limbii române rostesc vocalele inițiale cu un element de sprijin *(u̯om* pentru *om*, *i̯examen* pentru *examen*, *i̯inimă* pentru *inimă)* sau, după consoanele *s*, *z*, *ț* nu pronunță niciodată un *e*, *i* sau *e̯a*, ci numai *ă*, *î* sau *a* *(sănin* pentru *senin*, *sîngur* pentru *singur*, *sară* pentru *seară*, *zî* pentru *zi*, *zamă* pentru *zeamă*, *cuțît* pentru *cuțit*, *țavă* pentru *țeavă)*. Există graiuri regionale în care orice consoană finală e urmată de un suflu labial (printre buze), care dă impresia unui *u* semivocalic *(facŭ* pentru *fac*, *lemnŭ* pentru *lemn*, *optŭ* pentru

---

[1] Ne-am ocupat mai pe larg de aceste probleme în cadrul ortografiei (vezi capitolul *Literele și sunetele*).

opt, rupă pentru *rup).* Pe teritoriul Moldovei vocalele *e* și *ă*, mai ales în poziție finală, au un timbru închis, ajungînd pînă la *i*, respectiv *î (doarmi* pentru *doarme, mini* pentru *mine, masî* pentru *masă, lîngî* pentru *lîngă).* O mare parte a graiurilor din Transilvania transformă diftongul *ǫa* într-un *o* foarte deschis *(cǫsă* pentru *coasă, dǫrme* pentru *doarme, ǫmeni* pentru *oameni).*

Am enumerat aici doar cîteva din particularitățile care reprezintă norma fonetică pentru un grai sau altul, dar, în același timp, o abatere de la norma literară de pronunțare românească. Repartiția teritorială a grupurilor de vorbitori nu este însă singurul izvor al rostirii neunitare. Intervin și în vorbire, ca și în scriere, modificări accidentale, abateri întîmplătoare care nu se explică prin regiunea de baștină a vorbitorului, ci prin lipsa lui de cultură sau prin insensibilitatea pentru nuanțele limbii. Ne referim la așa-numitele „accidente generale“, printre care mai frecvente sînt: asimilarea *(bagabond* pentru *vagabond)*, disimilarea *(tutulor* pentru *tuturor, ceilanți* pentru *ceilalți)*, metateza *(scurmieră* pentru *scrumieră)*, sincopa *(stem* pentru *sîntem)*, etimologia populară *(cumpărătivă* pentru *cooperativă* — prin apropiere de verbul *cumpăra).* Se adaugă la toate acestea greșeli individuale de rostire, provenite fie din neglijență ori din comoditate, fie din tendința de prețiozitate, fie din defecte ale aparatului fonator.

Este evident că, în diversitatea inconsecvențelor pe care le-am enumerat schematic mai sus, nu e de loc ușor să stabilești o ordine, să dai directive generale, să trasezi linia pronunțării unice, obligatorie pentru toți vorbitorii. Aceasta cu atît mai mult cu cît pentru stabilirea normei de pronunțare literară nu există un criteriu fix. Uzul limbii este, de obicei, factorul hotărîtor care consacră ori respinge un fonetism sau altul. Intervine apoi autoritatea unui dialect, a unui grai, care își impune formele în limba literară. În sfîrșit, intervin cărturarii, care, din diverse considerente, impun o formă sau alta de rostire, de obicei prin intermediul scrisului.

Ortoepia (ansamblul normelor rostirii corecte), la fel ca toate aspectele literare ale limbii noastre, s-a constituit de-a lungul veacurilor, îndeosebi pe baza graiului muntenesc. Firește, nu toate fonetismele muntenești au fost preluate automat în vorbirea cultă. De pildă, n-au fost acceptate în rostirea literară forme ca *șapte* pentru *șapte*, *coaje* pentru *coajă*, *pă* pentru *pe*, *dăcît* pentru *decît*, *dășchide* pentru *deschide* etc., tipice pentru regiuni din sudul țării. Marea majoritate a normelor ortoepice oglindesc însă deprinderi de rostire caracteristice pentru Muntenia. De altminteri sistemul graiului muntenesc și-a cîștigat de multă vreme un prestigiu în fața celorlalte graiuri, fiind adoptat, într-o măsură, de toți vorbitorii culți. Îndreptarele ortoepice oficiale[1] nu fac, prin urmare, decît să consemneze și să legifereze o situație deja creată.

În principiu rostirea corectă, literară presupune o unitate desăvîrșită. Această unitate absolută nu poate fi realizată în vorbirea fiecărui individ în parte, din următoarele motive:

1) Oricare vorbitor e născut undeva, a fost crescut, educat și instruit de cineva, a intrat în raporturi sociale cu unul sau mai multe grupuri de persoane ș.a.m.d. Mediul geografic și social în care a trăit ori continuă să trăiască își pune amprenta asupra întregii sale personalități și această amprentă se șterge foarte greu. De aceea în vorbirea majorității indivizilor coexistă două sau mai multe sisteme lingvistice.

2) Un individ e mai receptiv la fenomenele limbii, altul e mai puțin receptiv. Sînt oameni care, deși teoretic recu-

---

[1] Pentru româna actuală, cf. *Dicționar ortoepic*, București, 1956; *Îndreptar ortografic, ortoepic...*

nosc diferența dintre vorbirea literară și cea regională, practic nu sînt în stare să înlocuiască în vorbirea lor formele graiului cu formele literare corespunzătoare. Mulți intelectuali moldoveni și olteni, de pildă, cunosc norma rostirii lui *e* inițial în limba română și totuși continuă să pronunțe *i̯epocă* în loc de *epocă*, *i̯elev* în loc de *elev*, *i̯examen* în loc de *examen* etc.

3) Presupunînd că un vorbitor și-a însușit perfect toate normele de pronunțare literară, el nu va reuși totuși să rostească totdeauna la fel același sunet. Este un fapt dovedit de fonetica experimentală. Un *e*, de exemplu, poate avea un număr infinit de aspecte în rostirea aceluiași individ, variind în funcție de ritmul vorbirii, de caracterul comunicării, de starea psihică momentană etc.

4) Pronunțarea literară este, ea însăși, ca orice fenomen obiectiv, în continuă mișcare și transformare. De aici posibilitatea fiecărui individ de a alege una din variantele între care ortoepia oscilează la un moment dat (vezi *materialism* și *materializm*).

5) Vorbitorul simte nevoia să-și adapteze expresia (și, implicit, rostirea) la diversele situații în care se desfășoară procesul comunicării. Această necesitate — întru totul justificată — explică existența unor variante stilistice de pronunțare. Oricare individ, indiferent dacă vorbește un grai sau o limbă literară, indiferent de vîrsta, de sexul sau de gradul său de cultură, posedă cel puțin două stiluri de pronunțare pe care le utilizează în funcție de împrejurări[1]. Vom rosti, de exemplu, *se aude*, *neînvățat* în stilul solemn, dar *se-aude*, *nenvățat* într-un stil familiar,

---

[1] Pentru amănunte în legătură cu această problemă, cf. Lidia Sfîrlea, *Variante stilistice ale pronunțării românești actuale*, în „Limba română", XII (1963), nr. 6.

mai liber. Amîndouă tipurile de pronunțare aparțin limbii literare, sînt deci corecte.

Din argumentația de mai sus trebuie oare să deducem că ortoepia este o noțiune fictivă sau că n-are rost să ne străduim să învățăm regulile ortoepice, din moment ce tot nu ajungem să le aplicăm perfect și consecvent? Nicidecum. Pronunțarea literară, ca întreaga limbă literară, este o abstracție; dar nu una inventată, ci izvorîtă din realitățile lingvistice concrete și existentă în conștiința fiecăruia dintre noi. Dacă un locuitor din Prundul-Bîrgăului, vorbind cu un intelectual bucureștean, își modifică rostirea, evitînd (dintr-o jenă nemărturisită) formele propriului său grai, înseamnă că în conștiința lui s-au format contururile unei pronunțări-model spre care tinde mai mult sau mai puțin conștient. Dacă aproape fiecare dintre noi ne dăm seama, după rostire, că cel care ne vorbește este bănățean sau moldovean, că aparține unei anumite categorii sociale, că are un anumit grad de cultură etc., înseamnă că în mintea noastră există imaginea unei rostiri corecte, rostire situată deasupra dialectelor, a accidentelor și a particularităților individuale. Către acest model de rostire corectă se îndreaptă — și trebuie să se îndrepte consecvent — eforturile fiecărui vorbitor al limbii noastre. Căci modul de rostire este o etichetă cu care fiecare dintre noi se prezintă în fața societății. Și cu cît ne apropiem mai mult de perfecțiunea modelului ideal, cu atît vorbirea noastră devine mai clară, mai frumoasă, mai expresivă.

Educarea și autoeducarea pronunțării nu trebuie să înceapă, după părerea noastră, cu memorarea unui șir de reguli și cu aplicarea lor mecanică la cazurile particulare. Primul pas înspre o rostire curată, îngrijită îl constituie exercițiile elementare de dicțiune: controlul respirației, orientarea vocii, igiena și gimnastica aparatului fonator. Din păcate, dicțiunea nu se studiază la noi decît în conservatoare și în institute de teatru. S-a încetățenit astfel ideea că numai actorii au (sau nu au) „dicțiune“, pe cînd vorbitorii de rînd „pronunță“ frumos sau urît, au (sau nu au) „accent“ etc. În realitate dicțiunea și pronunțarea sînt două noțiuni diferite și amîndouă se referă deopotrivă la toți vorbitorii unei limbi. Dicțiunea este arta de a emite clar sunetele vorbirii, adaptîndu-le în același timp la necesitățile dictate de conținutul comunicării. Pronunțarea este pur și simplu modul specific de a articula sunetele unei anumite limbi. O bună dicțiune este baza unei rostiri corecte, dar nu se confundă cu aceasta. Există actori (ce-i drept, din ce în ce mai puțini) care, deși și-au format o dicțiune excelentă, se abat de la normele ortoepiei actuale, păstrînd particularități fonetice ale graiului lor regional. Există și vorbitori de rînd care n-au făcut exerciții de dicțiune și totuși au o pronunțare îngrijită. Rezultate sigure nu se pot obține decît prin cultivarea paralelă a dicțiunii și a pronunțării. În acest scop ar fi foarte utilă extinderea studiului dicțiunii și la alte institute de învățămînt superior, ba chiar și la învățămîntul mediu. La vîrsta adolescenței, cînd tînărul își formează și vocea, și un mod personal de a-și exprima gîndurile, și o anumită atitudine în raporturile cu cei din jur, lecțiile de dicțiune l-ar putea ajuta nebănuit de mult. Timiditatea specifică vîrstei ar fi mai ușor învinsă, iar consecințele ei (bîlbîiala, vorbirea în șoaptă sau bolborosită etc.) s-ar putea înlătura înainte de a deveni defecte permanente. Unii tineri — și chiar mai puțin tineri — își închipuie că nu e „distins“ să deschizi gura atît cît trebuie pentru ca rostirea ta să fie înțeleasă. Alții, dimpotrivă, socotesc că o articulare exagerat de puternică a sunetelor le pune în valoare personalitatea. Unii folosesc conștient trăsături de grai regional sau rostiri neglijente în împrejurări cu totul nepotrivite; alții împing pedantismul pînă la ridicol. Toate aceste tendințe care se soldează cu o pronunțare incorectă și inestetică pot fi anulate printr-o instruire sistematică în direcția perfecționării dicțiunii și a pronunțării. Cultivarea rostirii ar trebui să constituie pentru fiecare dintre noi o problemă de etică și de estetică. E o lipsă de politețe să pui la încercare urechea, mintea și imaginația interlocutorului printr-o rostire ininteligibilă, după cum e urît și jignitor să-l șochezi prin accente tunătoare ori să-i pui răbdarea la încercare, lungind exagerat sunetele și întrerupînd șirul logic al vorbirii prin pauze (eventual suplinite prin *ăăă*..., *mmm*...).

Importanța social-culturală a perfecționării rostirii decurge din însuși procesul culturalizării maselor și al unificării limbii noastre naționale. Limba unitară, frumoasă, nuanțată se făurește nu numai de scriitori, de poeți și de actori, ci de întreaga colectivitate a celor care își exprimă — în scris sau oral — gîndurile, ideile, sentimentele. Fiecare individ este deci dator să-și aducă partea lui de contribuție la întocmirea unui ansamblu armonios, conștient fiind că vorbirea sa trebuie să reflecte gîndirea actualului om cult și civilizat.

Subiectul lucrării noastre nu ne îngăduie să stăruim mai mult asupra a ceea ce am numit „primul pas în ortoepie". Ne-am propus să ne ocupăm numai de corectitudinea pronunțării, iar studiul dicțiunii nu este — cel puțin deocamdată — parte integrantă a ortoepiei. Mai curînd se întîmplă invers: cursurile de dicțiune dau și noțiuni de ortoepie, noțiuni care însă, de regulă, nu depășesc indicațiile îndreptarelor oficiale.

Pe cei care doresc să-și însușească temeinic și sistematic arta rostirii, îi sfătuim să înceapă cu capitolele I, III și IV din lucrarea Sandinei Stan *Tehnica vorbirii scenice*[1], să continue cu studierea paralelă a *Îndreptarului*[1] și a exercițiilor pe care le vom da în continuare și, în sfîrșit, să-și completeze cunoștințele teoretice prin lectura unor lucrări mai speciale din domeniul foneticii, fonologiei și al prozodiei[2].

---

[1] Comitetul de stat pentru cultură și artă, Casa centrală a creației populare, [București, 1967].

Cei care consideră că au o dicțiune mulțumitoare și vor să-și asigure numai corectitudinea modului de articulare, se pot limita la *Îndreptar* și la lucrarea de față. Tuturor însă le facem o călduroasă și insistentă recomandare: Frecventați teatrul; ascultați-i cu atenție pe marii noștri actori; învățați de la ei în cîte feluri poate fi articulat un sunet pentru a exprima adecvat o anumită idee, o anumită atitudine, o anumită stare de spirit. Învățați de la Chirița sau de la Dandanache cum *nu* trebuie să pronunțați românește și învățați de la personje ca Bălcescu, Andronic sau Ioana Boiu cum se pronunță frumos românește. Căci teatrul este o dublă școală de ortoepie: pe de o parte scoate în evidență greșeala, ridiculizînd-o, pe de altă parte oferă — fără ostentație și didacticism — modelul cel mai perfect de rostire. Desigur, nu trebuie să cădem în eroarea de a imita mecanic tehnica actoricească. Scena își are specificul ei, care îi impune anumite exagerări, inadmisibile în viața de toate zilele. Stilul scenic de pronunțare[3] înglobează trăsăturile cele mai tipice ale pronunțării literare, fără însă a se confunda cu aceasta.

---

[1] Ediția din 1965, citată în prefață.

[2] Amintim aici, ca deosebit de interesante și utile: M. Peyrollaz și M. L. Bara de Tovar, *Manuel de phonétique et de diction française des étrangers*, Paris, [1954]; J. Tarneaud, *Traité pratique de phonologie et de phoniatrie*, Paris, 1961; Charles Fries și Lado Robert, *English Pronunciation. Exercises in Sound Segment, Intonation and Rhythm*, Ann Arbor, [1964]; Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, 1965.

[3] Analizat de Lidia Sfîrlea în *Stilul scenic al pronunțării românești*, disertație aflată sub tipar.

Și dacă mai întîlnim ici-colo cîte un actor care își discreditează stilul, coborîndu-l la maniera bulevardieră de rostire, marea majoritate a artiștilor noștri dramatici știu să facă din limba românească un adevărat instrument de artă, îndeplinindu-și cu cinste misiunea de profesori ai rostirii frumoase pentru sute și mii de spectatori.

VOCALISMUL

Vocale simple

În limba română literară există șapte vocale: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*. În funcție de locul de articulare, ele se clasifică după cum urmează:

— Anterioare sau palatale: *e*, *i*. Articularea lor se face printr-o ușoară înaintare a limbii spre dinți și prin ridicarea părții ei anterioare înspre palatul tare.

— Posterioare sau velare: *o*, *u*. Pentru articularea lor limba se retrage puțin, iar partea ei posterioară se ridică înspre vălul palatului. Întrucît la rostirea acestor două vocale intervine și o rotunjire a buzelor, ele se mai numesc și vocale rotunjite sau labiale (de la lat. *labium* „buză“).

— Centrale sau mediale: *a*, *ă*, *î*. Articularea lor se realizează în partea centrală a gurii, cu limba ușor ridicată spre partea posterioară a palatului (la *ă*, *î*) sau în poziție de repaus (la *a*).

După gradul de deschidere a aparatului bucal, vocalele de mai sus se împart în:

— Vocale închise: *i*, *u*, *î*. La pronunțarea lor maxilarele sînt foarte apropiate, iar canalul prin care se scurge aerul expirat este strîmt.

— Vocale mijlocii: *e*, *o*, *ă*. La articularea acestora maxilarele se îndepărtează la o distanță de 0,5—1 cm, și spațiul de rezonanță este relativ larg.

— Vocală deschisă: *a*. Este singura vocală cu deschidere maximă. Rezonatorul cuprinde întreaga capacitate a cavității bucale, organele articulatorii fiind în stare de repaus.

Vedem deci că vocalele au anumite particularități care le apropie sau le deosebesc unele de altele. Astfel *e* și *i* au același loc de articulare (partea anterioară a gurii), dar se deosebesc prin nuanța timbrului, întrucît la *i* maxilarele sînt mai apropiate, limba înaintează și se ridică mai mult decît la *e*. De asemenea între *o* și *u* există o coincidență de articulare (limba la vălul palatului și acțiunea buzelor); dar tubul fonator este mult mai lung și mai îngust la *u*, deoarece maxilarele sînt foarte apropiate, dosul limbii e mai ridicat spre vălul palatului, iar buzele, care la *o* sînt abia rotunjite, la *u* se apropie și înaintează, luînd o formă țuguiată. Vocalele *ă* și *î* se reunesc prin locul de articulare (centrul gurii), dar diferă prin faptul că la *î* maxilarele sînt mai apropiate (aproximativ ca la *i*), iar partea centrală a limbii se ridică mai mult spre partea posterioară a palatului decît în cazul lui *ă*[1]. În sfîrșit, vocala *a* se aseamănă cu *ă* și *î* prin articularea centrală, dar se deosebește de ele, și de toate celelalte vocale, prin gradul maxim de deschidere a gurii și prin poziția inactivă a limbii și a buzelor.

---

[1] Scrierea cu *â* în unele cuvinte (*român*, *România* etc.) nu trebuie să ne deruteze. Litera *â* redă exact același sunet ca și *î*.

Descrierea de mai sus ne ajută să înțelegem de ce fonologii reprezintă de obicei vocalele limbii române sub forma unui triunghi:

i î u

e ă o

a

Situația specială pe care o are vocala *a* în cadrul sistemului vocalic românesc ne permite să o considerăm neutră și s-o folosim ca termen de referință pentru toate celelalte vocale. Așadar, pentru fixarea articulării fiecărei vocale, vom porni de la *a*.

EXERCIȚII

59. Depărtați maxilarele atît cît să încapă, vertical, între dinții din față, falanga a doua a degetului mic și pronunțați vocala *a*. Introduceți vîrful degetului mare între incisivii superiori și cei inferiori și pronunțați pe rînd: *e*, *ă*, *o*; *e*, *o*, *ă*; *o*, *ă*, *e*; *o*, *e*, *ă*; *ă*, *e*, *o*; *ă*, *o*, *e*. Apropiați maxilarele și, ținînd între incisivi un băț de chibrit, articulați: *i*, *î*, *u*; *i*, *u*, *î*; *u*, *î*, *i*; *u*, *i*, *î*; *î*, *i*, *u*; *î*, *u*, *i*. Reluați exercițiul, marcînd perfect diferența dintre vocale prin poziția limbii și a buzelor.

60. Păstrînd gradele de deschidere fixate prin exercițiul precedent, rostiți rar și sincopat:

— *a*, *e*, *i*; *i*, *e*, *a*;
— *a*, *ă*, *î*; *î*, *ă*, *a*;
— *a*, *o*, *u*; *u*, *o*, *a*.

Repetați exercițiul de mai multe ori, tot mai repede, urmărind însă ca trecerea de la articularea unei vocale la articularea celeilalte să se facă perfect, total, fără ajutorul unor sunete intermediare.

61. Cu aceeași grijă pentru gradul de deschidere a gurii, pentru poziția limbii și a buzelor, articulați fiecare vocală în parte, raportînd-o la sunetul *a*: *i* — *a*; *î* — *a*; *u* — *a*; *e* — *a*; *ă* — *a*; *o* — *a*. Încercați apoi singuri să combinați vocale diferite, menținîndu-l pe *a* ca o constantă: *o*, *î*, *a*; *e*, *u*, *a*; *i*, *ă*, *u*, *a* etc.

62. Sărind peste consoane, rostiți numai vocalele din următoarele texte: *Marile case din celălalt colț sînt făcute de curînd. Dacă nu vine Gelu, plecăm duminică la Someș. Într-un cuvînt a exprimat tot ce altul ar fi spus într-o tiradă.*

*

Am analizat pînă aici pronunțarea izolată a fiecărei vocale simple. După cum se știe însă, în fluxul vorbirii sunetul nu se prezintă ca o entitate independentă, ci se combină cu alte sunete, pentru a forma cuvinte, propoziții, fraze. În funcție de poziția pe care o ocupă în cuvint și în dependență de caracterul sunetelor vecine, aceeași vocală poate avea comportări diferite. Pentru a ne însuși deci rostirea corectă a vocalelor, este necesar să cunoaștem nu numai realizarea lor acustico-fiziologică, ci și condițiile concrete de existență a lor în vorbire.

a) Vocale inițiale. Norma limbii române literare cere ca oricare vocală la început de cuvînt să se pronunțe clar ca vocală simplă, fără un prealabil element de sprijin. Se va rosti deci: *om*, *in*, *ăl*, *un* etc. și nu *u̯om*, *i̯in*, *i̯ăl*, *u̯un*, cum se aude adesea în vorbirea populară.

Excepție de la această regulă face vocala *e*, care apare în forma ei pură numai în neologisme *(eră*, *egidă*, *enunț*, *examen* etc.*)*, dar este în mod obligatoriu precedată de un iod (i̯)[1] în cuvinte vechi *(i̯ed*, *i̯eftin*, *i̯esle*, *i̯eși)*. Excepția se menține și la acele cuvinte vechi pentru care grafia păstrează un *e* inițial. Ne referim la unele forme ale pronumelui personal (*eu*, *el* etc.) și ale verbului *a fi* (*e*, *este*, *erau* etc.) al căror *e* inițial trebuie să fie neapărat precedat de un *i̯* în pronunțare (*i̯eu*, *i̯el*, *i̯e* etc.).

EXERCIȚII

63. Să se rostească următoarele serii de cuvinte, urmărindu-se realizarea cît mai perfectă a vocalei inițiale, indiferent dacă ea este sau nu accentuată:

— *ápă*, *arắt*, *atóm*, *anatémă*, *Ána*;
— *ắla*, *ắlălalt*, *ăst*;
— *om*, *oráș*, *óștile*, *oprít*, *oligarhie*, *Ólga*;

---

[1] Amănunte în legătură cu articularea iodului inițial se dau la p. 107 — 109

— *íbis, ínimă, Iván, Ipsilánti, íris;*
— *îl, învățătór, îşi, înált;*
— *úrmă, úşă, urnít, uriáş, universál.*

64. Verificați puritatea vocalei inițiale, rostind paralel cuvinte ca:

páre/áre
hártă/ártă
cápă/ápă
banále/anále
viță/iță
Gilău/ilău

mîl/îl
sînger/înger
pom/om
ros/os
spun/un
cúrcă/úrcă

65. Enumerați 10 cuvinte ale limbii române care încep (şi în scris şi în vorbire) cu *e-*, 5 cuvinte care încep cu *ie* (rostit *i̯e-*) şi 5 cuvinte care, deşi se scriu cu *e* inițial, se rostesc cu *i̯e-*.

66. Ținînd seamă de norma enunțată, pronunțați următoarele propoziții: *Elevul eminent este evidențiat. Ieşirea e prin spatele edificiului. Am mai văzut eu elefanți şi iepuri.*

b) Vocale interioare. Numim astfel vocalele situate între două consoane ale aceluiaşi cuvînt. În general, ele nu pun probleme dificile, întrucît se rostesc aşa cum se scriu, iar forma lor corectă în cadrul unuia sau altuia dintre cuvinte o găsim cu uşurință în indexul îndreptarului ortografic[1] sau chiar în dicționare ale limbii române actuale[2]. Există totuşi cîteva situații în care vorbitorul ar putea să greşească — fără să-şi dea seama — fie din pricina unei deprinderi regionale de rostire, fie din pricina unei neglijențe personale.

În primul rînd, trebuie să se urmărească realizarea unei concordanțe în ce priveşte înălțimea timbrului vocalei interioare şi cea a consoanei care o precedă. În acest scop, încă în timpul articulării consoanei, organele articulatorii trebuie să fie pregătite pentru rostirea vocalei care urmează. Este aşa-numita „coarticulare a sunetelor", fenomen ce caracterizează nu numai vorbirea românească. De exemplu, pentru a pronunța corect cuvîntul *tot*, în momentul cînd vîrful limbii s-a lipit de dinți (la primul *t*), buzele trebuie să se rotunjească, iar dosul limbii să se ridice spre vălul palatului. Numai în felul acesta după explozia lui *t* se poate auzi un *o* clar, curat. Dacă în timpul articulării lui *t* buzele sînt în stare de repaus, în loc de *o* se realizează un *ă* (forma *tăt* este de altfel răspîndită în anumite graiuri românești) sau un sunet hibrid, nici central, nici velar; iar dacă buzele sînt țuguiate și revin treptat la rotunjirea specifică pentru *o*, atunci între consoană și vocală se aude un sunet intermediar (*tu̯ot* — formă frecventă în vorbirea populară). Spre a rosti prepoziția *pentru*, la articularea primei consoane (*p*) limba trebuie să se afle exact în poziția lui *e*. Dacă partea anterioară a limbii este coborîtă, se va auzi după *p* fie un *ă*, fie un *e* foarte deschis (formele *păntru* și *pęntru* sînt regionale, deci incorecte); iar dacă limba este prea ridicată spre partea anterioară a palatului, rezultă un *i* sau, prin revenire treptată, un *i̯e* (formele *pintru* și *pi̯entru*, de asemenea regionale, trebuie evitate în rostirea literară). În numeralele *șase*, *șapte*, consoana inițială, deși prepalatală, trebuie rostită dur, în așa fel încît limba să poată trece direct de la poziția lui *ș* la cea a lui *a*, fără a executa mișcarea auxiliară care, la vorbitorii din sudul țării, dă naștere formelor *șe̯ase*, *șe̯apte*. Exemplele ar putea fi înmulțite. Ne oprim aici, pentru a repeta regula: Timbrul consoanei unui cuvînt trebuie să fie identic cu timbrul vocalei care îi urmează în cadrul aceluiași cuvînt.

---

[1] Cf. *Îndreptar...* citat în prefață.

[2] Cf. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. II—V, [Bucureşti], 1955—1958; *Dicționarul limbii române moderne*, [Bucureşti], 1958.

EXERCIȚII

67. Rostiți următoarele grupuri de cuvinte, îndreptîndu-vă atenția în mod deosebit asupra vocalelor interioare și a legăturii lor cu consoanele precedente:

— *aranját*, *banán*, *canál*, *hamál*, *par*, *șantáj*, *zac;*
— *cer*, *leg*, *merg*, *preș*, *semn*, *șes*, *țes;*

— *cănít, găsít, măr, păr, rămî́n, trásnet, văl;*
— *bot, cozoróc, jos, mort, prost, sport, șold;*
— *asin, bir, pilít, șir, timp, ținút, zid;*
— *cîntát, cît, lî́nced, mîl, rîd, sfîrșít, țîr;*
— *ajún, bust, cule, jur, lášul, surd, țúrțur.*

În al doilea rînd, trebuie știut că vorbirea cotidiană oscilează adesea în privința rostirii unor vocale interne. De cele mai multe ori oscilația e provocată de sistemul graiului de care este — mai mult sau mai puțin — legat vorbitorul. De exemplu, dificultatea de a alege între *ă* și *e* sau între *î* și *i* (*băjeni — bejéni, delóc — dălóc, jăcmăni — — jecmăni, sî́hlă — sihlă, trăbui — trebui, țîglă — țiglă, zăr — zer* etc.) se explică prin consoanele precedente, care nu au același caracter în graiuri ca în limba literară. Își găsesc un suport dialectal și numeroasele fluctuații la care sînt supuse anumite vocale neaccentuate (de ex. *ă — a, o — u* în silaba care precedă accentul cuvîntului: *păcát — — pacát, adormí — adurmí*; sau *e — i* după silaba accentuată: *soárele — soárili*). Rămîn totuși foarte multe forme accidentale ale aceluiași cuvînt, dublete de pronunțare relativ răspîndite și folosite chiar de unul și același individ. Prin urmare, ori de cîte ori ezităm între două vocale interioare la rostirea unui cuvînt, este bine să consultăm îndreptarul oficial, ca să aflăm forma corectă din punct de vedere literar.

EXERCIȚII

68. Citiți grupurile de dublete de mai jos, subliniind la fiecare cuvînt varianta pe care o considerați corectă. Confruntați apoi răspunsurile dv. cu indicele *Îndreptarului ortografic:*

a sau *ă*?

marámă — mărámă
maslină — măslină
nafrámă — năfrámă
záhăr — zăhár
zalóg — zălóg
zapláz — zăpláz

ă sau *î*?

întălnire — întîlnire
mănăstire — mînăstire
mănúșă — mînúșă
pắnă — pínă
vălceá — vîlceá
zăngăni — zîngăni

ă sau *o*?

împovărát — împovorát
nărói — norói
păstáie — postáie
plămín — plomín
văpseá — vopseá

o sau *u*?

amorţit — amurţit
coprínde — cuprínde
matricolă — matriculă
mosafír — musafír
roșit — rușit
vótcă — vútcă

u sau *î*?

húlpav — hî́lpav
pătrunjél — pătrînjél
vultoáre — vîltoáre

i sau *î*?

căpăţínă — căpăţî́nă
ridic — rîdic
risipă — rîsipă
stinge — stî́nge
strimt — strîmt
tínăr — tî́năr

e sau *i*?

antecámeră — anticámeră
deseáră — diseáră
duminecă — duminică
frécţie — fricţie
mesádă — misádă
nemeri — nimeri
piédecă — piédică
revolvér — rivolvér
sălbátec — sălbátic
triméte — trimíte
zănátec — zănátic

e sau ă?

chélner — *chélnăr*
depárte — *dăpárte*
dóisprezece — *dóisprăzece*
iézer — *iézăr*
îmbetá — *îmbătá*
jerátic — *jărátic*
mázere — *mázăre*
necáz — *năcáz*
ospetá — *ospătá*
reușit — *răușit*
șnițel — *șnițăl*
țesălá — *țăsălá*

În sfirșit, în cadrul vocalelor interioare se cuvine să semnalăm un fenomen care privește exclusiv sunetul *e* și este aproape insesizabil pentru un nespecialist. După cum s-a arătat mai sus, *e* face parte din seria vocalelor cu deschidere mijlocie. În anumite condiții însă, deschiderea acestei vocale se mărește puțin, fără a se ajunge la un *ę* veritabil (ca cel din graiurile ardelenești). Se întîmplă această ușoară modificare mai ales în cazul neologismelor în care *e* accentuat e urmat de grupul „*r* + consoană“: *alertă*, *concert*, *guvern*, *modern*. De la astfel de neologisme, fenomenul s-a extins și la cuvinte vechi ale limbii care prezintă condiția de mai sus. Dacă vom urmări în rostirea majorității oamenilor culți forme ca *cere* față de *cerne*, *vede* față de *verde* etc., vom observa că în cuvintele date pe prim plan nu există (și nu trebuie să existe) deosebire de articulare între vocala interioară și cea finală, pe cînd în cuvintele celelalte, *e* accentuat este ceva mai deschis decît *e* final[1].

---

[1] Intervine această diferență de timbru și în cazul unor cuvinte lungi, în care sunetul *e* apare succesiv în mai multe silabe. În pronunțarea cuvintelor: *elementele*, *frecvente*, *recepteze* etc. se constată o variație a lui *e*, fără însă ca locul variantei mijlocii închise și a celei mijlocii deschise să fie bine stabilit. Recenta tendință — răspîndită mai ales printre adolescenți — de a rosti un *ḝ* (= *e* foarte deschis, cu nuanță de *ă*) în orice condiții de context (de ex.

EXERCIȚII

69. Dintre cuvintele limbii române, enumerați 5 în care *e* interior apare cu deschidere mijlocie obișnuită și 5 în care *e* interior este ușor deschis, datorită condițiilor amintite mai sus și avînd în vedere exemplele date.

c) Vocale finale. Observațiile privitoare la vocalele interioare sînt în mare măsură valabile și pentru vocalele finale. În realizarea lor trebuie să se urmărească în primul rînd raportul de înălțime cu consoana precedentă, în așa fel încît trecerea de la una la cealaltă să se efectueze fără vreun element intermediar: *ápă* și nu *ápî̯ă*, *féte* și nu *féți̯e* etc.

EXERCIȚII

70. Pronunțați următoarele grupuri de cuvinte, avînd grijă să articulați toate vocalele lor după normele stabilite anterior și îndreptîndu-vă atenția îndeosebi asupra vocalei finale:

— *ăla, basmá, eléva, sápa, sóra, vína;*
— *ápe, cúrte, íțe, ríde, vére, vórbe;*
— *ápă, glúgă, ínimă, línă, óră, vénă;*
— *banjó, pólo, sóro, témpo, víno, zéro;*
— *fugí, gri, iví, ocolí, păși, vení;*
— *doborî́, ocărî́, omorî́, pîrî́, tîrî́, urî́;*
— *adú, céntru, Nícu, părú, tabú, úmblu.*

De asemenea trebuie controlată exactitatea formei vocalei finale și evitate oscilațiile de tipul *úșă* — *úșe*, *către* — — *cătră*, *covoáre* — *covoáră* etc.

EXERCIȚII

71. Analizați formele paralele de mai jos și procedați întocmai ca la exercițiul 68:

e sau *ă*?
acuratéțe — *acuratéță*
finéțe — *finéță*
iése — *iésă*
mătáse — *mătásă*
mătúșe — *mătúșă*

---

minutĕlĕ, *rĕvĕdĕrĕ*) e condamnabilă atît din punct de vedere lingvistic, cît și estetic.

e sau *ă*?

năpáste — năpástă
paháre — paháră
páșe — páșă
tineréțe — tineréță
vráje — vrájă

În general, vocalele finale neaccentuate ale limbii române se rostesc cu o intensitate relativ mai scăzută decît aceea a vocalelor interioare. Din această cauză ele sînt expuse la pierderea (parțială sau totală) a sonorității, adică la „asurzire“ sau „amuțire“. În vorbirea familiară, mai neglijentă, acest fenomen nu este prea supărător, deoarece interlocutorul are posibilitatea de a reconstitui, pe plan mintal, sunetele percepute neclar sau incomplet. Norma literară (care are în vedere și vorbirea solemnă de la catedră, de la tribună etc.) cere însă ca vocalele finale să-și păstreze acel minim de sonoritate necesar pentru a fi auzite. Prin urmare, orice literă care redă o vocală neaccentuată la sfîrșitul unui cuvînt trebuie citită la fel de clar ca și corespondenta ei neaccentuată de la începutul sau din interiorul cuvîntului. Fac excepție de la această regulă numai *i* și *u* în anumite condiții:

— *i* sau *u* ca element marginal al unui diftong descendent *(fetei, leu, pîrîu, pui, rău, știi* etc. rostite *fetei̯, leu̯, pîrîu̯, rău̯, știi̯)*[1];

— *i* final ca articol al unor plurale masculine *(oamenii, lupii, unii)* și al unor genitiv-dative feminine *(lumii, țării, vulpii)*[2] reprezintă o simplă grafie, deci nu se rostește de loc;

— *i* final după consoană, la pluralul nearticulat (s.m. *ani, lupi*; s. f. *mărci, păpuși*; s. n. *dulapuri, planuri*; adj.

---

[1] De pronunțarea acestui element ne vom ocupa la capitolul *Diftongii* (vezi p. 107-109).

[2] Cf. și regulile ortografice enunțate la p. 19—21.

lungi, *verzi*) are o articulație incompletă și o durată foarte scurtă; este lipsit de sonoritate și nu poate forma silabă. Însușirile enumerate i-au determinat pe unii lingviști să-l numească „pseudovocală"[1], adică falsă vocală.

Ce se întîmplă de fapt la rostirea acestui tip de vocală? Ca și în cazul vocalelor interioare, organele articulatorii sînt pregătite încă în timpul pronunțării consoanei precedente: partea anterioară a limbii se apropie de palat în poziția lui *i*, iar colțurile buzelor se depărtează. Dar în momentul cînd consoana a fost rostită, corzile vocale își contenesc vibrațiile (după consoană sonoră) ori nu încep să vibreze (după consoană surdă); buzele rămîn ușor întredeschise, printre ele se scurge un scurt suflu cu timbru palatal (un fel de *h*, ca atunci cînd rostim un *i* în șoaptă) și acest suflu reprezintă singurul indiciu a ceea ce grafic notăm prin *i* după consoană, la sfîrșitul unui cuvînt. Deși adus la o formă care nu mai seamănă cu obișnuitele sunete ale limbii, *i* final (notat fonetic prin ^{i} la umărul consoanei precedente) are o deosebită importanță în sistemul sunetelor românești. El constituie adesea unicul semn care deosebește pluralul nearticulat *(lup*^{i}*)* de singularul aceluiași cuvînt *(lup)* și de pluralul articulat *(lúpi*[2]*)*, persoana I *(cer)* de persoana a II-a *(cer*^{i}*)* la indicativul prezent etc. Funcțiunea distinctivă a lui ^{i} atrage după sine necesitatea emiterii lui clare și corecte[3].

---

[1] Cf. E. Petrovici, *Le pseudo i final du roumain*, în „Bulletin linguistique", II (1934); Andrei Avram, *Cercetări asupra sonorității în limba română*, [București, 1961], p. 45 ș.u.

[2] Rostit cu un singur, dar silabic *i*, căci, după cum am arătat mai sus, articolul notat în scriere *(lupii)* nu se realizează în pronunțare.

[3] Vă recomandăm să urmăriți realizarea suflului final palatal în pronunțarea actorilor.

EXERCIȚII

72. Respectînd indicațiile de mai sus, deosebiți în pronunțare următoarele plurale nearticulate de pluralele lor articulate:

ánii — ani
brázii — brazi
céhii — cehi
cólții — colți
mírii — miri
nápii — napi
órbii — orbi
pájii — paji
pășii — pași
péștii — pești
sácii — saci
slávii — slavi
sólii — soli
șéfii — șefi

73. După același criteriu, deosebiți pluralul nearticulat de genitiv-dativul singular la următoarele substantive:

boli — bólii
căști — cắștii
coji — cójii
curți — cúrții
flori — flórii
ierni — iérnii
lăzi — lắzii
legi — légii
mări — mắrii
nuci — núcii
răni — rắnii
slăvi — slắvii
uși — úșii
vulpi — vúlpii

Nu intră în categoria discutată plurale nearticulate în care *i* final urmează după grupul „consoană + *r*". În această situație *i* final formează silabă, deci se pronunță ca o vocală obișnuită. Forme nearticulate de tipul *aștri*, *codri*, *miniștri* se rostesc exact la fel ca și corespondentele lor articulate *(aștrii*, *codrii*, *miniștrii)*, prin urmare aici opoziția „articulat — nearticulat" se face exclusiv în scris.

EXERCIȚII

74. La exemplele date de noi mai sus, adăugați încă 5 plurale al căror *i* final să urmeze după grupul „consoană + r".

Hiatul

Hiatul, adică articularea consecutivă a două vocale care aparțin unor silabe diferite, constituie o dificultate pentru majoritatea vorbitorilor limbii române. Nefiind moștenit, ei împrumutat prin neologisme, hiatul este un fenomen tipic literar (adică nepopular) și, chiar în limba română literară, se realizează mai adesea în grafie decît în rostire. Tendința larg răspîndită este aceea de a evita hiatul prin introducerea unui element de sprijin între cele două vocale alăturate.

În anumite situații, elementul de sprijin intervocalic este nu numai justificat, ci și inevitabil. Astfel, în cazul alăturării lui *i* de *a* sau *e* și a lui *u* de *a*, *ă*, *î*, sau *o* nici un român nu realizează un hiat veritabil. Între *i* și *a* sau *e* următor apare întotdeauna și foarte clar un sunet fricativ palatal (i̯)[1], iar între *u* și un *a*, *ă*, *î* sau *o* următor apare — uneori mai slab, dar totdeauna perceptibil — un sunet fricativ bilabial (u̯)[2]. Se rostește deci — chiar dacă nu se scrie așa —: *casii̯er*, *familii̯e*, *să fii̯e*, *Ili̯e*, *istorii̯e*, *mii̯e*, *sperii̯e*, *vii̯e*; *datorii̯a*, *poziții̯a*; *aluu̯at*, *ambiguu̯ă*, *defectuu̯os*, *luu̯înd* etc. În toate celelalte cazuri, norma ortoepică poate și trebuie să corespundă normei ortografice[3]. Astfel, se va rosti: *aed*, *duel*, *neon*, *poem*, *rațiune*, *serios* etc. și nu *ai̯ed*, *dui̯el*, *neu̯on*, *poi̯em*, *rațiu̯une*, *seriu̯os*, cum se aude adesea în vorbirea populară.

Un model de rostire ușoară și elegantă a vocalelor în hiat îl găsim în vorbirea noastră scenică. Pentru a evita elementul de sprijin intervocalic și pentru a realiza consecutiv două vocale diferite, actorii recurg la procedeul coarticulării, în sensul că imprimă primei vocale ceva din caracterul celei de a doua, transmițînd totodată o particularitate a primei vocale asupra vocalei următoare. De exemplu, rostind cuvîntul *aed*, actorii au grijă ca în timpul emiterii lui *a* să-și pregătească limba și buzele pentru articularea lui *e*. Din cauza aceasta, o bună parte din sunetul *a* are un timbru ușor palatalizat (*ȧ*). Organele articulatorii, trecînd treptat și relativ lent în poziția celei de a doua vocale, *e* nu se realizează nici el în forma lui pură, ci într-o variantă care (cel puțin în prima ei porțiune) este ceva mai deschisă decît vocala mijlocie obișnuită (aproximativ *ę*). Același proces de adaptare reciprocă are loc și în cazul rostirii unor cuvinte ca *neon*, *rațiune*, *gălbior*. Vocala palatală este ușor rotunjită *(e̊, i̊)* din pricina vocalei labiale următoare, iar labiala, la rîndul ei, este — pe o bună parte a duratei ei — palatalizată *(ȯ, u̇)* sub influența vocalei precedente. Rezultă deci un „pseudohiat“ (*ȧęd*, *ne̊ȯn*, *rați̊u̇ne*, *gălbi̊ȯr)* în care vocalele nu-și păstrează independența și integritatea[1]. Totuși acest mod de articulare ni se pare cel mai potrivit pentru limba română. De altfel, el nu caracterizează numai stilul scenic, ci apare în vorbirea îngrijită a celor mai mulți oameni culți.

---

[1] La fel ca cel dinaintea lui *e* inițial în cuvinte vechi *(i̯el, i̯este, i̯era...)*. Îi vom descrie detaliat articularea în capitolul consacrat diftongilor.

[2] Și descrierea lui *u̯* se găsește în capitolul următor (cf. p. 107-108 și 110).

[3] Pentru care vezi p. 16.

Nu se recomandă extinderea procedeului descris mai sus la persoana a III-a a unor verbe de conjugarea a IV-a (*atribuie*, *constituie* etc.) sau la cuvinte vechi, în care *i̯* intervocalic are o bază etimologică (*baie*, *boier*, *croiesc*, *lămîie*, *taie* etc.). Actorii au obiceiul de a elimina suportul intervocalic, realizînd, și în aceste cazuri, un pseudohiat (*atribu̇e̊*, *tȧę* etc.)[2]. E adevărat că nici în vorbirea literară obișnuită astfel de cuvinte nu prezintă un iod intervocalic puternic. Iodul din *atribuie*, *baie*, *trebuie* etc. nu atinge intensitatea celui din *mii̯e*, *știi̯am*, *vii̯e*, de aceea socotim mai potrivit să-l redăm în scris printr-un ^{i}: *atribú*^{i}*e*, *bá*^{i}*e* etc.

---

[1] Notăm că nici în formele cu *i̯* sau *u̯* intercalat vocalele nu apar sub aspectul lor pur. Alterările lor sînt însă mai puțin perceptibile, de aceea nu le-am notat consecvent.

[2] Pseudohiatul prezintă avantajul unei articulări mai comode și a unei rezonanțe mai plăcute.

Recapitulînd datele de mai sus, distingem trei situații care trebuie reținute: a) hiat grafic, nerealizat în vorbire (tipul *mie* = *mii̯e*); b) hiat grafic, realizat în rostire de obicei prin coarticulare (tipul *neon* = *nĕón*); c) lipsa hiatului grafic, caz în care se recomandă evitarea unui hiat în pronunțare (tipul *taie* = *tá*^{i}*e*).

EXERCIȚII

75. Enumerați cîte cinci cuvinte pentru a ilustra fiecare dintre cele trei situații descrise mai sus.

76. Folosind semnele corespunzătoare (de deschidere, palatalizare, rotunjire etc.) notați forma ortoepică a cuvintelor: *aerisi*, *aurie*, *bănuiesc*, *biruitor*, *eunuc*, *ideal*, *menuet*, *mîngîie*, *moșie*, *nevoia*, *sinuos*, *virtual*. Realizați formele respective în pronunțare.

77. Dintre formele duble date mai jos, subliniați-le pe cele considerate de dv. corecte, atît din punct de vedere al scrierii cît și al pronunțării:

caet — caiet
călcie — călciie
coalizat — coualizat
desuet — desuiet
îndoelnic — îndoielnic
maestru — maiestru
noă — nouă
perpetuez — perpetuiez
ploat — plouat
poeni — poieni
vuet — vuiet
voalat — voualat

Controlați în *Îndreptar...* exactitatea răspunsurilor și încercați să explicați, în fiecare caz în parte, de ce trebuie sau de ce nu trebuie realizat hiatul.

Un loc aparte în cadrul hiatului îl ocupă vocalele duble, sau, mai exact, articularea consecutivă a aceleiași vocale în două silabe diferite. Situația privește mai ales vocalele palatale (*e*, *i*) și labiale (*o*, *u*), dat fiind că vocalele centrale (*a*, *ă*, *î*) nu apar consecutiv în același cuvînt românesc.

Pentru *oo*, *uu* și *ii* norma rostirii literare prevede, fără excepție, hiatul. Se va pronunța deci *cooperativă*, *știință*, *vacuum* etc. Trebuie evitată introducerea unui element de sprijin între cele două vocale identice *(cou̯operativă, știi̯ință, vacu̯um)*, dar mai ales trebuie evitată suprimarea — în pronunțare — a uneia dintre vocale *(coperativă, ștință, vacum)*. Ultimul procedeu este atît de frecvent și de răspîndit, încît forme ca *fică* pentru *fiică*, *findcă* pentru *fiindcă* au devenit aproape generale în vorbirea românească. De fapt articularea vocalelor duble nu cere un efort deosebit. Ea se poate realiza (și de obicei se realizează în vorbirea oamenilor culți) prin simpla lungire a duratei primului sunet, organele articulatorii rămînînd în aceeași poziție. Durata trebuie însă să fie suficient de mare pentru a da impresia acustică a două sunete succesive.

EXERCIȚII

78. Respectînd indicațiile de mai sus, rostiți, întîi rar, apoi din ce în ce mai repede, cuvintele: *alcool*, *coopta*, *cuviință*, *feliile*, *reziduuri*, *săbiile*, *viitor*, *zoologie*.

Pentru vocala dublă *e* în hiat, norma ortoepică prevede aceeași distincție ca și în cazul lui *e* inițial. Se va realiza deci un hiat în neologisme *(creez, feerie, licee)*, dar se va introduce un sprijin intervocalic (justificat din punct de vedere etimologic și gramatical) în cuvinte vechi ale limbii *(femeie, încondeiez, bordeie)*. Elementul intervocalic este, firește, un iod, dar nu unul puternic, ca la început de cuvînt *(i̯el, i̯epure)* sau ca în alăturările *i — e*, *i — a* *(patri̯e, știi̯am)*, ci unul mai slab, cu caracter mai mult vocalic decît consonantic: *feme*^{i}*e*, *încondee*^{i}*z*...

EXERCIȚII

79. Aplicați procedeul de la exercițiul nr. 77 la următoarele dublete:

alee — aleie
creer — creier
curcubee — curcubeie
închee — încheie
muzee — muzeie
scîntee — scînteie
treer — treier
zee — zeie

Teoretic, diftongul poate fi definit ca alăturarea, în aceeași silabă, a două elemente vocalice diferite, dintre care unul silabic (vocala propriu-zisă), iar celălalt asilabic (semivocala sau semiconsoana). Elementul marginal poate preceda vocala silabică, și atunci diftongul este urcător (*e̯a*, *i̯o*, *u̯a* etc.) sau o poate urma, formînd diftongul coborîtor (*ai̯*, *ou̯*, *îi̯* etc.).

După poziția pe care o ocupă în cuvînt, diftongii limbii române se împart în două mari categorii: *a)* diftongi liberi care pot să apară oriunde în cuvînt și *b)* diftongi dependenți care nu apar decît după consoană. Prima categorie a fost parțial ilustrată în capitolele precedente. Cînd am afirmat că în cuvintele vechi ale limbii *e* inițial este obligatoriu precedat de *i̯*, am spus, implicit, că în locul unei vocale se realizează un diftong. La fel în cazurile discutate la hiat, am văzut că intervine adesea un element intervocalic *(i̯* sau *u̯)*, ceea ce înseamnă că nu se mai rostesc succesiv două vocale, ci o vocală și un diftong. Am văzut de asemenea că elementul de sprijin dintre vocale poate fi — de la caz la caz — mai intens sau mai puțin intens. În cele ce urmează vom studia mai îndeaproape acest element asilabic, referindu-ne și la alte situații de diftong decît cele întîlnite pînă aici.

a) La început sau la sfîrșit de cuvînt, elementul marginal al unui diftong liber nu poate fi decît *i̯* sau *u̯* (*doi̯*, *i̯ar*, *rîu̯* etc.). Faptul că regula ortografică prevede adesea redarea elementului marginal, în poziție inițială, prin *e* sau *o* (*ea*, *oală*, *oase* etc.) nu trebuie să ne deruteze; în pronunțare se realizează tot *i̯* respectiv, *u̯* *(i̯a*, *u̯ală*, *u̯ase)*. Atît inițial cît și final, *i̯* și *u̯* trebuie rostiți clar și puternic. Locul lor de articulare coincide cu cel al vocalelor corespunzătoare *(i*, *u)*, dar modul articulării diferă. În comparație cu *i*, la *i̯* limba se apropie atît de mult de palat, încît nu lasă decît un canal foarte strîmt pentru scurgerea aerului, fapt care determină o fricțiune asemănătoare cu aceea produsă la unele consoane[1]. În cazul lui *u̯* se produce de asemenea o fricțiune, provocată de apropierea — mult mai mare decît la *u* — a buzelor. Prin modul de articulare și prin caracterul asilabic, *i̯* și *u̯* sînt deci mai degrabă consoane (prima — fricativă palatală, a doua — fricativă bilabială) decît vocale. Rostirea lor clară și puternică se impune mai ales din pricina capacității lor de a deosebi cuvinte și forme gramaticale[2].

EXERCIȚII

80. Diferențiați net, printr-o pronunțare adecvată, formele fără și, respectiv, cu diftong:

a/ea
ac/iac
ále/oále
ápă/iápă
ar/iar

áră/oáră
ard/iard
áre/oáre
odát/iodát
údă/iúdă

do/doi
(el) *făcú*/(eu) *făcúi*
(el) *hotărí*/(eu) *hotăríi*
(el) *urcá*/(tu) *urcái*
(a) *veni*/(eu) *venii*

81. Deosebind clar vocala inițială *e* de diftongul inițial *i̯e*, rostiți paralel cuvintele:

edén — iéderă
éfor — iéftin
elév — iéle
enigmă — ienicér
epurá — iepurói
éră — iérburi

eréte — ierúncă
eséu — iése
est — éste
eșéc — ieșit
eu (s.n.) — *eu* (pron.)
ezit — iézer

82. Marcați în pronunțare diferența dintre formele:

(ei) *au*/(tu) *ai*
bou/boi

(ei) *lucrau*/(tu) *lucrai*
nou/noi

---

[1] Cf. p. 118: constrictive sau fricative.

[2] În vorbirea scenică *i̯* și *u̯* au o forță deosebită. În poziție finală ei sînt urmați chiar de un suflu suplimentar, palatal sau labial: — i̯^{h} — u̯^{h}

(eu) *dau*/(tu) *dai* *rău/răi*
erou/eroi (eu) *știu*/(tu) *știi*
leu/lei *zeu/zei*

b) În interiorul cuvîntului, elementul asilabic al diftongului liber are o comportare inegală. Astfel *i̯* este (și trebuie să fie) închis și puternic fricativ după o consoană labială *(bi̯et fi̯er, pi̯átră)* sau între vocalele *i — a*, *i — e* *(chirii̯áș, colivi̯e, conștii̯ént)*[1]; el slăbește însă și prezintă un caracter deschis, vocalic, atunci cînd e plasat între alte vocale *(bî́ntŭ^{i}e, clắ^{i}e, rò^{i}ésc)*[2] sau cînd precedă o consoană din același cuvînt *(hắ^{i}nă, mî́^{i}ni, rò^{i}b)*. Deschiderea poate să ajungă chiar pînă la gradul *e*, mai ales dacă iodul e plasat între vocalele *e—a* sau *a—a* *(feméia = femé^{e}à, văpáia = văpắ^{e}à)* Este de menționat aici că ortografia românească face distincții de care rostirea nu ține — și nu poate să țină — seamă. Se scrie, de pildă, *acéeași* (f. sg.), dar *acéiași* (m. pl.); *aléea*, *idéea*, dar *feméia*, *a tréia* etc. În pronunțare, diftongul se prezintă peste tot la fel: cu elementul asilabic deschis, vocalizat și cu *a* următor realizat în varianta sa palatalizată[3] (*alé^{e}à*, *femé^{e}à* etc.).

EXERCIȚII

83. Rostiți următoarele cuvinte, avînd grijă să imprimați un caracter închis, fricativ iodului de după labială: *biet*, *fiáră*, *fiérbe*, *miel*, *miércuri*, *piéle*, *viáță*, *viéspe*. Cînd aveți certitudinea că ați realizat iodul destul de clar, deosebiți, cu ajutorul lui, cuvintele:

biátă („sărmană“) / (să) *bátă*
miére (de albine) / *mére* („fructe“)
(să) *piáră* / (să) *páră*
piáză (rea) / *pázǎ*
piétre (pl.) / *Pétre* (n. pr. V.)
vieți (pl.) / (voi) *veți* (merge)

---

[1] Situație discutată mai sus, la p. 103.

[2] Fenomen de asemenea discutat la p. 104-105.

[3] Întîlnită și în unele cazuri de hiat. Cf. p. 104.

84. Conform indicaţiilor date de noi mai sus, pronunţaţi un ⁱ mai slab, nefricativ în cuvintele: *cuib*, *hăităș*, *néică*, *pî́ine*, *púică*, *táină*, *tróică*, *văitá*.

85. Realizaţi acelaşi ⁱ (ca la exerciţiul precedent) în cuvintele: *bălăiór*, *páie*, *ráiul*, *toiág*[1] şi o semivocală ceva mai deschisă în: *acéeaşi*, *agreeát*, *creeáză*, *încleiát*, *odáia*, *raiá*, *reiát*, *scînteiáză*, *zeeáscă*.

La rîndul său, u̯ este închis, fricativ atunci cînd suprimă hiatul, interpunîndu-se între vocala *u* și un *a*, *ă*, *î* sau *o*[2], dar se prezintă mai deschis și vocalizat înainte de consoană *(aᵘgust, leᵘcă)* sau între alte vocale decît cele sus-menționate. Ultima situație e redată în ortografie cînd prin *u (băcăuan, paraua)*, cînd prin *o (deoarece, mioară)*. De fapt, deschiderea lui u̯ intervocalic poate atinge gradul vocalei *o*, dar nu în funcție de aspectul grafic al cuvîntului. Se poate rosti la fel de bine *băcăᵘǻn*, *miᵘǻră*[3] ca și *băcăᵒǻn*, *miᵒǻră*.Timbrul o̯ apare însă mai evident în cuvinte de tipul *dóᵒă̊*, *óᵒă̊*, *plóᵒă̊* etc. Este de evitat, în cuvintele respective, reducerea diftongului ᵒă la *o (doo, oo, ploo, voo)*, fenomen frecvent în sudul țării, întîlnit și în vorbirea curentă a unor oameni culți, totuși neacceptat de norma rostirii literare pretențioase.

EXERCIȚII

86. Pronunţaţi — mai întîi în silabe, apoi fluent — cuvintele: *basmáua*, *bouár*, *nóuă*, *ocáua*, *róuă*, *serioásă*, *sfioásă*, *vioáră*, *ziua*.

c) Diftongii dependenți de consoană sînt totdeauna ascendenți și au ca element asilabic fie un e̯, fie un o̯. Dependența diftongului se manifestă în faptul că elementul asilabic e rostit concomitent cu consoana precedentă. Care este mecanismul articulării? Pentru a pronunța, de exemplu, cuvîntul *beat* este necesar ca, o dată cu alipirea buzelor și vibrarea corzilor vocale (la *b*), limba să avanseze ușor și să-și ridice partea anterioară spre palat pînă la locul de articulare al vocalei *e*. Totul e deci pregătit pentru ca după *b* să urmeze un *e*. Dar după momentul exploziei consoanei, adică după ce buzele s-au deschis lăsînd drum liber aerului expirat, organele articulatorii nu mai rămîn în poziția lui *e*, ci trec direct la articularea lui *a*. Firește că acest *a* nu se poate realiza imediat în forma lui pură, ci menține, măcar în prima parte a duratei sale, timbrul palatal transmis de poziția articulatorie precedentă. *A* apare deci în varianta sa palatalizată: *ȧ*. Similar se petrec lucrurile, de pildă, în cazul rostirii cuvîntului *toamnă*. Vîrful limbii se lipește de dinți, întrerupînd curentul de aer (*t*). Totodată buzele se rotunjesc și partea anterioară a limbii se ridică spre vălul palatului în poziția lui *o*. După explozia lui *t* organele articulatorii trec în poziția neutră, realizînd însă nu un *a* obișnuit, ci o variantă ușor labializată a acestuia: *â*. Rezultă din cele de mai sus că *ę* din diftongul *ęa* și *ǫ* din diftongul *ǫa* nu sînt sunete propriu-zise, ci fiecare reprezintă cîte un timbru ce aparține atît vocalei așa-numitului diftong, cît și consoanei precedente. Vom nota acest timbru prin ^{e}, respectiv prin ^{o} la umărul consoanei: *b^{e}ȧt*, *t^{o}âmnă*.

---

[1] Dacă socotiţi necesar, reluaţi şi exemplele similare de la p. 105.

[2] Fapt semnalat şi la p. 103.

[3] În mod normal, vocala care urmează după ᵘ se contaminează de timbrul acestuia, prezentîndu-se sub o variantă rotunjită. O uşoară rotunjire (pe care n-am socotit necesar s-o notăm consecvent) prezintă şi vocala dinaintea lui ᵘ.

Pronunțarea corectă, literară a acestui tip de diftong depinde în special de poziția limbii și a buzelor în timpul emiterii sunetului consonantic. Dacă la *b* din *beat* limba se apropie de palat mai mult decît trebuie, sau dacă la *t* din *toamnă* buzele sînt nu numai rotunjite, ci și proiectate în afară, atunci rezultă forme cu timbru închis (*b^{i}ȧt*, *t^{u}âmnă*), frecvente în vorbirea populară, dar nerecomandabile în cea literară. Dacă, dimpotrivă, timbrul lui *t* din *toamnă* este prea deschis, atunci *a* următor va lua asupra lui rotunjirea și se va realiza ca un *ọ*: *tọmnă*, așa cum se intimplă in unele graiuri din Ardeal. Prin urmare, atenția vorbitorului trebuie să se îndrepte înspre realizarea exactă a timbrului consoanei. Într-un singur caz diftongul *ᵉa* are dreptul să se închidă la *ⁱà*; anume, după consoanele *ḱ*, *ǵ* (redate ortografic *ch*, *gh*), care, fiind prin natura lor palatale, nu permit limbii să atingă poziția vocalei *e* în momentul exploziei. Această determinare fiziologică explică de ce vorbirea literară nu marchează distincția dintre un *e* din *cheamă*, *gheață* și un *i* din *chiar*, *ghiaur*, păstrînd peste tot același timbru; *ḱⁱámă*, *ǵⁱáţă*, *ḱⁱár*, *ǵⁱáúr*.

EXERCIȚII

87. Ținînd seamă de indicațiile date aici mai sus, încercați articularea clară și corectă a diftongului după consoană în următoarele grupuri de cuvinte:

— *cafeá*, *ceáță*, *iuțeálă*, *leágă*, *reázim*, *seácă*, *stea*, *veac*, *vorbeá*, *zeámă*;

— *covoáre*, *culoáre*, *doámnă*, *moále*, *noástră*, *poártă*, *soártă*, *roátă*, *toárce*, *voal*;

— *cheag*, *chiabúr*, *gheáră*, *gheáță*, *jgheab*, *licheá*, *ocheán*, *unchiáș*, *uréchea*, *vegheáză*.

88. Explicați teoretic, apoi realizați în pronunțare diferența dintre elementele marginale ale diftongului în următoarele cuvinte-perechi:

beátă (f. lui *beat*) / *biátă* („sărmana") / *iátă*
chiar / *iar*
coáste / *oáste*
miroáse / *oáse*
nea / *ea*
pleácă / *iácă*
răscoálă / *oálă*
unsoáre / *oáre*

89. Menținînd timbrul mijlociu (palatal sau labial) la formele cu diftong, pronunțați următoarele grupuri de perechi:

acélea / *acéla*
(a) *bea* / *ba* („nu")
beátă / (să) *bátă*

boálă / *bálă*
coálă / *cálă*
coásă / *cásă*

leásă / (el) *lásă*
(el) *mureá* / (a) *murá*
nea („zăpadă) / *na* („ţine")
pleátă / *plátă*
seáră / (să) *sáră*
teácă / (să) *tácă*
doar / *dar*
doáre / *dáre* („bir")
moáre / *máre*
roásă / *rásă*
soáre / *sáre*
toácă / (să) *tácă*

Dacă după elementul marginal ^{o} urmează totdeauna un *a* accentuat în cuvintele limbii române, în schimb după ^{e} poate urma și un *o* sau un *u* (accentuat sau neaccentuat). Sub influența acestor vocale, elementùl asilabic (de fapt timbrul consoanei) își modifică aspectul. El apare nu numai palatal, ći și rotunjit, de unde rezultă un $^{\ddot{o}}$, respectiv un $^{\ddot{u}}$ care transmite o parte din caracterul său palatal și asupra vocalei următoare. Ceea ce se scrie *deodată* și *vreun* se pronunță de fapt *d*^{o}*òdată* și *vr*$^{\ddot{u}}$*ùn*. Menționăm că, și în acest caz, scrierea face distincţii de care rostirea nu e obligată să țină seamă; cuvinte ca *fecior*, *straniu*, deși prezintă grafia cu *i*, se rostesc cu același element ca și cuvintele în care elementul respectiv e redat prin *e*, deci: *feč*$^{\ddot{o}}$*òr*, *stran*$^{\ddot{u}}$*u*.

EXERCIȚII

90. Rostiţi — după indicaţiile de mai sus — cuvintele:
— *chior*, *ciocán*, *cioráp*, *ciot*, *deocamdátă*, *deopotrívă*, *pleosc*, *pleoștit*, *vreo;*
— *amfibiu*, *cáliu*, *chiul*, *ciúcure*, *ciubúc*, *manichiúră*, *oriúnde*, *piunéză*, *uréniu*.

În vorbirea curentă se face adesea greșeala de a se pronunța un diftong în loc de hiat (de ex. *naț*$^{\ddot{u}}$*ùne* pentru *națiùne*), un hiat în loc de diftong (de ex. *dĕòdată* pentru *d*^{o}*òdată*), o vocală simplă în loc de diftong sau hiat (de ex. *crĕòn* pentru *cre*^{i}*òn*, *defectos* pentru *defectu̯os*). Se recomandă consultarea *Îndreptarului ortografic* ori de cîte ori vorbitorul are ezitări în privința numărului de silabe și de sunete din care e alcătuit un cuvînt.

EXERCIŢII

91. Despărţiţi în silabe cuvintele:

asiduu
biologie
brioșă
cereale
continuu
deocamdată
deoparte
diavol
fermoar
fricțiune
garsonieră
geografie
înfiera
înfiora
miop
muchie
pensionat
perpetuu
persuasiv
pianină
piastru
reafirma
roșiatic
scrumieră
social
subiect
vicios
tehnician
virtual
viziune

După ce aţi verificat dacă notaţia dv. corespunde normei ortografice, reluaţi fiecare cuvînt și rostiţi-l, ţinînd seamă de toate cunoștinţele dobîndite pînă aici.

Triftongii

Înțelegem sub numele de triftongi alăturarea, în aceeași silabă, a trei elemente vocalice, dintre care unul silabic (central) și celelalte două asilabice (marginale) La fel ca diftongii, triftongii limbii române pot fi liberi sau dependenți de consoana precedentă. În același timp, diferă între ei prin ordinea elementelor constitutive. Pe această dublă bază, distingem patru categorii de triftongi:

a) Triftong liber cu vocala așezată la mijloc. Elementele lui asilabice nu pot fi decît *i̯* sau *u̯*, care se realizează închis, fricativ în poziție inițială sau finală *(i̯au̯, i̯ei̯)* — în particular *i̯* și după labială *(mi̯ei*, pl lui *miel)* —, mai deschis, vocalic între două vocale sau înainte de o consoană *(le*$^{u̯}$*a*$^{i̯}$*că, îndo*$^{i̯}$*au̯)*. Vocala (în speţă *a*) împrumută parţial timbrul elementelor învecinate, prezentîndu-se fie sub varianta palatalizată *(încuiai = încu*$^{i̯}$*ài̯)*, fie sub o variantă palatalizată și rotunjită în același timp *(leoaică = le*$^{u̯}$*ä*$^{i̯}$*că, îndoiau = îndo*$^{i̯}$*äu̯)*. Aceeași soartă o are vocala și în celelalte categorii de triftongi.

b) Triftongul liber cu vocala (totdeauna *ȧ*) așezată la sfîrșit. Elementele asilabice (unul palatal, altul labial) se contopesc într-un singur element labio-palatal $^{\ddot{o}}$ care, prin poziția sa, are un caracter deschis, vocalic: *scînteioară* = *sçînte*$^{\ddot{o}}$*åră*, *voioasă* = *vo*$^{\ddot{o}}$*åsă*. Prin realizare, acest tip de triftong reprezintă mai degrabă un diftong, fiind constituit, de fapt, din două elemente (o semivocală și o vocală).

c) Triftong dependent de consoană, cu vocala așezată la mijloc. E alcătuit dintr-un diftong dependent *(*^{e}*ȧ*[1] sau ^{o}*â)*, urmat de un *i̯* sau un *u̯*: *puteai* = *put*^{e}*ȧi̯*, *vreau* = *vr*^{e}*åu̯*, *hoțoaică* = *hoț*^{o}*ȧi̯că*.

d) Triftong dependent de consoană, cu vocala așezată la sfîrșit. Ca realizare se aseamănă cu tipul *b)*, de care însă se distinge prin faptul că elementul asilabic ($^{\ddot{o}}$) nu se pronunță independent, ci concomitent cu consoana precedentă: *inimioară* = *inim*$^{\ddot{o}}$*ără*. Tehnica este aceeași ca la unii diftongi dependenți[2], numai că aici, în loc să urmeze o vocală labială, se trece de la poziția $^{\ddot{o}}$ a consoanei la poziția neutră *a* (realizată, cum am văzut, în varianta *ă*). Menționăm că așa-numitul triftong $^{\ddot{o}}$*ă*[3] este notat ortografic fie prin *ioa (inimioară)*, fie prin *eoa (leoarcă)*, lucru care pentru rostire nu are nici o importanță.

EXERCIȚII

92. Plasați fiecare cuvînt de mai jos în categoria de triftong căreia îi aparține:

(tu) *aveai*
bălăioară
(eu) *beau*
ghioagă
lăcrămioară
(ei) *locuiau*
(tu) *pescuiai*
piei (pl. lui *piele*)
pufoaică

---

[1] Realizat ca *iȧ* numai după *k*, *ǵ*, după cum am arătat la p. 112.

[2] Cf. p. 113, articularea lui *deodată*.

[3] Este și mai evident aici că i se zice impropriu triftong, din moment ce e alcătuit dintr-un timbru (combinat) al consoanei + o vocală.

chioară
cioată
corăbioară
dumbrăvioară
lupoaică
nemțoaică
ochioasă
păioase
uleioasă
ursoaică
(ei) *ziceau*
zmeoaică

Reluați exemplele și pronunțați-le distinct, realizînd în fiecare tipul de triftong specific.

93. Pe baza cunoștințelor anterioare, demonstrați de ce în cuvinte ca *eu* (pron. pers. I sg.), *ei* (pron. pers. a III-a pl.), (tu) *luai*, *soției* (G.D.), (ei) *știau* etc. se poate vorbi mai degrabă de triftongi liberi decît de diftongi (cum ar rezulta din scrierea în silabe a cuvintelor respective).

CONSONANTISMUL

Consoane simple

Dacă lăsăm la o parte fricativa palată *i̯* și fricativa labială *u̯*, considerîndu-le elemente (semivocalice ori semiconsonantice) componente ale diftongilor și triftongilor[1], atunci putem spune că limba română are 22 de consoane simple. În acest număr se cuprind atît consoanele pentru care ortografia noastră are corespondente simple, relativ perfecte *(b, c, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, v, z)*, cît și consoane redate imperfect în ortografie (*č* = c + + e, i, *ğ* = g + e, *i*, *ḱ* = ch + e, i, *ǵ* = gh + e, i).

După locul de articulare, consoanele limbii noastre se împart în:

— bilabiale: *p*, *b*, *m*, rostite prin închiderea buzelor;

— labio-dentale: *f*, *v*, articulate cu buza inferioară la dinții superiori;

— dentale (—alveolare): *t*, *d*, *ț*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r*, pronunțate cu apropierea sau lipirea părții anterioare a limbii de dinții sau alveolele maxilarului superior;

---

[1] Așa cum am procedat noi mai sus.

—prepalatale: *č*, *ǧ*, *ş*, *j*, articulate cu partea anterioară a limbii la partea anterioară a palatului;

—palatale: *ḱ*, *ǵ*, rostite prin lipirea părții posterioare a limbii de palatul tare;

—velare: *c*, *g*, articulate cu partea posterioară a limbii la vălul palatului;

—laringală: *h*, realizată printr-o constricție a laringelui.

Privite în raport cu vocalele, toate consoanele dau mai curînd impresia de zgomote decît de sunete. Aceasta din pricină că ele se formează nu prin deschiderea (mai mare sau mai mică) a canalului vorbitor, ci prin închiderea sau strîmtarea lui. Cursul curentului de aer ieșit din plămîni este deci întrerupt sau stînjenit, fapt care împiedică realizarea acelui sunet muzical caracteristic vocalelor. Totuși, patru dintre consoanele limbii române *(m*, *n*, *l*, *r)* prezintă mai puțin zgomot și permit chiar modularea vocii în cursul emisiunii lor. Din această cauză ele sînt numite sonante, spre deosebire de toate celelalte consoane, care sînt nesonante sau cu zgomot.

După modul de articulare, consoanele sonante sînt:

—nazale: *m*, *n*, la care închiderea (sau ocluziunea) produsă în partea anterioară a canalului vorbitor (la buze, respectiv la dinți) este însoțită de o coborîre a vălului palatului, în așa fel încît aerul fonator iese prin nas;

—laterală: *l*, articulată cu vîrful limbii la alveolele incisivilor superiori, marginile limbii fiind însă astfel arcuite încît să lase două deschizături laterale pentru scurgerea aerului;

—vibrantă: *r*, numită așa din pricină că, la articularea ei, vîrful limbii vibrează, efectuînd cîteva atingeri scurte de alveolele incisivilor superiori.

Consoanele cu zgomot se repartizează și ele în trei categorii, ținînd seamă de modul articulării lor:

—oclusive sau explozive: *p*, *b*, *t*, *d*, *ḱ*, *ǵ*, *c*, *g*, formate prin închiderea completă (ocluziune) a canalului fonator și deschiderea lui bruscă, însoțită de un mic zgomot (explozie) provocat de presiunea aerului din interiorul gurii;

—constrictive sau fricative: *f*, *v*, *s*, *z*, *ș*, *j*, *h*, la a căror articulare canalul fonator se strîmtează (formînd o constricțiune), iar curentul de aer, stînjenit în scurgerea sa, exercită o fricțiune pe pereții canalului;

—semioclusive sau africate: *ț*, *č*, *ğ*, prezentînd două faze de articulare: la început o ocluziune, care nu se deschide brusc, ci treptat, ajungînd, în faza a doua, la o constricție. Astfel, *ț* prezintă o primă fază care coincide parțial cu *t* și o a doua care coincide parțial cu *s*. Consoanele *č*, *ğ* încep cu o ocluziune asemănătoare cu aceea a lui *t*, respectiv *d* și se încheie cu o constricțiune asemănătoare cu cea a lui *ș*, respectiv *j*. Menționăm însă că trecerea de la un mod de articulare la celălalt se face într-un timp foarte scurt (am zice momentan) așa încît durata lui *ț*, *č*, *ğ* nu este mai mare decît durata oricărei alte consoane din limba română.

Dacă în timpul emisiunii tuturor vocalelor coardele vocale vibrează, la rostirea consoanelor pot să vibreze sau să rămînă inactive. Din acest punct de vedere, distingem consoane sonore (însoțite de voce) și consoane surde (neînsoțite de voce). Prezența sau absența sonorității reprezintă o trăsătură fundamentală, care marchează diferența dintre consoanele cu același loc și mod de articulare. Așa de pildă, *p* și *b* sînt amîndouă bilabiale și amîndouă oclusive; deosebirea constă numai în faptul că *p* e lipsit de sonoritate, iar *b* e sonor. *F* și *v*, ambele labio-dentale și fricative, se deosebesc prin faptul că *f* e surd și *v* sonor. Aceeași particularitate îl diferențiază pe *s* de *z*, pe *ș* de *j*, pe *c* de *g* etc. Consoanele perechi se organizează astfel în două serii corelative:

surde:	*p*	*f*	*t*	*s*	*č*	*ș*	*k̓*	*c*
	|	|	|	|	|	|	|	|
sonore:	*b*,	*v*,	*d*,	*z*,	*ğ*,	*j*,	*g̓*,	*g*

Nu au corespondente surde consoanele sonante (*m*, *n*, *l*, *r*, prin excelență sonore) și nu au corespondente sonore consoanele nesonante *ț* și *h*.

Prin urmare, ca și vocalele, consoanele au anumite trăsături pe baza cărora se apropie una de alta, și trăsături care le fac să se opună una alteia. Sunetele *p* și *d*, de exemplu, se aseamănă prin modul articulării (sînt oclusive), dar diferă prin locul de articulare (prima bilabială, a doua dentală) și prin absența, respectiv prezența sonorității. *B* și *g* sînt amîndouă sonore și oclusive, dar locul de articulare al lui *b* e la buze, în timp ce *g* se articulează la vălul palatului. Pentru vorbire, mai importante decît asemănările sînt deosebirile, căci ele dau consoanelor puterea de a distinge cuvinte și forme gramaticale.

EXERCIȚII

94. Ținînd seamă de locul și modul de articulare, precum și de prezența sau absența sonorității, caracterizați fiecare consoană din următorul text: *Strada Rahmaninov era la capătul ei dinspre lacuri un simplu drum de țară mergînd între un mal de lut și un șir de castani înalți, pe lîngă care se întindeau gardurile unor case* [...] *și zidurile cu ferestre mici ale unui fost grajd de cai* (Călinescu, *Scrinul negru*).

95. Citiți grupurile de cuvinte de mai jos. Veți observa că în fiecare grup diferența lexicală e marcată prin schimbarea unei con-

soane. Descoperiți unde anume se produce această schimbare și caracterizați fiecare consoană care deosebește un cuvînt de celălalt:

— *coc/foc/joc/loc/poc/toc/soc;*
— *pac/paj/pal/par/pap/pas/pat;*
— *labă/ladă/lamă/lasă/lașă/lată/lavă;*
— *bine/cine/fine/line/mine/ține/vine;*
— *vacă/vagă/vamă/vană/vară/vată/vază.*

Încercați să găsiți și dv. 5 perechi de cuvinte care să se deosebească între ele printr-o consoană.

96. Consoanele care deosebesc cuvintele-perechi de mai jos se opun exclusiv prin faptul că una e surdă, iar cealaltă sonoră. Marcați această distincție în pronunțare:

— *pat/*(eu) *bat; papă/babă;*
— *fals/vals; fin/vin;*
— *toc/doc; cot/cod;*
— *sac/*(eu) *zac; rasă/rază;*
— *cer/ger; rece/rege;*
— *șoc/joc; șir/jir;*
— (eu) *chem/ghem; veche/veghe;*
— *cută/gută; suc/*(ei) *sug.*

Ilustrați opoziția de mai sus, adăugînd la fiecare dintre cele 8 grupuri cîte un exemplu corespunzător, găsit de dv.

În cadrul vocalismului am avut prilejul să vorbim despre timbrul consoanelor. Întrucît această însușire, deși foarte importantă, este adesea neglijată în studiul limbii române, socotim necesar să revenim aici asupra ei, sintetizînd cunoștințele anterioare.

Orice consoană are un timbru specific, care coincide cu timbrul vocalei sau al grupului vocalic următor. Prin urmare, consoana va fi neutră (nici palatalizată, nici rotunjită) înaintea vocalelor centrale *(a, ă, î)*, palatalizată înaintea vocalelor palatale *(e, i)*, înaintea diftongilor și a triftongilor al căror prim element asilabic este palatal (*ᵉȧ, i̯a, i̯e, ᵉăi̯, ᵉău̯* etc.), rotunjită înaintea vocalelor labiale *(o, u)*, a diftongilor și a triftongilor cu prim element asilabic labial (^{o}*å*, ^{o}*ăį*), palatalizată-rotunjită înaintea diftongilor și a triftongilor cu prim element asilabic labio-palatal (^{ö}*ȯ*, ^{ü}*u̇*, ^{ö}*å̆*). Fiecare din cele patru timbre consonantice de bază prezintă diverse nuanțe, în funcție de gradul de deschidere al timbrului vocalic. De exemplu, au o nuanță deschisă consoanele după care urmează *a*, ^{e}*ȧ*, ^{o}*å* etc., o nuanță mijlocie cele așezate înaintea lui *ă*, *e*, *o*, ^{ö}*ȯ* etc. și o nuanță închisă cele dinaintea lui *î*, *i*, *u*, *įe*, ^{ü}*u̇* etc.

Au o situație specială, din punct de vedere al timbrului, conscanele *č*, *ǧ*, *k̈* și *ǵ*, care sînt prin natura lor palatale și nu pot să preceadă decît anumite vocale. Timbrului palatal al acestor consoane (*čer*, *ǧ*^{e}*ȧnă*, *k̈*^{i}*ȧr*, *ǵ*^{i}*ȧță*)[1] i se poate adăuga totuși, în anumite condiții, timbrul rotunjit (*č*^{ö}*ȯmag*, *č̇*^{ü}*u̇dă*, *ok̈*^{ö}*å̆să*, *ǵ*^{ö}*ăgă*).

Firește că realizarea diverselor nuanțe de timbru și a acordului fin dintre sunetul consonantic și cel vocalic următor cere un serios antrenament al organelor vorbirii și educarea auzului în direcția perceperii variațiunilor acustice. Efortul merită să fie făcut, căci de el depinde în mare măsură corectitudinea, claritatea și frumusețea vorbirii în limba română.

EXERCIȚII

97. Pregătind cu grijă, încă în timpul emiterii consoanei, organele articulatorii pentru realizarea corectă a vocalei următoare, rostiți distinct, cu voce tare:

— *pa, pă, pî; pe, pi; po, pu;*
— *ba, bă, bî; be, bi; bo, bu;*
— *ma, mă, mî; me, mi; mo, mu;*
— *fa, fă, fî; fe, fi; fo, fu.*

Continuați exercițiul, combinînd singuri fiecare dintre consoane (luate după locul lor de articulare: *v*, *t*, *d*, *ț*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r*, *ș*, *j*, *c*, *g*, *h*) cu fiecare dintre vocalele simple (*a*, *ă*, *î*; *e*, *i*; *o*, *u*). Pe *č*, *ǧ*, *k̈*, *ǵ* îi veți asocia numai cu *e* și *i*.

---

[1] De înălțime variabilă la *č* și *ǧ*, dar mai totdeauna închis la *k̈* și *ǵ*.

98. Stabilind cu precizie nuanța de timbru care vă asigură trecerea corectă și „elegantă“ de la consoană la vocala silabică, pronunțați următoarele grupuri de sunete:

— $p^{e}\dot{a}$, *pi̯a*[1], *pi̯e*; $p^{o}\mathring{a}$[2]; $p^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$[3], $p^{\ddot{o}}\dot{o}$, $p^{\ddot{u}}\dot{u}$[4];
— $b^{e}\dot{a}$, *bi̯a*, *bi̯e*; $b^{o}\mathring{a}$; $b^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $b^{\ddot{o}}\dot{o}$, $b^{\ddot{u}}\dot{u}$;
— $m^{e}\dot{a}$, *mi̯a*, *mi̯e*; $m^{o}\mathring{a}$; $m^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $m^{\ddot{o}}\dot{o}$, $m^{\ddot{u}}\dot{u}$.

După modelul dat de noi pentru bilabiale, faceți combinațiile corespunzătoare pentru celelalte consoane, ținînd seamă de faptul că nu toate pot fi așezate înaintea unui iod. Deci, de la dentale înainte, eliminați combinațiile cu *i̯a* și *i̯e*.

Pentru *č*, *ǧ*, *ḱ*, *ǵ* schema va fi următoarea:

— $\check{c}^{e}\dot{a}$; $\check{c}^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $\check{c}^{\ddot{o}}\dot{o}$, $\check{c}^{\ddot{u}}\dot{u}$;
— $\check{g}^{e}\dot{a}$; $\check{g}^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $\check{g}^{\ddot{o}}\dot{o}$, $\check{g}^{\ddot{u}}\dot{u}$;
— $\acute{k}^{i}\dot{a}$[5]; $\acute{k}^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $\acute{k}^{\ddot{o}}\dot{o}$, $\acute{k}^{\ddot{u}}\dot{u}$;
— $\acute{g}^{i}\dot{a}$; $\acute{g}^{\ddot{o}}\mathring{\ddot{a}}$, $\acute{g}^{\ddot{o}}\dot{o}$, $\acute{g}^{\ddot{u}}\dot{u}$.

99. Găsiți pentru fiecare consoană exemple de cuvinte (cît mai simple) care să ilustreze diversele ei posibilități de realizare în poziție inițială și interioară. Dăm mai jos un model după care vă puteți orienta:

P

neutru	— *pas, pánă, pátă, Paris, supá* — *păr, ápă, apas, păpădie, depăná* — *pic, pínă, smîrc, pîrí, píine*

---

[1] Faceți net deosebirea între nuanța palatală mai deschisă a consoanei (de ex. în *rupea*) și cea foarte închisă dinaintea lui iod (de ex. în *piatră*).

[2] Scris *poa*. Timbrul labial trebuie să aibă o nuanță ușor deschisă.

[3] Scris, de obicei, *pioa* (de ex. *aripioară*). Timbrul labio-palatal este ușor deschis.

[4] Scrise *peo*, *peu* sau *pio*, *piu* (de ex. *pe-o casă*, *dulăpior*, *pe-un copac*, *opiu*). Grafia nu trebuie să influențeze rostirea. Timbrul labio-palatal are totdeauna o nuanță mijlocie cînd vocala silabică următoare este *o* ($p^{\ddot{o}}\dot{o}$) și o nuanță închisă dacă îi urmează vocala silabică *u* ($p^{\ddot{u}}\dot{u}$).

[5] Am arătat mai sus (p. 112) că nuanța naturală a palatalelor *ḱ*, *ǵ* este închisă. Ea nu trebuie să ajungă însă atît de închisă încît după *ḱ*, *ǵ* să se audă un iod.

— *rupeá, risipeá, lipseáscă, popeáscă*
— *péste, répede, ápe, pépene, cúpe*
palat. — *pin, pili, lipi, copil, pipirig, răpi*
— *pian, piátră, piáță, piáză, piárdă*
— *piéle, piept, piére, pieziș, piésă*

— *poálă, poártă, siropoásă, lupoáică*
rot. — *porc, porni, apói, capótă, spoit, depóu*
— *pun, spui, săpún, iépure, purói*

palat. — — *aripioáră, dulăpioáre*
rot. — *dulăpiór, ciorăpiór*
— *piunéză, Olimpiu, ópiu, participiu*

B

— *bal, bába, babác, Babadág, curbá*
neutru — *bănui, băbătie, băiát, slábă, abătút*
— *bî́tă, bîigui, Bîrsán*

— *beat, sorbeáu, albeáscă, scrobeálă, úrbea*
— *bec, bére, beizadeá, lábe, rebegit*
palat. — *bir, bine, orbi, biberón, slăbit*
— *biátă, abiá*
— *biet, bielorús*

— *boáre, boálă, coboáră, sîrboáică*
rot. — *bot, bobină, boiér, lavabóu*
— *bun, bugét, butón, slăbúț, tabú, taburét*

palat. — *corăbioáră, colibioáră*
rot. — *codălbiór, porumbiór*
— *biurétă, stibiu, amfibiu, dúbiu*

M

— *mac, máma, maró, basmá, maiá*
neutru — *măcár, mămărúță, măicúță, lámă, amărî́t*
— *mî́ță, lumînáre, mîl, mî́ine, tămî́ie, román*

— *mea, dormeái, lúmea, drumeág, glumeáu*
— *mére, meu, mezin, úmed, teméi, rimél*
palat. — *mir, mimică, dormi, umili, glumi*
— *amiáză, miazănoápte*
— *miel, miére, miérlă, miércuri, amiéze*

— *moále, comoáră, frumoásă, înmoáie*
rot. — *mort, módă, moșteni, zgómot, motiv*
— *muc, murmură, mugi, lămurit, comúnă, muiát*

— *cîrciumioáră, inimioáră, lăcrămioáră, năfrămioáră*
palat. — *miorlăi, nostimiór*
rot. — *prémiu, Septimiu*

După ce ați întocmit o listă de cuvinte pentru fiecare consoană (eventual servindu-vă de dicționare curente și controlînd, în orice caz, formele în *Îndreptarul ortografic*), pronunțați-le cu voce tare, căutînd să imprimați consoanei de care vă ocupați caracterul și nuanța de timbru corespunzătoare.

Un loc deosebit în cadrul consonantismului îl ocupă consoanele finale. Ca și vocalele, consoanele așezate la sfîrșit de cuvînt sînt cele mai expuse fluctuațiilor, începînd de la pierderea sonorității și a timbrului specific, pînă la dispariția totală. Așa cum vom arăta mai departe, aceste fenomene sînt justificate în anumite condiții de context. Înainte însă de a afla ce modificări pot suferi consoanele finale, e necesar să învățăm a le rosti corect, în cuvinte independente.

Este important, în primul rînd, să respectăm, în rostire, caracterul surd sau sonor, care dă consoanelor — nu numai în poziție inițială sau interioară, ci și în finală — capacitatea de a deosebi între ele cuvinte.

EXERCIȚII

100. Distingeți net în pronunțare cuvintele-perechi:

crap / *crab*
cat („etaj") / (eu) *cad*
ros / *roz* („trandafiriu")
draci / *dragi*
roci (pl. lui *rocă*)/(tu) *rogi*
(tu) *coși*/*coji* (pl. lui *coajă*)
unchi / *unghi*
rac / (ei) *rag*

În ce privește timbrul consoanelor finale, acesta nu poate fi decît neutru sau palatalizat. Ultima situație e redată ortografic prin „consoană + *i*", dar acel *i*, după cum am văzut mai înainte[1], nu este un sunet propriu-zis, ci indică numai colorațiunea consonantică. Este important să se realizeze perfect în pronunțare colorațiunea (neutră sau palatală) a consoanei finale, deoarece pe baza ei se deosebesc adesea forme gramaticale ale aceluiași cuvînt.

EXERCIȚII

101. Accentuînd asupra timbrului specific al consoanelor finale, pronunțați următoarele forme-perechi:

lup / lupi[2]
rup / rupi
scap / scapi
alb / albi
apról / apróbi
între'b / întrébi
pom / pomi
gem / gemi
cartóf / cartófi
șef / șefi
filozóf / filozófi
brav / bravi

firav / firavi
slav / slavi
hoț / hoți
soț / soți
lucréz / lucrézi
viséz / visézi
an / ani
bătrín / bătríni
adún / adúni
generál / generáli
hamál / hamáli
sol / soli

zefir / zefiri
par / pari
cer / ceri
mor / mori
laș / lași
moș / moși
îngráș / îngráși
paj / paji
vrej / vreji
ceh / cehi
monáh / monáhi
valáh / valáhi[3]

Există consoane (ca *t*, *d*, *s*, *c*, *g*) care nu pot deosebi forme gramaticale prin simplă palatalizare, ci numai prin alternanță fonetică, adică prin înlocuire cu alte consoane: *t*/*ţ′*, *d*/*ź*, *s*/*ş́*, *c*/*č*, *g*/*ğ*. Deși alternanța marchează, prin ea însăși, diferența dintre forme, este necesar să se redea clar în pronunțare și caracterul — neutru, respectiv palatalizat — al consoanelor care alternează.

---

[1] La p. 100—102. Vezi și aici mai sus: *draci*, *rogi*, *coși* etc.

[2] În vorbirea noastră scenică diferența dintre astfel de forme este foarte evidentă, prin faptul că fiecare consoană finală e urmată de un puternic suflu neutru *(lup*^{h}*)* sau palatal *(lup*$^{\acute{h}}$*)* care întărește timbrul consoanei.

[3] În ultimele trei exemple intervine și o schimbare a locului de articulare: *-h* neutru e laringal, în timp ce *-h* palatalizat se articulează la mijlocul palatului tare.

EXERCIȚII

102. Imprimînd timbrul adecvat fiecărei consoane finale, rostiți formele-perechi:

lat / lați
cînt / cînți
lupt / lupți
pot / poți
brad / brazi
véșted / véștezi
cad / cazi

rîd / rîzi
rod / rozi
urs / urși
frumós / frumóși
coș / coși
țes / țeși
copác / copáci

sac / saci
duc / duci
fac / faci
plec / pleci
fag / fagi
merg / mergi
rog / rogi

Grupuri de consoane

Cele mai frecvente grupuri consonantice în limba română sînt alcătuite din 2 și din 3 consoane. Relativ rare sînt alăturările de 4 consoane și cu totul sporadic întîlnim grupuri de 5 consoane în același cuvînt. De altfel, grupul de 5 consoane reprezintă numai o realitate grafică; în vorbire (chiar și în cea literară) el se simplifică prin eliminarea uneia dintre consoanele interioare. Putem considera deci corecte forme ca *cinsprezece* pentru ceea ce se scrie *cincisprezece* sau *opsprezece* pentru ceea ce se scrie *optsprezece*[1].

Există și grupuri consonantice mai restrînse în care eliminarea unui *t* sau *č* nu e simțită ca neliterară. Sînt general răspîndite forme ca *alceva*, *alcineva*, *cinsutist*, *cinzeci*, *obzeci*, *todeauna* și, pentru vorbirea obișnuită, sînt mult mai firești decît corespondentele lor grafice: *altceva*, *altci-*

---

[1] Pe scenă și la radio se aude forma *optăsprezece*, în care grupul consonantic e întrerupt prin introducerea unei vocale de sprijin. În vorbirea curentă însă această formă pare mult prea pretențioasă.

neva, *cincisutist*, *cincizeci*, *optzeci*, *totdeauna*. Bineînțeles însă că exemplele de mai sus nu ne îndreptățesc să eliminăm pe *t*, pe *č* sau altă consoană care ne face greutăți la pronunțarea unui grup consonantic. Vom rosti deci *accelerat*, *astfel*, *cîndva*, *ecstrem*[1], *lotci*, *scenă*, *vîrstnic* etc. și nu *accelerat*, *asfel*, *cînva*, *estrem*, *loci*, *șenă*, *vîrsnic*, cum se aude uneori în vorbirea neîngrijită.

Mai frecventă decît dispariția unui sunet dintr-un grup consonantic este adaptarea unei consoane la cealaltă, prin modificarea timbrului, a caracterului sonor sau surd, și chiar prin schimbarea modului și a locului de articulare specific. Este, în primul rînd, cazul consoanei *n* care, după poziția în cadrul grupului sau după specificul consoanei următoare, se prezintă sub următoarele variante:

m — realizat ca un *m* obișnuit, înaintea explozivelor bilabiale *p* și *b*. Această modificare e consemnată, în general, și de ortografie. Se scrie (și, firește, se pronunță): *bomboană*, *îmboboci*, *împodobi* etc. și nu *bonboană*, *înboboci*, *înpodobi*. Mulți vorbitori manifestă tendința de a extinde rostirea bilabială și la un *n* urmat de *m*, articulînd un singur *m*, cu durată mai lungă: *îmărmurit* pentru *înmărmurit*, *îmiit* pentru *înmiit*, *îmugurit* pentru *înmugurit*. În stilul familiar astfel de forme trec neobservate, dar ele nu sînt recomandabile într-o vorbire literară pretențioasă.

m̟ — bilabială nazală cu ocluziune incompletă, înaintea consoanelor *f* și *v*: *am̟velópă*, *îm̟făşát*, *îm̟văţătór*, pentru ceea ce se scrie *anvelopă*, *înfășat*, *învățător*. Este vorba de fapt de o emisiune nazală care începe încă în timpul articulării vocalei precedente și se termină atunci cînd organele articulatorii au ajuns în poziția necesară pentru articularea lui *f* sau *v*[1].

---

[1] Scris: *extrem*.

n̟ — dentală nazală cu ocluziune incompletă, realizată prin apropierea vîrfului limbii de regiunea alveolelor superioare, înaintea lui *s*, *z*, *ș*, *j*, *l*, *r*: *dî́n̟sa*, *spî́n̟zur*, *mán̟șă*, *plon̟já*, *în̟rolá*.

n — dentala nazală obișnuită, realizată înaintea lui *m*, *t*, *d* sau *ț*: *înmîná*, *anténă*, *rînd*, *lanț*.

ŋ — nazală cu ocluziunea produsă la vălul palatului; apare înainte de *c* sau *g*: *báŋcă*, *lî́ŋgă*.

ŋ̟ — varianta precedentă, cu ocluziune incompletă, înaintea unui *h*: *îŋ̟hám*.

n̥ — nazală dentală oclusivă, parțial asurzită în poziție finală: *corn̥*, *semn̥*[2].

Fiecare din cele 7 variante ale consoanei *n* are cîte o corespondentă palatalizată; determinată fie de timbrul consoanei următoare (la care se adaugă uneori timbrul vocalelor vecine), fie de un pseudo *i* final:

m': *îm'piedecá*, *im'pietá*, *îm'bietór*.
m̟': *iḿ̟finit*, *iḿ̟vizibil*.

ń̟: *viń̟zi*, *iń̟și*, *mîń̟ji*.

ń — înainte de *č*, *ğ* sau *ț'*: *cińci*, *mińgi*, *mińți*.
ŋ́ — înainte de *ḱ* sau *ǵ*: *uŋ́chi*, *uŋ́ghi*.
ŋ̟́: *iŋ̟́hibíție*.

ń̥: (tu) *însémń̥*[3].

---

[1] Exact în același fel se articulează și un *m* înaintea fricativelor labiodentale: *am̟foră*, *am̟von*, *um̟fla*.

[2] În aceleași condiții, sînt supuse la asurzire parțială și sonantele *m*, *l*: *dorm̥*, *azvîrl̥*.

[3] Corespondentele palatale pentru celelalte două sonante: (tu) *dorm̥'*, (tu) *azvîrl̥'*.

articulatorii au ajuns în poziția necesară pentru articularea lui *f* sau *v*[1].

n̟ — dentală nazală cu ocluziune incompletă, realizată prin apropierea vîrfului limbii dẹ regiunea alveolelor superioare, înaintea lui *s*, *z*, *ș*, *j*, *l*, *r*: *dín̟sa*, *spín̟zur*, *mắn̟șă*, *plon̟já*, *în̟rolá*.

n — dentala nazală obișnuită, realizată înaintea lui *m*, *t*, *d* sau *ț*: *inmîná*, *anténă*, *rînd*, *lanț*.

ŋ — nazală cu ocluziunea produsă la vălul palatului; apare înainte de *c* sau *g*: *báŋcă*, *líŋgă*.

ŋ̟ — varianta precedentă, cu ocluziune incompletă, înaintea unui *h*: *îŋ̟hám*.

n̥ — nazală dentală oclusivă, parțial asurzită în poziție finală: *corn̥*, *semn̥*[2].

Fiecare din cele 7 variante ale consoanei *n* are cîte o corespondentă palatalizată, determinată fie de timbrul consoanei următoare (la care se adaugă uneori timbrul vocalelor vecine), fie de un pseudo *i* final:

m': *îm'piedecá*, *im'pietá*, *îm'bietór*.
m̟': *iḿ̟finit*, *iḿ̟vizibil*.

ń̟: *viń̟zi*, *iń̟și*, *mîń̟ji*.

ń — înainte de *č*, *ğ* sau *ț'*: *cińci*, *mińgi*, *mińți*.
ŋ́ — înainte de *ḱ* sau *ǵ*: *uŋ́chi*, *uŋ́ghi*.
ŋ̟́: *iŋ̟́hibíție*.

ń̥: (tu) *însémń̥*[3].

---

[1] Exact în acelaşi fel se articulează şi un *m* înaintea fricativelor labiodentale: *am̟foră*, *am̟von*, *um̟fla*.

[2] În aceleași condiții, sînt supuse la asurzire parțială și sonantele *m*, *l*: *dorm̥*, *azvîrl̥*.

[3] Corespondentele palatale pentru celelalte două sonante: (tu) *dorm̥'*, (tu) *azvîrl̥'*.

Avem deci nu mai puțin de 14 variante ale aceleiași consoane *n*. Toate sînt nu numai normale, ci și obligatorii în rostirea românească corectă[1]. De notat că grupul „*n* + consoană“, ca și „*m* + consoană“ determină o ușoară nazalizare a vocalei precedente, fenomen de asemenea normal pentru vorbirea românească.

EXERCIȚII

103. Marcați, întîi grafic, apoi în pronunțare, variantele corespunzătoare ale lui *n* în cuvintele:

alónjă
anchilozát
ancestrál
anghínă
áncoră
avanpremiéră
antic
anvergúră
bránșă
cern
cînți
concrét
conștiént
conținút
dans
demn
grunji
iméns
incéndiu
infórm
inginér
inhalá
invers
închis
îndoit
ínger
înmănușát
înșelá
înzecit
mîncá
pénsă
póndere
punct
renghi
rînji
rínză
ronțăit
sens
singur
sóndă
tranșánt
trûnchi
vînjós
zinc

Adaptarea timbrului consonantic nu e specifică numai consoanei *n*. Ultima consoană din oricare grup consonantic transmite în mod regulat o parte din timbrul ei consoanei (sau consoanelor) precedente. De exemplu, în cuvinte ca *aspri*, *brici*, *cerbi*, *cunoști*, *dajdie*, *dulci*, *pustii*, *stricat*, *zimbri* etc. nu numai ultima consoană a grupului prezintă un caracter palatalizat, ci și cea precedentă, ba chiar și antepenultima consoană din grup (acolo unde apare) are o ușoară nuanță palatală, căci încă în timpul rostirii ei organele articulatorii se pregătesc să ia poziția vocalei (sau a pseudovocalei) palatale. Trebuie însă evitată palatalizarea — nejustificată — înaintea unei consoane neutre sau rotunjite. În

---

[1] În privința aceasta nu trebuie să ne luăm după acei dintre actori care pronunță un *n* invariabil, în orice situație de context.

coșcovit, *grajd*, *mișcă* etc. timbrul lui *ș* sau *j* este dur (în primul exemplu — ușor rotunjit), și nu palatalizat cum apare în unele graiuri regionale. Trebuie de asemenea evitată tendința de a împinge adaptarea timbrului pînă la asimilare consonantică, adică pînă la articularea altei consoane, mai apropiată de cea următoare. Este îndeosebi cazul lui *s* care, înainte de *ć* sau *ḱ* (pe alocuri și înainte de *p*, *t*+*e*, *i*) e rostit de unii vorbitori ca un *ș*: *ecșcentric*, *proștie*, *șcenă*, *șchimbă* *șpirt*, *ștele* în loc de *ecscentric*, *prostie*, *scenă* *schimbă* *spirt*, *stele*.[1]

EXERCIȚII

104. Imprimînd timbrul adecvat grupurilor consonantice, rostiți cuvintele:

cești
coșciúg
cúșmă
deschide
dezghéț
disciplină
excelént
lóstriță
múșcă
nădăjdui
osciór
paști
póștă
róșcovă
sălășlui
scéptru
schémă
schit
stejár
stófă
vrájbă

Este foarte frecvent, în cadrul grupului consonantic, fenomenul sonorizării, respectiv al asurzirii unei consoane sub influența celei care îi urmează. Transformarea are un caracter regulat în cazul bilabialei *p*/*b*. Se rostește totdeauna un *p* înaintea unei consoane surde (*apsent*, *suptil*, și nu *absent*, *subtil* cum se scrie) și *b* înaintea unei consoane sonore (așa cum, în general, se și scrie: *abraziv*, *cobză*, *rabdă*)[2].

---

[1] În principiu, toate formele de acest tip sînt nerecomandabile. Menționăm însă că pronunțarea lui *s* ca *ș* înainte de *ć* (*așcendent*, *dișcipol*, *ecșces*, *șcenă* etc.) e atît de frecventă și de răspîndită în vorbirea literară (chiar și la actori), încît s-ar putea, la un moment dat, să devină oficială.

[2] Am văzut mai sus că, în vorbirea cotidiană, numeralul *optzeci* se prezintă sub forma *obzeci*. Aceasta din cauză că prin căderea lui *t*, consoana *p* ajunge în vecinătatea lui *z*, sub a cărui influență se sonorizează.

Mai puţin regulat se prezintă lucrurile la alte consoane. Astfel, înaintea unei consoane sonore poate apărea atît *z* *(azvîrli, cazně, dezgropa, dezlipi, răzbate)* cît şi *s* *(basma, căsnicie, glasvand, socialism, transborda)*. Grupul *cv* e rostit ca atare în *acvariu, acvilin, cvintet* etc. dar mulţi vorbitori îl pronunţă ca *gv* în cuvintele *consecvent, frecvent*[1]. Grupul *cs* (scris de obicei *x)* îşi păstrează surditatea înaintea unei consoane surde *(ecspediţie, tecst)* sau în poziţie finală *(bocs, lucs)* dar, aşezat între vocale, poate apărea atît surd *(ocsid, paradocsal)* cît şi sonorizat *(egzact, egzemplu)*. În vorbirea populară el apare uneori redus la *s* *(escavator)* sau la *z* *(ezemplu)*. Este evident că oscilaţia în astfel de situaţii nu poate fi evitată decît prin consultarea îndreptarului ortoepic oficial.

EXERCIŢII

105. Dintre formele duble de mai jos subliniaţi-le pe cele corecte din punctul de vedere al pronunţării:

apsolút — absolút
apţín — abţín
áisberg — áizberg
aucsiliár — augziliár
besmétic — bezmétic
crepdeşín — crebdeşín
cvartét — gvartét
deslegá — dezlegá
desmierdá — dezmierdá
desminţí — dezminţí
ecsámen — egzámen
ecsclamá — esclamá
ecsplózie — esplózie
ecstáz — estáz
ecsáct — egzáct
groásnic — groáznic
isbí — izbí
ismă — izmă
isvór — izvór
jurisdícţie — jurizdícţie
obrásnic — obráznic
opsérv — obsérv
ópşte — óbşte
optúz — obtúz
răsbói — răzbói
sbor — zbor
sadísm — sadízm
sarcásm — sarcázm
secvénţă — segvénţă
sgómot — zgómot
sméură — zméură
smîntínă — zmîntínă
supstánţă — substánţă
suptilizá — subtilizá
supţíre — subţíre
turísm — turízm

---

[1] Ceea ce, deocamdată, e împotriva normelor ortoepice literare.

106. Enumerați (în afara exemplelor date de noi) 5 cuvinte românești în care *x* se pronunță *cs* și 5 în care *x* se pronunță *gz*.

ACCENTUL

După cum se știe, accentul în limba română este expiratoric sau dinamic și are un caracter liber, adică locul său nu e fixat pe o anumită silabă a cuvintelor. Diferența de intensitate dintre silabele accentuate și neaccentuate nu este prea mare. De obicei însă ea este completată printr-o diferență de durată și de înălțime a tonului. Silaba accentuată se distinge deci printr-un plus de intensitate și de durată și prin tonul mai ridicat.

Libertatea accentuării nu presupune posibilitatea de a deplasa, după bunul plac, accentul unui cuvînt oarecare. Norma limbii literare a fixat, pentru fiecare cuvînt și formă în parte, locul accentului. Această normă se cere a fi respectată, cu atît mai mult cu cît accentul în limba română are capacitatea de a deosebi între ele cuvinte (cf. *véselă* față de *vesélă*) și forme gramaticale (cf. *súnă* față de *sunắ*). Abaterile de la norma accentuării literare (din păcate destul de frecvente) se explică fie pe baza unor deprinderi învechite ori regionale de rostire (de ex. *bólnav* pentru *bolnáv*), fie prin influența formei corespunzătoare dintr-o limbă străină (de ex. *profésor* pentru *profesór*). Indiferent de sursa lor, greșelile de accentuare sînt cel puțin la fel de stridente ca și greșelile care privesc pronunțarea propriu-zisă, de aceea trebuiesc îndreptate.

EXERCIȚII

107. Notați locul accentului în cuvintele:

acolo
anost
antic
barbar
complice
dușman
matur
prematur
prevedere

apoi
astfel
balsam
efigie
intim
invers
splendid
statuie
unic

Verificaţi în *Îndreptar* (sau în alt dicţionar al limbii române contemporane) dacă notaţia dv. coincide cu accentul literar.

Pe lîngă accentul de bază, unele cuvinte pot să aibă şi unul sau mai multe accente secundare, de intensitate mai mică. Se întîmplă aceasta în cazul compuselor sau al derivatelor (lungi) prefixate, ale căror elemente sînt — mai mult sau mai puţin — analizabile: *àutoapăráre*, *èxtraconjugál*, *sùprasolicitát*. Se întîmplă însă mai ales în vorbirea afectivă, unde accentul secundar (numit aici şi accent de insistenţă) urmăreşte sublinierea unei trăiri subiective (bucurie, revoltă, entuziasm etc.): *àdorábil! àsasínul! èxtraòrdinár! iremèdiábil!*

EXERCIŢII

108. Enumeraţi 5 derivate româneşti al căror prefix comportă o accentuatre secundară şi 5 cuvinte care, situate într-un context afectiv, pot primi accent (sau accente) de insistenţă.

În principiu, cuvintele alcătuite dintr-o singură silabă sînt neaccentuate. Totuşi, în cadrul unui enunţ, cuvîntul monosilabic poate exprima — la fel de bine ca şi cel polisilabic — lucrul nou, interesant, important de reţinut. În acest caz, el este scos în evidenţă printr-o accentuare puternică, transformîndu-se în centru dinamic al enunţului. De exemplu, în: *Nu mă supăra! Tu erai? Cine fură azi un ou, mîine va fura un bou* etc., cuvinte ca *nu*, *tu*, *ou*, *bou* poartă accentul principal al enunţului din care fac parte. Accentul tuturor celorlalte cuvinte accentuate devine secundar pentru enunţul dat.

EXERCIŢII

109. Construiţi 3 enunţuri în care cuvîntul esenţial (din punct de vedere logic) să fie monosilabic şi 3 enunţuri în care cuvîntul esenţial să fie polisilabic.

Desigur că într-o frază sau într-o propoziție pot să apară două sau mai multe cuvinte de aceeași importanță logică. Enunțul va avea atunci două sau mai multe culmi dinamice. De ex. în: *Iarna vine cu viscol și cu ger* avem două accente principale: unul pe *viscol*, altul pe *ger*. Pentru claritatea și corectitudinea exprimării este important să ne deprindem a marca elementele fundamentale ale comunicării prin accente puternice, cărora să le subordonăm accentele celorlalte elemente.

EXERCIȚII

110. Citiți rar și cu voce tare strofa de mai jos, scoțînd în evidență, prin accentuare, cuvintele subliniate:

O, moartea-i un *haos*, o mare de *stele*,
Cînd viața-i o *baltă* de vise rebele;
O, moartea-i un secol cu *sori* înflorit,
Cînd viața-i un basm *pustiu* și *urît*.

(Eminescu, *Mortua est*).

111. Analizînd logic textul de mai jos, subliniați cuvintele care sînt esențiale pentru comunicare. Citiți apoi totul, marcînd cuvintele subliniate printr-un accent mai intens decît cel al cuvintelor nesubliniate: *În pragul ușii mari, Iohan se scutura de omeliță. La apropierea mea își opri zbuciumul brațelor și rînji spre mine, întinzîndu-și larg gura în care se zărea un dinte negru. Era un om mărunt și spătos, cu barba și mustățile rare și cărunte, cu nas turtit și ochi mititei de calmuc. Avea în înfățișare ceva aspru, crud și șiret. Nu-mi era de loc simpatic, știam însă că-i mare meșter vînător.* (Sadoveanu, *Vidra.*)

SILABA ORTOGRAFICĂ ȘI SILABA FONETICĂ

Ultimele exerciții din capitolul precedent ne-au permis să observăm că, în cursul vorbirii, cuvintele nu se succed la întîmplare și nu-și păstrează independența absolută. Ele se unesc pe baza unor raporturi logico-sintactice, alcătuind fragmente de comunicare cu înțeles mult mai precis decît înțelesul fiecărui cuvînt luat în parte. În cadrul fragmentului (care constituie o unitate logico-semantică), centrul dinamic — adică silaba cu accent principal — exercită o atracție asupra tuturor celorlalte silabe. Concret, această atracție se manifestă în faptul că două sau mai multe cuvinte alăturate (scrise separat) și aparținînd aceleiași unități logico-sintactice se pronunță legat, silabă după silabă, ca un singur cuvînt. De exemplu, propoziția: *Numai tu ești de vină acum* în rostirea obișnuită are forma unui cuvînt cu accentul principal pe *tu* și cu trei accente secundare, corespunzînd elementelor accentuate din context. Sudarea momentană (dar nu întîmplătoare) a cuvintelor face ca majoritatea sunetelor finale și inițiale să devină, de fapt, interioare și să se comporte ca atare. Iodul final (din *numai̯*), care în principiu ar trebui să se prezinte ca o puternică fricativă palatală, slăbește în imediata vecinătate a consoanei *t*. Iodul inițial (din *i̯ești*), care de asemenea ar trebui să fie puternic, ajunge în poziție intervocalică (între *u* și *e*) și deci slăbește, se vocalizează (^{i}), exercitînd însă și o ușoară influență asupra vocalei precedente (*ŭ*). Grupul consonantic $ș + t^{i} + d$, neobișnuit în limba română, se simplifică prin eliminarea lui t^{i} și sonorizarea lui *ș*, devenind *j'd*[1]. Alăturarea vocalelor *ă* și *a (vină acum)*, de asemenea neobișnuită, se evită prin elidarea (= dispariția) primei vocale. Și astfel, de la 6 unități lexicale, alcătuind împreună 9 silabe, se ajunge în vorbire la o singură unitate, relativ ușor de pronunțat, constituită din 8 silabe: *nù-mă*^{i}*-tú-*^{i}*ej'-de-vì-na-cùm*. Această formă este perfect normală și nu e percepută ca neliterară de nici un vorbitor al limbii române.

Rezultă deci că silaba ortografică nu coincide totdeauna — nici ca poziție, nici ca realizare — cu silaba fonetică.

---

[1] Consoana *j* păstrează, de regulă, caracterul palatal al grupului pe care îl înlocuiește.

Iar pentru a controla corectitudinea unui mesaj oral, nu e suficient să analizăm pronunțarea fiecărui cuvînt în parte; e necesar să procedăm la o grupare logică a unităților mesajului și la o reîmpărțire a fiecărui grup în silabe.

EXERCIȚII

112. Marcînd accentele principale, separați în fragmente (corespunzătoare unităților logice) textele de mai jos:

a) *Poetul ține la cîntecele lui, le adună, le apără și le păstrează, că sună dulce, că vin răgușite. E mîndru că a strigat în pădure ca mierla sau că pe o vioară minusculă, cu o singură coardă cît firul de păinjeniș de subțire, a țiuit peltic ca țînțarul. Ah, Doamne, cîtă trufie pentru o fărîmă de pulbere de zvon la bietul om!* (Arghezi, *Foaie verde de cais*).

b) *Bătrînul tăcea în jilțul lui și privea încruntat înainte. Și Dochia plîngea disperată, se tîrî în genunchi pînă la picioarele lui, îi îmbrățișă cizmele pline de pulbere și straiele stropite de sînge, — dar bătrînul tăcea, tăcea neclintit: nici nu oftă, nici nu suspină și din ochi nu-i izvorî nici o lacrimă.* (Sadoveanu, *Răzbunarea lui Nour*).

Pentru a realiza corect silabele fiecărui fragment de text, este necesar să știm ce fenomene de fonetică sintactică pot interveni în limba română literară. Este necesar adică să știm cum se comportă sunetele învecinate ale unor cuvinte diferite aparținînd aceleiași unități logico-semantice. Vom schița, în cele ce urmează, fenomenele curente de fonetică sintactică, fenomene care, chiar dacă nu acționează toate ca norme obligatorii în vorbire, nu sînt percepute totuși de nimeni ca neliterare:

1) Prima vocală a unui cuvînt formează silabă împreună cu ultima consoană a cuvîntului precedent. De ex. *am ascuns-o prin islaz* se analizează fonetic în silabele: *a-mas-cùn-so-pri-nis-láz*. Dacă ultima consoană a cuvîntului precedent este însoțită de un pseudo *i*[1], acesta primește caracter semivocalic (se deschide ori se rotunjește) în fața lui *a*, *o*

---

[1] Pentru care revedeți p. 100—101.

sau *u* al cuvîntului următor. Astfel că, în locul vocalei simple următoare, se realizează tipul de diftong dependent de consoană. De exemplu, unităţi logice de felul *cîţi ani ai; rupi o rămurea*; *tu eşti ultimul* se rostesc în următoarele silabe fonetice: *cí-ţ*^{e}*à-n*^{e}*ài̯*; *rú-p*$^{\breve{o}}$*ò-ră-mu-r*^{e}*à*; *tú-i̯eş-t*$^{\breve{u}}$*ùl-ti-mul*. Înaintea vocalelor *e*, *i*, pseudo *i* final dispare; silaba devine echivalentă cu grupul interior „consoană + vocală palatală": *mulţi elevi*; *afaceri importante* se rostesc în forma *múl-ţe-lèv*^{i}; *a-fà-če-rim-por-tán-te*. Cînd prima vocală a cuvîntului următor este *î*, aceasta asimilează total timbrul palatal al consoanei cuvîntului precedent, devenind *i*. De pildă, fraza *şi îmi închipui că mergi înapoi* se pronunţă corect în silabaţie fonetică: *şi-miń-ḱi-piu̯-că-mèr-ği-na-pòi̯*[1]. În sfîrşit, dacă cuvîntul următor începe cu un diftong liber ascendent, elementul asilabic al acestuia se contopeşte cu pseudo *i* final al cuvîntului precedent. Drept rezultat, silaba va fi formată fie din „consoană + iod + vocală" (ex.: *nu-mi iert asta* = *nú-mi̯er-tàs-ta*), fie din „consoană + triftong dependent de consoană" (ex.: *mulţi oameni* = *múl-ţ*$^{\breve{o}}$*å-men*^{i}).

EXERCIŢII

113. Transcrieţi şi separaţi în silabe fonetice următoarele fragmente de text: *doi peşti aurii; ieşiţi afară; veniţi înapoi; vezi un tren; îl crezi om de cuvînt; tu vînezi iepuri; m-aţi enervat; ceri imposibilul; faci un dar; eşti oacheş.*

2) Semiconsoana finală a unui cuvînt[2] slăbeşte şi îşi pierde suflul fricativ, atît în contact cu o consoană, cît şi cu o vocală iniţială a cuvîntului următor. În acelaşi timp

---

[1] Insistăm asupra caracterului corect al acestei pronunţări. Nu trebuie imitată maniera unora dintre actori care ţin să rostească un *î* iniţial în situaţii similare. Este o rostire artificială, împotriva uzului limbii române.

[2] Care, fireşte, nu poate fi decît *i̯* sau *u̯* al unui diftong descendent.

timbrul ei influențează și este influențat de timbrul vocalelor vecine. De ex.: *ai spus*; *vreau să știu*; *mai ai examene*; *s-au impus* se silabisesc fonetic: *à^{i}-spús*; *vr^{e}ǻu̯-să-știu̯*; *mà-^{i}á-^{i}eg-zà-me-ne*; *sȧ-^{u}îm-pús*. După cum se poate observa, semiconsoana finală aparține primului cuvînt numai dacă cuvîntul următor începe cu o consoană; dacă însă acesta începe cu vocală, semiconsoana formează silabă împreună cu vocala respectivă. Așadar, din punct de vedere silabic, semiconsoana se comportă ca o consoană, fapt care explică de ce i̯ (iodul), la fel ca oricare consoană moale (= însoțită de pseudo *i* final) are calitatea de a transforma în *i* pe *î* inițial al cuvîntului următor: *ai încercat; tei înfloriți* se realizează silabic în pronunțare: *ȧ-^{i}iń-čer-cát*; *te-^{i}im̟-flo-ríț^{i}*.

Întîlnirea semiconsoanei finale a unui cuvînt cu semiconsoana inițială a altui cuvînt se soldează de obicei cu contopirea celor două sunete într-unul singur. Dacă semiconsoana e aceeași (i̯-i̯ sau u̯-u̯), ea se articulează o singură dată. De ex. *doi iepuri; au oaste* se rostesc silabic *do-i̯é-pur^{i}*; *a-u̯ás-te*. Dacă semiconsoana finală este i̯ iar cea inițială u̯, se produce o contopire a timbrelor lor într-o semivocală, de unde, prin asociere cu vocala următoare, rezultă un tip de triftong: *doi oameni* = *dò-^{ŭ}ắ-men^{i}*[1]. Dacă însă semiconsoana finală este u̯ și cea inițială i̯, contopirea nu se produce. Semiconsoanele rămîn în silabe diferite, unica modificare fiind slăbirea lui u̯: *au ieșit* = *å$^{u̯}$-i̯e-șit*.

EXERCIȚII

114. Transcrieți și separați în silabe următoarele fragmente de text: *rău de mare; cei slabi; ai inventat; mai încolo; cai albi; dai un dar; au ajuns; l-au eliminat; n-au iarbă; tai oase; ne-au ales; mai ieri; un nou oaspe; doi oameni*. Realizați apoi totul corect în pronunțare.

---

[1] Ca și *voioasă* = *vò-^{ŭ}ắ-să*.

3) În principiu, alăturarea a două vocale care aparțin unor cuvinte diferite ar trebui să dea în pronunțare hiatul. În fapt, hiatul se realizează destul de rar și, la fel ca în interiorul cuvintelor, nu apare sub aspectul lui pur, ci atenuat prin adaptarea reciprocă a timbrului celor două vocale: *vine altul*; *într-o epocă*; *la o parte*; *cu inimă*; *plecase ultimul* se rostesc silabic: *vì-nȩ-ál-tul*; *în-trò-ẻ-po-că*; *lå-ǫ-pár-te*; *cu-ị́-ni-mă*; *ple-cà-sẻ-úl-ti-mul*. Mai adesea însă una dintre vocale se elidează și, pe această cale, legătura dintre cele două cuvinte învecinate devine mai directă, mai intimă. În mod deosebit sînt expuse elidării vocalele:

— *î* inițial neaccentuat, după oricare vocală finală a cuvîntului precedent: *mă însor*=*măn̟-sór*; *merge înapoi*=*mèr-ğe-na-pói̯*; *s-a întors*=*san-tórs*; *nu înțeleg*=*nún-țe-leg*; *păși înainte*=*pă-și-ná-i̯n-te*[1].

— *ă* final neaccentuat înainte de *a*, *o* sau *u* al cuvîntului următor: *ascultă aici*= *as-cúl-tà-i̯č*^{i}; *vă asigur* = *va-si-gur*; *încă o dată*=*îŋ-co-dà-tă*; *iată un sol*=*i̯á-tun̟-sòl*.

— *u* final (al unor cuvinte monosilabice) înainte de *o* sau *u* al cuvîntului următor: *nu o vreau*=*nó-vr*^{e}*ău̯*; *cu un stilou*=*cun̟-sti-lóu̯*.

Își pierd adesea caracterul silabic, devenind semivocale și înlocuind hiatul printr-un diftong dependent de consoană:

— *o* sau *u* final neaccentuat, înainte de *a* al cuvîntului următor: *vino aici*=*ví-n*^{o}*ă-i̯č*^{i}; *omu acesta*=*ò-m*^{o}*å-čés-ta*.

— *e* sau *i* final neaccentuat, înainte de *a*, *o* sau *u* al cuvîntului următor: *spune așa*=*spù-n*^{e}*à-șá*; *este o casă* =*i̯ès-t*$^{\breve{o}}$*ò-cá-să*; *se aprinde*= *s*^{e}*à-prin-de*; *peste un ceas*=*pes-t*$^{\breve{u}}$*ùn-č*^{e}*ás*.

În toate situațiile enumerate mai sus, reducerea hiatului reprezintă realitatea normală a limbii vorbite. Numai două necesități pot justifica menținerea hiatului: a) necesitatea (obiectivă) de a realiza o rostire extrem de pretențioasă, de explicită; b) nevoia (subiectivă) de a scoate în evidență unul sau mai multe cuvinte ale fragmentului de text.

---

[1] Fenomenul este la fel de normal și în interiorul unor derivate de tipul *neînțeles* = *nen̟-țe-lés*, *reînviat* = *rem̟-vi-i̯át* etc.

EXERCIȚII

115. Găsiți 5 exemple în care vocalele alăturate ale unor cuvinte diferite să nu poată fi rostite decît în hiat, 5 exemple în care vocalele respective să se poată rosti ca un diftong și 5 exemple în care hiatul să se poată simplifica prin eliminarea completă a uneia dintre vocale.

4) Două sau mai multe consoane, aparținînd unor cuvinte diferite dar legate prin conținutul logico-semantic, alcătuiesc un grup consonantic. Ca și în interiorul cuvintelor, ba poate încă mai mult, grupurile de consoane născute prin legătura dintre cuvinte tind să se simplifice, să se reducă în vorbire. Procesul de adaptare consonantică ia de asemenea formele cunoscute. Astfel, un *n* final se prezintă sub varianta corespunzătoare consoanei inițiale a cuvîntului următor: *un disc=un-dísc* dar *un film=um̟-fílm*; *în casă=îŋ-cá-să*; *prin perete=prim-pe-ré-te*; *din gheață=diŋ́-ǵⁱá-ță*; *oameni cinstiți=u̯à-meń-čin̟-stíțⁱ* etc.[1]. Consoana finală sonoră își pierde sonoritatea în fața consoanei inițiale surde a cuvîntului următor, iar consoana finală surdă se sonorizează în fața consoanei inițiale sonore a cuvîntului următor: *vezi că=ves-că*; *chip de om=ḱib-de-om*; *nimic deosebit=ni-mig-dê-ô-se-bit*; *m-am tot gîndit=mam-tód-gîn-dìt*; *aș dori=aj-do-rí*. Africatele *ț'* și *č* își pierd de obicei ocluziunea inițială și se realizează ca simple fricative — surde cînd precedă

---

[1] Spre deosebire de *n*, *m* final se adaptează numai la labio-dentale *(am văzut = am̟-vă-zút; om frumos = om̟-fru-mós)*. Adaptarea lui la alte consoane *(am simțit = an̟-sim-țit; am crezut = aŋ-cre-zút; cum să fac = cun̟-să-fac)* reprezintă un fenomen popular nerecomandabil în nici unul din aspectele vorbirii literare.

consoana surdă a cuvîntului următor *(toți trei = toś-tréi; faci ce vrei=faș-če-vréi̯)* și sonore cînd precedă o consoană sonoră (*ați văzut=aź-vă-zút; nici de frică =nij'-de-fri-că*).

Precedată de vocală accentuată, consoana finală *t* poate să dispară înaintea oricărei consoane inițiale a cuvîntului următor: *pot să spun =po-să-spún; am făcut la fel=am̟-fă-cù-la-la-fél; atît de mult = a-tì-de-múlt; l-am întîlnit pe stradă = la-mîn-tîl-ni-pe-strà-dă*. În cadrul grupurilor de trei și de patru consoane este și mai frecventă dispariția lui *t*: *drept să spun =drép-să-spùn; am fost plătit=am̟-fòs-plă-tit; mult mai bine =múl-mà^{i}-bì-ne*. Prin căderea lui *t* final, consoana imediat precedentă rămîne în contact direct cu consoana inițială a cuvîntului următor și este obligată să se adapteze acesteia, după regulile deja cunoscute: *sînt gata=sîŋ-gá-ta; vînt prielnic=vîm-pri-i̯él-nic; mulțumesc de masă=mul-țu-mèz-de-má-să; la drept vorbind=la-dréb-vor-bínd; ești grăbit =i̯ej'-gră-bit* etc. În aceleași condiții poate să dispară *-d* din grupul „*nd*+consoană“ (*ținînd seamă = ți-nîn̟-s^{e}á-mă; cînd vine=cîm̟-ví-ne*) și *-c* din grupul „*sc*+consoană“ (*o cunosc personal=o-cu-nòs-per-so-nál; muncesc tare mult=muń-čès-tá-re-mult)*, cu sonorizarea lui *s* în fața consoanelor sonore (*o cunosc bine=o-cu-nòz-bi-ne; trăiesc mult =trǎ-^{i}èz-múlt*).

În ce privește consoanele duble, acestea se articulează o singură dată: *în numele meu=î-nù-me-le-méu̯; tot timpul =to-tím-pul; rîd de mine=rî-de-mí-ne*.

Toate modificările consonantice semnalate mai sus sînt normale pentru limba vorbită, ele nefiind percepute ca neliterare, dar nu sînt absolut obligatorii. În rostirea mai pretențioasă (de pildă cînd ținem o conferință) sau cînd se cer subliniate anumite cuvinte din context (în scopuri afective, expresive etc.) posibilitățile de simplificare a grupurilor consonantice se reduc simțitor. Reamintim, de asemenea, că toate fenomenele analizate se produc numai în contexte bine legate din punct de vedere logico-semantic și că sporirea numărului de modificări (față de cele înregistrate aici) influențează defavorabil aspectul vorbirii, imprimîndu-i un caracter popular, regional sau cel puțin neglijent[1].

EXERCIȚII

116. Găsiți: 5 exemple de contexte legate din punct de vedere logico-semantic, în care consoana finală *n* să se realizeze într-o variantă adaptată la consoana inițială a cuvîntului următor; 5 exemple care să ilustreze fenomenul sonorizării sau al asurzirii consoanei finale în funcție de caracterul sonor sau surd al consoanei inițiale din cuvîntul următor; 10 exemple în care dispariția consoanei finale *t*, *d* sau *č* să fie normală în vorbirea literară curentă.

5) Se cuvine să semnalăm aici și cîteva cazuri mai speciale, care ilustrează lipsa concordanței perfecte dintre limba scrisă și cea vorbită. Așa de pildă, articolul enclitic *l* al singularelor masculine și neutre, redat obligatoriu în scris, este neglijat în vorbirea obișnuită. Se pronunță *dracu*, *locu*, *omu*, *săracu*, *singuru*, *sufletu*, *unu*, *vinu* etc. și nu *dracul*, *locul*, *omul*, *săracul*, *singurul*, *sufletul*, *unul*, *vinul*. Formele cu articolul *l* sînt folosite numai în stilul pretențios, pedant. Pronumele *eu* (pronunțat *i̯eu̯*) și prez. ind. pers. I sg. *știu* (pronunțat *știu̯*), cînd nu sînt accentuate în frază, pot lua forma *i̯o*, respectiv *șt*^{ü}*ŭ*, fără a da impresia de neliterar: *eu m-am ascuns=i̯o-ma-mas-cún̟s*; *nu știu, zău=nù-șt*^{ü}*ŭ-zău̯*. Conjuncția *dar* apare, în vorbirea curentă, fără *-r*: *am auzit, dar nu cred=a-må-u̯-zit/da-nú-cred*.

---

[1] Ne referim la fenomene ca: dispariția lui *t* precedat de vocală neaccentuată *(caut să aflu = câ-u̯-să-á-flu)*, dispariția lui *d* în fața unei vocale *(cînd am fost = cî-nam-fóst)*, căderea unor grupuri de consoane *(am fost la... = am̟-fó-la....)* sau a unor silabe întregi *(nu știu ce = núș-če)* etc., nerecomandabile în vorbirea literară.

EXERCIŢII

117. Reluaţi cele două texte de la exerciţiul nr. 112, separaţi fiecare fragment al lor în silabe şi realizaţi-le în pronunţare potrivit indicaţiilor primite de la exerciţiul respectiv pînă aici.

118. Citiţi — întîi încet, silabisind, apoi cu voce tare — textele de mai jos, respectînd normele rostirii literare (pe care vi le-aţi însuşit), dar aplicîndu-le diferit: la primul text, pronunţarea trebuie să aibă un caracter familiar, mai liber, în timp ce al doilea cere un stil de rostire mai înalt, mai pretenţios:

a) *Se întoarce şi el, ca şi cocorii de sus, pe acolo unde mai călcase. Dar vede în poartă bătrînul cu şapcă şi bate calea mai departe. Apoi ia drumul înapoi, dar stă locului, ci iarăşi trece, fiindcă cel din poartă a rămas cu ochii la el. Ascuns acum de zidul casei albe din colţ, Toader s-a oprit şi pîndeşte cîmpul pe care se aşează şi de pe care saltă maşinile uşoare, cu aripi lungi şi subţiri.*

Un brînci din spate şi din lături îl face să se poticnească dincolo de pasul zdrahonului grăbit, care-i strigă ursuz, cu răguşeală de gît abia ridicat din aşternut:

— Nu sta în calea oamenilor!...

Dar clipa cît ochii voinicului şi-au lăsat coada în urmă a fost destulă s-o umple privirea albastră şi speriată a băiatului. Mătăhala se opreşte sucindu-se în călcîie.

— Tot pe aici, mă?

— Mă uit, îngaimă Toader, de parcă vorba i-i cot întins peste cap, să-l apere de lovitură. Omul simte şi stă în cumpănă. Şovăiala sufletului scapătă în cuvîntul domolit:

— Şi-ţi place?

— Îhi!

— Vrei să le vezi de-aproape?

— Păi, te cred... spune scurt, cu glas de jind, flăcăul.

— Atunci... Hm! Ia hai cu mine. Da să te păzeşti, să nu te vadă boierul care te-a dat ieri la rîndea, că apoi îmi capăt şi eu buclucul cu tine.

Şi-a lăsat apoi laba de urs peste umărul şi pe după gîtul lui Toader şi a intrat falnic pe poartă, pe lîngă unchiaşul care nici vedea, nici auzea ... Numai o geană i-a tremurat puţintel şi un colţ de mustaţă. (V. I. Popa, *Sfîrlează cu fofează*)

b) *Se poate ca bolta de sus să se spargă,*
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-și cerne
Ca prăzi trecătoare a morții eterne...

Și-atunci de-a fi astfel, atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n-o să învie,
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut...
Atunci acest înger n-a fost decît lut.

Și totuși, țărînă frumoasă și moartă,
De racla ta razim cu harfa mea spartă
Și moartea ta n-o plîng, ci mai fericesc
O rază fugită din chaos lumesc.

Și-apoi ... cine știe de este mai bine
A fi sau a nu fi ... dar știe oricine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri
Și multe dureri-s, puține plăceri.

(Eminescu, *Mortua est*)

CHEIA EXERCIȚIILOR

5. gheață, lichea, viață, deal, tejghea, gheară, dulceață, urechea; împerechea, obia.
6. cheamă, îngheață, ochească, dezmiardă, blochează, piardă.
7. șarpe, șaua, șagă, șatră, șapte, jale, jeratic, jelanie, șetrar; vîjii, cășărie.

8.

sg.	N.A.	neart.	gușă,	schijă,	strajă,	găinușă
		art.	gușa,	schija,	straja,	găinușa
	G.D.	neart.	guși,	schije,	străji	găinușe
		art.	gușii,	schijei,	străjii,	găinușei
pl.	N.A.	neart.	guși,	schije,	străji,	găinușe
		art.	gușile,	schijele,	străjile,	găinușele
	G D.	neart.	guși,	schije,	străji,	găinușe
		art.	gușilor,	schijelor,	străjilor,	găinușelor

9.

sg.	N.A.	neart.	(un) chipeș flăcău	(o) galeșă privire
		art.	chipeșul flăcău	galeșa privire
	G.D.	neart.	((a) unui) chipeș flăcău	((a) unei) galeșe priviri
		art.	chipeșului flăcău	galeșei priviri
pl.	N.A.	neart.	(niște) chipeși flăcăi	galeșe priviri
		art.	chipeșii flăcăi	galeșele priviri
	G.D.	neart.	((a) unor) chipeși flăcăi	galeșe priviri
		art.	chipeșilor flăcăi	galeșelor priviri

10. potîrnichile, străvechii, marii, trandafirii, rochiei, ouăle, scatiii, noi, perplecși.
11. copiii, ouălor, membri, membrii, copii, cernelii, puișorii, mingi; urechii, materiile, scafandrii, englezi, pasaje, analogă, roșie, mingii, aleii.

12. aceea, aceeași, f. sg.; aceia, aceiași, m. pl.

14. aceea, însăși, aceeași, înșivă sau înșevă (după sexul persoanelor la care se referă pronumele), aceiași, însăși unii, alții, acelea, ceea, ceea.

15. *Indicativ prezent:*

încurajez	atașez	așez
încurajezi	atașezi	așezi
încurajează	atașează	așază
încurajăm	atașăm	așezăm
încurajați	atașați	așezați
încurajează	atașează	așază

Imperativ:

încurajează!	atașează!	așază!
încurajați!	atașați!	așezați!

Gerunziu:

încurajînd	atașînd	așezînd

Pentru explicarea deosebirii dintre formele verbelor *încuraja*, *atașa* și ale lui *așeza* vezi p. 28—29, pct. 1.

16. Pentru explicarea celor doi *e* vezi p. 29, pct. 2.

17. a) expediez, mă recreez, înapoiez, mă înfurii, întîrzii; b) expediezi, te recreezi, te înfurii, fii, întîrzii, te hotărăști, vii; c) aranjează, așază, creează, descurajează, declanșează, înfașă, înmănunchează, agreează, precedă, succedă, restituie, șerpuiește, să se îngrijească, contribuie; d) ne revanșăm, ne încrucișăm, ne descurajăm, expediem; e) venii, povestii, împărtășii; f) povesti, se furișă, veni, minți; g) așază, declanșează, cheltuiește, fii, fi, zice (sau zi); h) furișîndu-se, scriind, creînd.

18. iarăși, iar; asemenea; totuși; aiurea; atunci; atuncea; colea.

19. Regulile de bază privitoare la scrierea cuvintelor derivate cu prefixe sînt expuse la p. 33—34, pct. 1, 2, 3.

20. împrospăta, închega, înlătura, îndepărta, înnebuni, îngenunchez deshăma, dezdoi, dejuca, deszăpezi, dezacord, dezbate, despădurire, descalificare, dezghețat, dezinfecta, dezlînat, deșela, răsplată, răsuna, răsînțelege, răzbucuros, răzgîndi, răspăr, răsuci, inoxidabil, indirect, impropriu, inimitabil, imbatabil, imate-

rial, compune, cointeresa, colateral, convorbi, colabora, constringe, combate.

21. arhiepiscop, compune, combate, dezbate, desăra, hipertensiune, impune, imparţial, intramuscular, întrepătrunde, transpune, transmisiune, ultraviolet.

22. întredeschis, îmbujorat, contraatac, înecat, netîrziu (sau ne-tîrziu), reexaminarea, înnorează, dezice, deszăpezire, incoruptibil, cooperativă.

23. a) -atic, -ămînt, -oaie, -aj, -ism, -isim.
b) Vezi regula de la p. 38, pct. 6.
c) Vezi regula de la p. 38, pct. 4.

25. jeraticul, frumuseţe, lăcătuşărie, parfumerie, ştiinţei, îngrăşăminte, căptuşeala, pasaj, bună-cuviinţă, fiinţă, nebunatic.

30. bunăstarea, scurtcircuit, buna-cuviinţă, după-masa, electroşocul, bunăvoie, bunăvoinţa rea-voinţă, Piatra-Neamţ.

32. nou-născutul, nou-născutului, nou-născuţi, nou-născuţii, nou-născuţilor; nou-născută, nou-născute, nou-născuta, nou-născutei, nou-născutele, nou-născutelor.

33. binevoitor, binefăcătoare, cumsecade, afro-asiatice, cerebrospinal, cefalorahidian, franco-italiană, istroromâni, social-culturale, atotştiutor, teleghidată, sud-estică, vest-german.

34. doisprezece, şaisprezece, nouăsprezece, douăzeci, douăzeci şi patru, douăzeci şi şase, treizeci şi opt, şaizeci şi şapte, trei sute treizeci şi patru, patru sute patruzeci şi opt, o mie cinci sute cincizeci şi unu, zece mii două sute şaptezeci şi opt.

35. cincisprezece, paisprezece, treizeci şi patru, optsprezece, două sute, o sută cincizeci, cincizeci, o mie şi una (sau o mie una).

36. o dată, cîteşipatru, cîte unul.

37. a) Vezi pct. 1 d).
b) Vezi pct. 2.
c) Vezi pct. 3.

38. cineva, vreo, nici una, oricui, oricîte, înşine, dumneavoastră, vreun, nici unul, ceea ce.

39. fiecine, oricine, ceea ce, cei ce, nici o, nici un.

43. odată, odată, o dată; altădată, altă dată; de cît, decît; de mult, de mult, demult, demult, demult; numai, nu mai, numai; deoparte, deoparte, de o parte.

44. devreme, departe, acasă, anevoie, îndată, devale, după-masă, într-una, rareori, de-a lungul, dis-de-dimineață, astă-seară, valvîrtej, vrînd-nevrînd.

46. înspre, prin, despre, din, de pe, de jur împrejurul, pe deasupra, de prin.

47. de la, înspre, de-a, de-a curmezișul, dinspre, despre, în afară de, pe la.

48. *fiindcă*, *oricînd*, *așadar*, *deoarece* se scriu într-un cuvînt, deoarece sînt mai mult sau mai puțin neanalizabile; *pentru că*, *de ce*, *cu toate că* se scriu separat, deoarece sînt formate din termeni analizabili.

49. o dată ce, încît, ori de cîte ori, pentru că, întrucît.

51. a) Dragoș-vodă, Mihnea-vodă, Roșu-împărat, Alb-împărat, Sinan-pașa, Tuman-bei, Genghis-han, Petru-voievod;
b) Petru cel Mare, Radu cel Frumos;
c) Ianca-Sat, Malomnicul-Canton, Ștefănești-Sat, Borșa-Cătun.

52. a) *Cotoi*, *Ursul*, nume proprii provenite din nume comune; b) *Făt-Frumos*, *Strîmbă-Lemne*, *Sfarmă-Piatră*, nume proprii; c) *feți-voinici*, *feți-frumoși*, nume comune; d) *apus*, punct cardinal; e) *Apus*, nume propriu „apusul Europei"; f) *Moara cu Noroc*, nume propriu de loc compus, format dintr-un termen generic și un substantiv precedat de prepoziție (vezi discuția de la p.64—65); *Lică*, nume propriu de persoană; g) *sud*, *nord*, vezi mai sus, pct. d); *Peninsula Italică*, *Marea Tireniană*, *Marea Ionică*, *Marea Adriatică* nume proprii compuse, termenul generic face parte din denumire și deci se scrie cu inițială majusculă; *fluviul Pad*, *munții Apenini*, numele generice *fluviu*, *munții* se scriu cu inițială mică deoarece nu fac parte din denumire; h) *Oceanul Indian*, *insula Java*, vezi mai sus, pct. g). Cuvintele *De*, *Și*, *Norii*, *Spre*, *O*, *Toată* de la punctele c), d), e) sînt scrise cu inițială majusculă din cauză că se află la început de vers.

53. cîn-tam, do-uă-zeci, vo-ios, al-co-o-lic, e-xa-ge-ra, ex-ten-si-u-ne, cul-cuș, dez-ar-ma, con-sec-vent, în-ne-bu-ni, în-a-poi, trans-pu-ne, trei-spre-ze-ce, ste-to-sco-pi-e, sta-lag-mi-tă, sub-in-ti-tu-la, suc-cint, su-pra-a-glo-me-ra-ți-e, co-pii, co-pi-ii, ar-bori, mem-bri.

54. par-me-zan, praz-nic, dez-or-do-nat, ca-zar-mă, a-cu-punc-tu-ră, de-plin, o-rop-si, co-tlet, jonc-ți-u-ne, al-bas-tru, simp-tom, somp-tu-os, de-zi-ce, dez-ră-su-ci, pai-spre-ze-ce, trans-mi-te, ob-sta-col.

56. a) *uită-i-te-n*, verbul *uită* însoțit de formele conjuncte ale pronumelor personale *i*, *te* și de prepoziția *in* cu *i* elidat; *de-o*, conjuncția *de* rostită împreună cu pronumele personal *o*; *n-o*, adverbul negativ *nu* cu *u* final elidat și pronumele *o;*
b) *c-a*, conjuncția *că*, cu *ă* elidat din cauza verbului auxiliar *a (a sfîrșit); s-a*, pronumele reflexiv *se*, cu *e* elidat din cauza verbului auxiliar *a (a pierdut); de-abia-i*, prepoziția *de* și adverbul *abia* rostite împreună, *e* și *a* formează diftong, forma scurtă *i* a verbului *a fi* formează triftong cu *-ia* din *abia;*
c) *pierdute-n*, *merge-n*, *-n* reprezintă prepoziția *in* cu vocala *i* elidată din cauza vocalei finale *-e* a formelor verbale *pierdute*, *merge; făr'*, căderea accidentală a vocalei finale *-ă* a prepoziției *fără;*
d) *las'*, căderea accidentală a vocalei finale *-ă* a formei verbale *lasă; tu-n*, vezi explicația de mai sus,. c), aici eliziunea se datorește lui *u* final al pronumelui *tu; mi-ai*, rostirea împreună a pronumelui personal, forma conjunctă *mi* și a verbului auxiliar *ai (ai dat); de-aceea*, rostirea împreună a prepoziției *de* cu pronumele *aceea*.

57. Nu se poate evita folosirea liniuței de unire în construcțiile: *sculați-vă*, *am rătăcit-o*, *s-au*, *într-o*, *ți-am*. Se poate evita folosirea liniuței de unire în construcțiile: *s-aude* = *se aude*, *e-un* = *e un*, *unde-ai* = *unde ai*, *c-o* = *că o*, *mă-nșeli* = *mă înșeli*, *pe-aproape* = = *pe aproape*, *zilele-acestea* = *zilele acestea*, *cine-i* = *cine e*. Construcțiile fără liniuță de unire sînt mai îngrijite.

58. *l-a*, pronumele personal *l-* și *a*, verb auxiliar *(a anunțat)*, *la* prepoziție; *sa*, adjectiv posesiv, *s-a* pronumele reflexiv *se* și verbul auxiliar *a (a șifonat); s-au*, pronumele reflexiv *se* și verbul auxiliar *au (au dus)*, *sau* conjuncție; *m-ai*, pronumele personal *m-* și verbul auxiliar *ai (ai lăsat)*, *mai*, adverb; *nu bateți*, verbul *a bate* la imperativ negativ, pers. a II-a pl.; *bate-ți*, același verb la imperativ pozitiv, pers. a II-a sg., urmat de pronumele personal *-ți*.

76. *àe̯risí*, *åu̯ríe*, *bănuⁱésc*, *biruitór*, *ȇu̯núc*, *ide̯ál*, *menu̯ét*, *mingîᵏe*, *moșie̯*, *nevóⁱă*, *sinu̯ós*, *virtu̯ál*.

92. Aparțin categoriei a): (ei) *locuiau*, (tu) *pescuiai*, *piei*, *zmeoaică;* categoriei b): *bălăioară*, *păioase*, *uleioasă;* categoriei c): (tu) *aveai*, (eu) *beau*, *lupoaică*, *nemțoaică*, *pufoaică*, *ursoaică*, (ei) *ziceau;* categoriei d): *chioară*, *cioată*, *corăbioară*, *dumbrăvioară*, *ghioagă*, *lăcrămioară*, *ochioasă*.

103. *alóṇjă*, *añkilozát*, *ańčestrál*, *áńģină*, *ắñcoră*, *avampremiéră*, *antíc*, *am̦vergúră*, *bráṇșă*, *ceru̯*, *cîńți*, *coñcrét*, *coṇștiént*, *conținút*, *daṇs*,

demṇ, gruńji, imeṇs, ińčéndiu, iṃfórm, ińğinér, iṇhalá, iṃvers, íŋkis, indoit, íŋğer, inmănușát, iṇșelá, iṇzecít, miŋcá, péṇsă, póndere, puŋct, reńğ, rińji, ríṇză, ronțăít, seṇs, siŋgur, sóndă, traṇșánt, truńk, viṇjós, ziŋc.

105. *apsolút, opțin, áisberg, augziliár, besmétic, crebdzșin, cvartét, dezlegá, dezmierdá, dezminți, egzámen, ecsclamá, ecslpózie, ecstáz, egzáct, groáznic, izbí, izmă, izvór, jurisdicție, obráznic, opsérv, ópște, optúz, războí, zbor, sadism, sarcásm, secvénță, zgómot, sméură, smîntínă, supstánță, suptilizá, supțire, turism.*

111. *mari, omețită, mea, opri, rînji, gura, negru, mărunt, spătos, rare, cărunte, turtit, mititei, calmuc, aspru, crud, șiret, de loc, mare.*

113. *dŏ^{i} — pèș — t^{e}ă—urí̯i̯ ; i̯e — și — ț^{e}ă — fá — ră; ve — ni — ți—
na — pŏi̯; vè — z^{ü} ún — trén; îl — cre — z^{ŏ}òm — de — cu —
vínt; tu — vi — nè — zi̯é — pur^{i}; ma — țe — ner — vát; čè —
rim — po — sí — bi — lul; fa — č^{ü}ún — dár; i̯eș — t^{ŏ}å — keș.*

114. *ră$^{u̯}$ — de — má — re; ce^{i} — sláb^{i} ; à — ^{i}iṃven — tát; mà —^{i}iŋ
— có — lo; cà — ^{k}álb^{i}; dà — ^{u}ún — dár; à — ^{g}å — júṇs;
lå — ^{u}è — li — mi — nát; nă$^{u̯}$ — țár — bă; tà — ^{g}ắ — se; n^{e}ă
— ^{g}å — lés; mà — i̯ér^{i}; un — nó — ^{u}âs — pe; dò — ^{g}å — men^{i}.*

117. a) *Pò — ȇ — tu(l) — ți — ne — la — cìn — te — če — le — lui̯/
/ l^{e}à — dú — nă / lȩ — á — pă — ră / și — le — păs — tr^{e}á —
ză / că — sù — nă — dúl — če / că — viṇ — ră — gu — și—
te / I̯e — mín — dru / c(ă) — a — stri — gàt — îm — pă — dù
— re — ca — mi̯ér — la / să$^{u̯}$ — că — p^{o}ò — vi — ^{u}ắ — ră — mi
— nús — cu — lă / c(u) — o — siŋ — gu—ră—c^{o}ăr — dă / cit — fi
— ru(l) — de — på — iṇ — je — niș — de — sup — ți — re / a
— ți — ú — ȉt — pel — ti — ca — țin — țà — ru(l) / Ah — d^{o}ám
— ne / cî — tă — tru — fi — i̯e / pen — tr(u) — o — fă — rȉ —
mă — de — pùl — be — re — de — zvón / la — bi̯è — tu(l) — óm.*

b) *Bă — trì — nu(l) — tă — č^{e}á — (î)ṇ — jil — țu — lui̯ / și —
— pri — v^{e}áŋ — crun — tà — ti — ńà — i̯n — te / Și — Dó —
kí — i̯a — plíń — ğ^{e}á — dis — pe —rà—tă/se—ti — rí — ń — ğe—
nùńk / pi — nă — la — pi — č^{ŏ}ắ — re — le — lùi̯ / i — ^{i}im — bră
— ți — șà — čiz — me — le — pli — ne — de — pùl — be — re /
și — strá — ^{i}e — le — stro — pì — te — dȩ — sìń — ğe / dar —
bă— trì — nu(l) — tă — č^{e}á / tă — c^{e}á — ne — clin — tìt /, nij'
— nu — of — tằ / nij' — nu — sus — pi — nằ / și — di — nók / nú
— ^{i}iz — vo — rȉ/— ni — č^{ŏ}ò — lá — cri — mă.*

SUMARUL

- Prefață 5
- Abrevieri 6
- Transcrierea fonetică 6
- ORTOGRAFIA *(Fulvia Ciobanu)* 9
- Considerații preliminare 11
- Literele și sunetele 14
- Ortografia și gramatica 17
  - Structura morfologică a cuvîntului 17
  - Substantivul, adjectivul, articolul 18
  - Pronumele 25
  - Verbul 28
  - Adverbul 33
- Ortografia și formarea cuvintelor 33
  - Prefixele 33
  - Sufixele 37
  - Scrierea cuvintelor compuse și a unor locuțiuni 40
    - Substantivul 42
    - Adjectivul 46
    - Numeralul 48
    - Pronumele 49
    - Verbul 51
    - Adverbul 51
    - Prepoziția 55
    - Conjuncția 57
    - Interjecția 58
  - Scrierea cu majuscule 58
  - Unele particularități de scriere a numelor proprii 68
  - Despărțirea cuvintelor în silabe 69
  - Cuvintele simple (neanalizabile) sau derivate cu sufixe 69
  - Cuvintele compuse și cele derivate cu prefixe 71
- Semnele ortografice 72
  - Liniuța de unire 72
  - Apostroful 67
  - Punctul 67

ORTOEPIA *(Lidia Sfîrlea)* 79
Considerații preliminare 81
Vocalismul 90
  Vocale simple 90
    Vocale inițiale 93
    Vocale interioare 94
    Vocale finale 99
  Hiatul 102
  Diftongii 107
  Triftongii 114
Consonantismul 116
  Consoane simple 116
  Grupuri de consoane 126
Accentul 132
Silaba ortografică și silaba fonetică 134
CHEIA EXERCIȚIILOR 145

Tehnoredactor : ANA SABĂU

Coli de tipar : 9,50. Hîrtie tipar înalt B 63 gr./m². Indici pentru clasificarea zecimală : pentru bibliotecile mari : 459—5, pentru bibliotecile mici : 4

Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii“
Republica Socialistă România
Comanda nr. 90477

Lei 3,50

Această carte constituie un ghid practic pentru însușirea scrierii și pronunțării corecte a limbii române. Pornind de la normele ortografice și ortoepice actuale, lucrarea cuprinde, pe lîngă informațiile teoretice, un număr de exerciții menite să ajute la fixarea cunoștințelor dobîndite.

Cheia din final oferă cititorilor verificarea rezolvării corecte a exercițiilor mai dificile.

Astfel conceput, volumul reprezintă un auxiliar nou și util în însușirea limbii române literare.